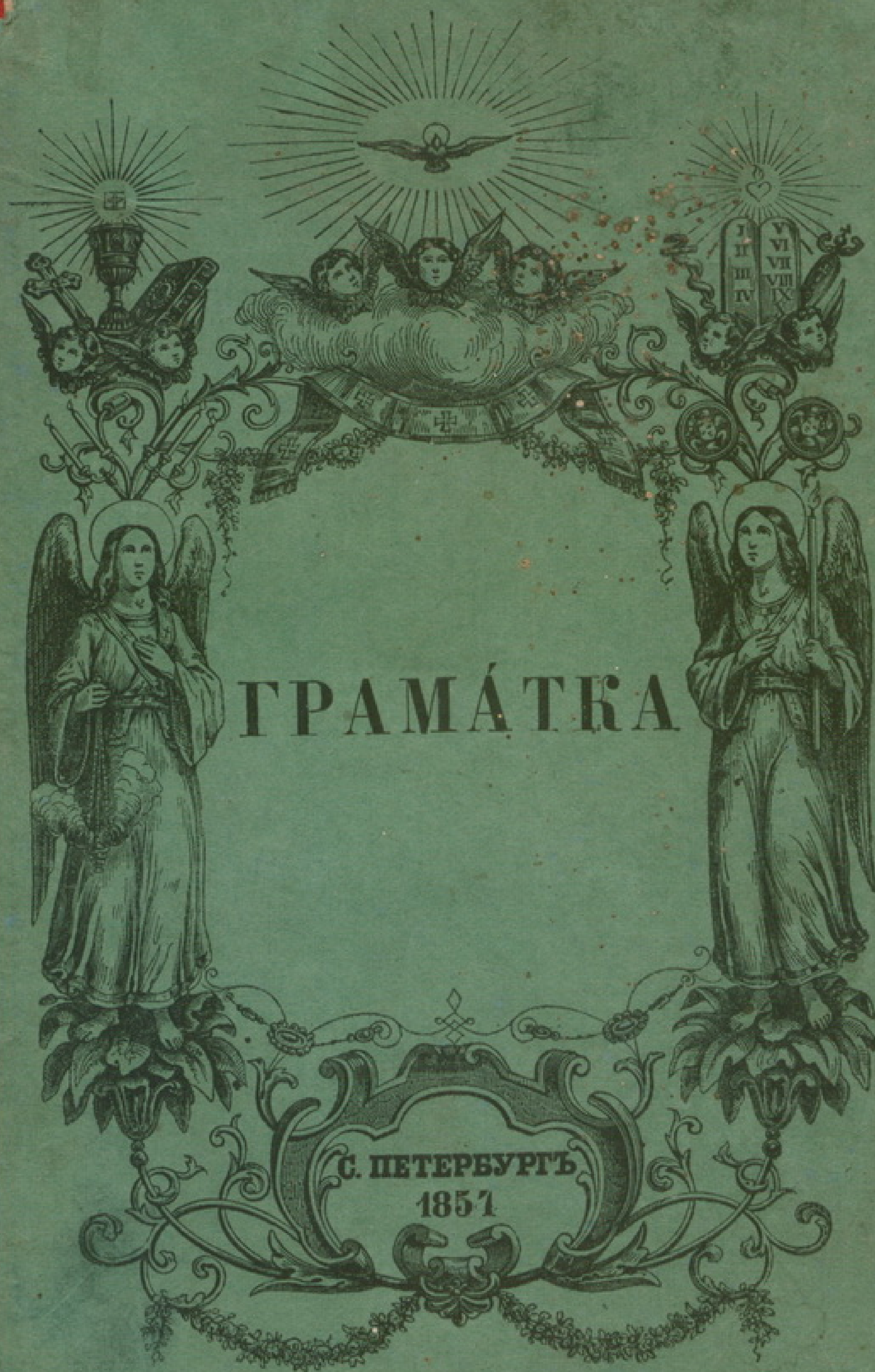

ГРАМА́ТКА
С. ПЕТЕРБУРГЪ
1857

Проф. Д. І. Яворницький







ГРАМА́ТКА





С. ПЕТЕРБУРГЪ
1854 (7)

Отъ С. Петербургскаго Комитета Духовной Цензуры печатать позволяется. 23 Іюня 1857 года.

Цензоръ *Карповъ*.

Печатать дозволяется съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлено было въ Цензурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. Москва, 11 Ноября 1857 года.

Цензоръ *Н. Фонъ-Крузе*.

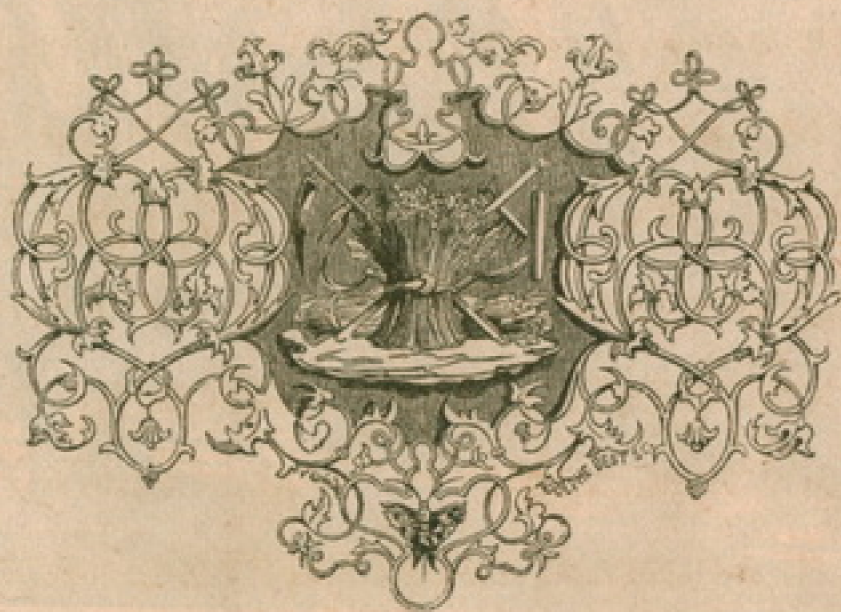
ВЪ ТИПОГРАФІИ П. А. КУЛИША.



кілько ні есть у насъ по Вкраїні грама́токъ и букварівъ, то всі вони́ не годя́тця намъ для пе́рвої нау́ки письме́нства, бо печа́тані не на́шою мо́вою, а черезъ те вся́ка дити́на до́вго ну́дитця надъ кни́жкою, по́ки на́вчитця иноязи́чниі слова́ розбіра́ти, черезъ те на́довго діти зъ до́му для нау́ки одлуча́ютця, одъ робо́ти одвика́ють, псу́ютця безъ отце́вського й матери́нського до́гляду, ище́ жъ за до́вгу и трудну́ нау́ку тре́ба не ма́ло й платити.

Тимъ и письме́нство не ду́же ши́ритця въ насъ поміжъ людьми́; а тимъ ча́сомъ леда́чі писарі и вся́кі нечести́ві зако́нники те́много чоловіка моро́чять и тісня́ть, бо неписьме́нний чоловікъ — все одно́, що те́мний на о́чи: куди́ поведе́ поводи́рь, туди́ и йде — хоть би́ и въ я́му. Тре́ба учи́ть діте́й письме́нства такъ, щобъ, ду́рно ча́су не га́явши, шви́дко зрозуміла дити́на нау́ку чита́ння, а до сёго найпе́рва по́мічъ — щобъ грама́тка зло́жена була́ рідною Украінською мо́вою. Навчи́вшись чита́ть посво́ёму, усяке зрозуміе и Церко́вну, и Моско́вську печа́ть; тогді й неха́й бере́тця за які хотя́ кни́ги. Отсе́ жъ напеча́тана така́ Грама́тка. 'Учачись чита́ть, не бу́де тутъ спотика́тись дити́на на слова́ иноязи́чнії; а ви́твердивши іі до́бре, здобу́де на ввесь вікъ собі кори́сти. Тутъ бо для пе́рвого чита́ння підо́брані настави́тельні пісносло́вия про на́шихъ пре́дківъ и Боже́ственнії псалми́; тутъ напеча́тані спо́минки про да́вніі

да́вна, що̀ ді́ялось на землі до прихо́ду Христа́ на зе́млю, — про Ёго́ святу́ю Це́рковъ и про войну́ съ Тата́рами й Ляха́ми за віру правосла́вную и во́лю людську́ю. Тутъ же, для щоде́нноі потре́би, прило́жена й нау́ка ариѳме́тика, кото́ра пока́зуе вся́ку лічбу́ гро́шамъ, хлібу и вся́кому ділу. Щобъ же ся кни́жка ще більше принесла́ лю́дямъ кори́сти, напеча́тані найнужні́йші чолові́кові молитви́ Церко́вною печа́ттю, котóру вже вся́ке розбере́, навчи́вшись по-своёму чита́ти.




І.Н.Ц.І
ІС ХС

А́збука.

А Б В Г Д Е
Ж З И І Й К
Л М Н О П Р
С Т У Ф Х Ц
Ч Ш Щ Ъ Ы Ь
Ѣ Э Ю Я Ѳ Ѵ

Мале́нька А́збука.

а б в г д е ж з
и і й к л м н о
п р с т у ф х ц
ч ш щ ъ ы ь ѣ э
ю я ѳ ѵ

ПРОПИСНА́ А́ЗБУКА.

А Б В Г Д Е Ж З И І Й
К Л М Н О П Р С Т У Ф
Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Ѣ Э Ю
Я Ѳ Ѵ

СТРІЧНА́ А́ЗБУКА.

а б в г д е ж з и і й к
л м н о п р с т у ф х ц
ч ш щ ъ ы ь ѣ э ю я ѳ ѵ

КРИВА́ А́ЗБУКА.

а б в г д е ж з и і й к
л м н о п р с т у ф х ц
ч ш щ ъ ы ь ѣ э ю я ѳ ѵ

ПРА́ВИЛА ДЛЯ УЧИ́ТЕЛЯ.

1) У на́шій мо́ві бу́ква Г и́ногді вимовля́етця тве́рдо, отъ якъ у сло́ві *га́нокъ*, або́ *гузь;* то въ таки́хъ случа́яхъ тре́ба писа́ти Лати́нську бу́кву вели́ку G, або́ малу́ g, и́менно — gа́нокъ, gузь, Gа́нжа Андибе́ръ.

2) Бу́ква Ы въ на́шій мо́ві ли́шня, бо въ насъ не гово́рять такъ тве́рдо, якъ Моско́вські лю́де, *ты, вы, мы*, або́ *столы, бабы*, а мя́кше; тимъ и дово́лі зъ насъ бу́кви И для вся́кого тако́го сло́ва, якъ *крини́ця, каплиця*, и дово́лі бу́кви І для вся́кого тако́го сло́ва, якъ *жінка, сіно*. Бу́ква жъ Ы поста́влена въ а́збуці тільки на те, що вона́ есть у Церко́внихъ кни́гахъ, а зати́мъ и въ старосвітському письмі.

3) Бу́ква Е вымовля́етця въ насъ тве́рдо въ слова́хъ *не́бо, тебе́*, а въ слова́хъ *корінне, щáсте* мя́кше; то слова́ сі́ї й пи́шутся для сёго отта́къ: *корінне, щáсте*.

4) Бу́кви Ѣ у насъ у мо́ві не чутно́, а на-місто ії вимовля́етця І. Тутъ же вона́ въ а́збуці оста́влена ра́ди Церко́вного язи́ка.



СКЛАДЙ.

Урóкъ пéрвий.

Чи е що луч-че, кра-ще въ сві-ті,
Якъ у-ку-пі жи-ти,
Бра-томъ доб-римъ доб-ро пев-не
По-знать, не ді-ли-ти?

Урóкъ дрýгий.

По-мо-лю-ся Гос-по-де-ві
Сер-цемъ о-ди-но-кимъ,
И на злихъ мо-іхъ по-гля-ну
Не злимъ мо-імъ о-комъ.

Урóкъ трéтій.

Спа-си ме-не, по-мо-лю-ся
И вос-по-ю зно-ву
Тво-і бла-га чи-стимъ сер-цемъ,
Псал-момъ ти-химъ, но-вимъ.

Урóкъ четвéртий.

Го-сподь лю-бить сво-і лю-ди,
Лю-бить, не о-ста-вить;
До-жи-да-е, по-ки прав-да
Пе-редъ ни-ми ста-не.

Урóкъ пятий.

Вловлять ду-шу пра-вед-ни-чу,
Кровъ доб-ру о-су-дять,
Ми-ні Го-сподь при-ста-ни-ще,
За-ступ-ни-комъ бу-де,
И воз-дасть імъ за ді-ла іхъ,
Крі-ва-ві, лу-ка-ві,
По-гу-бить іхъ, и іхъ сла-ва
Ста-не імъ въ не-сла-ву.

Урóкъ шéстий.

Пса-ломъ но-вий Го-спо-де-ві
И но-ву-ю сла-ву
Вос-по-емъ чест-нимъ со-бо-ромъ,
Сер-цемъ не лу-ка-вимъ,
Во псал-ти-рі и тим-па-ні

Вос-по-емъ бла-га-я,
Я-ко Богъ ка-ра не-пра-вихъ,
Пра-вимъ по-ма-гае.
Пре-по-доб-ни-і во сла-ві
И на ти-хихъ ло-жахъ
Ра-ду-ют-ця, сла-во-слов-лять,
Хва-лять и-мя Бо-же.

Урóкъ сéмий.

Якъ у на-шій у слав-ній У-кра-і-ні бу-ва-ли ко-лись пре-страш-ни-і зли-го-дні, без-доль-ні го-ди-ни, бу-ва-ли й мо-ри и вій-сько-ві чва-ри. Ні-хто Вкра-ін-ців не ря-то-вавъ, ні-хто за нихъ Бо-го-ві мо-ли-товъ не по-си-лавъ; тіль-ко свя-тий Богъ на-шихъ не за-бу-вавъ, на ве-ли-кі зу-сил-ля, на від-по-від-дя дер-жавъ. Тіль-ко Богъ свя-тий знавъ, що Вінъ ду-мавъ, га-давъ, за-миш-лявъ, якъ не-взго-ди-ни на Вкра-ін-ську зем-лю по-си-лавъ. Отъ же й про-йшли, изо-йшли зли-і не-взго-ди-ни; не-ма-е ні-ко-го, щобъ насъ по-до-лі-ли. Тіль-ко Богъ свя-тий знавъ, що Вінъ ду-мавъ, га-давъ, за-ми-шлявъ.

Урóкъ вóсьмий.

Ой не день и не два Ля-хи У-кра-і-ну плін-дро-ва-ли, ні на ча-си-ноч-ку од-по-чин-ня не ма-ли, ко-ней на-вза-во-дахъ день и нічъ дер-жа-ли, до геть-ма-на На-ли-вай-ка до-ро-гу вер-ста-ли. А геть-манъ хо-роб-рий На-ли-вай-ко що вінъ ду-ма-е, га-да-е? що вінъ за до-лю то-ва-ри-шівъ сво-іхъ за-миш-ля-е? Тіль-ко Богъ свя-тий зна-е, що ё-му на по-мічъ по-ма-га-е.

Урóкъ девя́тий.

Ой зза го-ри хма-ра ви-сту-па-е, ви-сту-па-е, ви-хо-жа-е, до Чиг-ри-на гро-момъ ви-грім-ля-е, на У-кра-ін-ську зем-лю бли-ска-ви-це-ю бли-ска-е. То По-ля-ки че-резъ три рі-ки три пе-ре-хо-ди ма-ли, да й ко-ло тре-тё-го пе-ре-хо-ду ста-номъ ста-ли, пу-сти-ли ко-ней на по-па-сан-нє, са-ми со-бі да-ли на три го-ди-ни од-по-чи-ван-нє.

А що геть-манъ На-ли-вай-ко ду-ма-е, га-да-е? що вінъ на не-взго-ду Ля-хівъ за-миш-ля-е? Тіль-ко Богъ свя-тий зна-е, що ёму на по-мічъ по-ма-га-е.

Урóкъ десятий.

То не хма-ри по не-бу гро-момъ свя-тимъ ви-грім-ля-ють, то не свя-тихъ во-ни до Бо-га про-во-жа-ють: то Ля-хи у буб-ни вда-ря-ють, у сви-стіл-ки да у тру-би вий-гра-ва-ють, у-се вій-сько сво-е до-ку-пи у гро-ма-ду скли-ка-ють, щобъ ий-шли всі до гро-ма-ди на по-слу-хан-нє, слу-ха-ти геть-ма-на Жол-ков-сько-го о-по-ві-дан-нє. От-то й при-йшли всі, ря-домъ ста-ли, у-сі ря-домъ ста-ли, да й за-мов-ча-ли, геть-ман-ську о-по-відь слу-ха-ти за-ча-ли. А по-слу-хав-ши ко-ней сід-ла-ли, че-резъ Бі-лу річ-ку пе-ре-ходъ ве-ли-кий ма-ли: мо-сти мо-сти-ли, греб-лі га-ти-ли, кіл-лє за-би-ва-ли, гор-зи-ну да дря-ни-цю кла-ли, че-резъ Бі-лу річ-ку пе-ре-ходъ ве-ли-кий ма-ли.

Урокъ одинадцятий.

А пе-ре-йшов-ши, о-го-ро-ди да шан-ці ро-би-ли, у о-кріпъ гар-ма-ти ста-но-ви-ли, а пе-редъ гар-ма-та-ми три кре-сти у зем-лю вби-ли. А що пер-вий крестъ, то Со-ми-но ви-сить, Со-ми-но ви-сить, ду-же го-ло-сить; а що дру-гий крестъ, то Бо-гунъ ви-сить, Бо-гунъ ви-сить, шаб-лю-ко-ю ло-по-тить; а що тре-тій крестъ, то по-рож-ній сто-їть, у-сіхъ ин-шихъ ко-за-ківъ до се-бе під-жи-да-е, ко-за-ківъ під-жи-да-е, ко-за-ківъ о-гля-да-е. Хто пер-вий пі-дій-де, то-го гар-ма-та у-бъе; хто дру-гий до-бі-жить, то-го са-мо-палъ цап-не; хто тре-тій під-ско-чить, той кре-стить-ця бу-де, кре-стить-ця бу-де й мо-лить-ця ста-не: що крестъ зъ о-си-ки, то ё-го на-дба-не.

Урокъ дванадцятий.

А ко-за-ки гля-ді-ли, у ві-чи вба-ча-ли, про-міжъ се-бе бур-ко-ва-ли, ра-хо-

ва-ли, три ко-рог-ви на за-ба-чен-нє Ля-хамъ ста-но-ви-ли, на ко-рог-вахъ у-го-воръ ряд-ну пи-са-ли: Вір-но-му пра-во-слав-но-му Хри-сти-ян-ству ми-ромъ миръ, а Ля-хамъ во-ро-гамъ пе-кель-ний пиръ! Въ ко-го крестъ, на то-го й крестъ!

От-се жъ и пій-шли ко-за-ки на чо-ти-ри по-ля, що на чо-ти-ри по-ля, а на пя-те на По-дол-лє; Ля-хівъ на всі сто-ро-ни по всімъ кре-стамъ ко-ло-ти-ли. Ля-хи о-про-щен-ня про-си-ли, да не до-про-си-лись. Не та-ків-ські ко-за-ки, щобъ о-про-щен-нє да-ли; не та-ків-ські й Ля-хи, щобъ на-пасть за-бу-ли!



ЧИТА́ННЄ ПО ВЕРХА́МЪ.

Ви́борка изъ пса́лмівъ.

1.

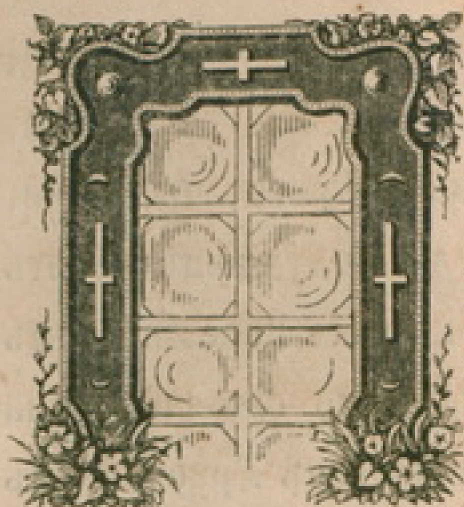


и е що лу́чче, кра́ще въ
світі,
Якъ уку́пі жи́ти,
Бра́томъ до́бримъ добро́
пе́вне
Позна́ть, не ділити.

Нау́ка. *Учени́къ неха́й чита́е тiлько буйну́ пе- ча́ть, по́ки ста́не зовсiмъ пiсьме́нний. Тогдi й дрiбну́ печа́ть прочита́е.* — Жи́ти вку́пі не зна́- чить, щобъ и́менно у одній ха́ті, а зна́чить жи́ти единоду́шно. По́ки чоловікъ до чоловіка не прихи́литця душе́ю, якъ до́брий братъ, по́ти не позна́е, що́ то за *пе́вне*, а що́ за химе́рне добро́. Пе́внимъ добро́мъ зо- ве́тця тутъ Христия́нська любо́въ. Симъ добро́мъ не ді- лятця такъ, якъ худо́бою, або́ грі́шми́; бо всі ми брати́ передъ Бо́гомъ, якъ одна́ семъя́, и що́ въ ко́го е, те да́-

по одъ Бо́га на всіхъ, на всю Християнську се́мъю. Отъ ма́ешъ, чоловіче, здоро́въе,—то воно́ не для те́бе одно́го да́но: служи́ своімъ здоро́въемъ не́мощному бра́тові о Христі, поможи́ ёму́, обороні́ ёго́. Ма́ешъ ро́зумъ,—то не для горди́ні твоєі давъ тобі Богъ ро́зумъ: наставля́й нерозу́мнихъ, покажи́ імъ пра́вду Бо́жу ділами своіми. Ма́ешъ бага́тство, — чи Богъ же на те одда́въ бага́тство въ одні ру́ки, щобъ не було́ нічо́го въ твоіхъ братівъ-Християнъ? Ні, чоловіче! Богъ тебе́ учини́въ тілько храни́телемъ и роздава́телемъ благъ земни́хъ; якъ же́ присво́ішъ одному́ собі да́ри Бо́жі, то поги́бнешъ душе́ю, а бага́тство твое́ пере́йде въ дру́гі ру́ки и бу́де по́ти перехо́дить, по́ки зна́йдетця Богобоязли́ва душа́, кото́ра обе́рне ёго́ по-Бо́жому. Отсе́ жъ, позна́вши *бра́томъ до́бримъ добро́ пе́вне*, не діли́сь ти зъ брата́ми Християнами такъ, що се все мое́, бо я здоро́вий и заро́би́въ собі, я розу́мний и придба́въ собі, я бага́тий, бо й роди́вся багаче́мъ. Не позна́въ ти добра́ пе́вного, коли́ такъ ду́маешъ, а позна́въ добро́ химе́рне, кото́ре отъ умре́шъ сёго́дні, то й візьметця одъ тебе. Ні, чоловіче, мій дру́же, не такъ діли́сь добро́мъ изъ брата́ми, а вважа́й усе́, що́ ма́ешъ — и си́лу, и ро́зумъ, и доста́тки, за о́бще, кото́ре Бо́гъ не тобі одному́, а на всіхъ давъ, тебе́ жъ учини́въ, по Своій бла́гості, храни́телемъ и роздава́телемъ сихъ благъ.

2.



Помолю́ся Го́сподеві
Се́рцемъ одино́кимъ
И на злихъ моіхъ погляну
Незли́мъ моімъ о́комъ.

Нау́ка. Колі́ чоловікъ попаде́тця міжъ недо́брі лю́де, міжъ кото́рими нема́ ёму́ души́ щи́рої; то одна́ ёму́ розмо́ва й пора́да зъ Бо́гомъ. Нещасли́вий не той чоловікъ, кото́рий ну́жду, або́ нару́гу прийма́е, а той, кото́рий у своій печа́лі не вміе до Бо́га душе́ю оберну́тись. Нема́ ёму́ въ ёго́ му́кахъ ніякоі пільги. Іще́ жъ не дай Бо́же, якъ таки́й бідола́ха кипи́ть доса́дою, гнівомъ, зло́бою супроти́въ своіхъ оби́дчиківъ! Тогді вінъ за́живо гори́ть огне́мъ пеке́льнимъ. Ду́мае чоловікъ, що якъ оддя́чу зломъ за зло, то ле́гше моему́ се́рцю бу́де. Безу́мна гла́во! чи зна́ешъ ти, що смоло́ю пожа́ръ залива́ешъ? Що більше бу́дешъ воздава́ть зломъ за зло, то більшъ бу́дуть те́бе лю́де гніви́ти. Да де жъ ти візьмешъ си́ли супроти́въ уся́кого во́рога грозо́ю и бо́емъ става́ти? Жизни твоеі на се не ста́не, бо що більшъ бу́дешъ мсти́ти, то більшъ ворогівъ собі нажива́тимешъ. Не за чоловіче діло ти бере́сся: се діло Бо́же. У одного́ Бо́га есть пра́вда — вбача́ти, хто чимъ ви́ненъ, и си́ла — покара́ти оби́дчика. А ти що́ за пра́ведникъ,

коли́ й своіхъ гріхівъ не ба́чишъ, а бра́та свого́ за ма-лу́ обиду докоря́ешъ, злосло́вишъ, а за вели́ку не по-боісся й вели́кого ли́ха ёму́ заподіяти? Що́ ти за си́ла, коли́ не зна́ешъ, чи доживе́шъ до за́втрого, чи, мо́же, вже смерть иде́ по твою́ ду́шу? А ти ще ду́маешъ мстить ворога́мъ своімъ! Ні, чоловіче, не такъ повелівъ намъ Госпо́дь на світі жи́ти. Вінъ зна́е, що одъ зло́го діла ти добра́ не полу́чишъ; тимъ и заповідавъ Христия́намъ за зло добро́мъ плати́ти, тимъ и сказа́въ, що коли́ вба́чишъ свого́ во́рога голо́днимъ, нагоду́й ёго́, коли́ вба́чишъ жа́ждущимъ, напій ёго́: симъ ти докори́шъ ёму́ до само́го се́рця. Прийма́ючи одъ те́бе добро́, зрозуміе вінъ свою́ ледачу зло́бу въ се́рці свое́му, и хоть не ви-явить свого́ покая́ния, а та́йно до те́бе душе́ю обе́рнет-ця, бо противъ до́брихъ учи́нківъ на́шихъ и сами́й за-пе́клий во́рогъ не встоіть. Пла́тячи зломъ за зло, и ма-ло́го во́рога зро́бишъ вели́кимъ; а добро́мъ воздаючи́ за зло, само́го лю́того чоловіка до се́бе прихи́лишъ.



3.



Спаси́ мене́, помолю́ся
И воспою зно́ву
Твої бла́га чи́стимъ се́р-
цемъ,
Псалмо́мъ ти́химъ, но́вимъ.

Н а́ у к а. Не на те́ чоловікъ живе́, щобъ у роско́шахъ купа́тись, а на те́, щобъ одъ гріхівъ очи́ститись и до Бо́га чи́стою душе́ю піднятись. Чита́емо въ щоде́нній моли́тві: *И во грѣсѣхъ роди́ мя ма́ти моя́.* Такъ уже́ нату́ра чоловіча впа́ла, що й на світъ чоловікъ прихо́дить у гріха́хъ! Якъ же ёму́ сіхъ гріхівъ збу́тись? Не ина́къ, якъ черезъ Бо́га. Одъ поча́тку ро́ду людсь-ко́го согріша́е на землі чоловікъ; одъ пе́рвихъ семе́й силку́ется підня́тись изъ сво́еі не́мощи. Бага́то було́ на світі люде́й Богобоязли́вихъ и святи́хъ Проро́ківъ, кото́рі лю́дямъ пра́вду Бо́жу сло́вомъ и ділом пока́зували; а все не спасли́ ми́ру одъ нече́стия: все ши́ршало зло по́ сві-ту, а добро́ умаля́лось, ажъ по́ки Госпо́дь умилосе́рдивсь надъ Своі́мъ созда́нием и посла́въ единоро́дного Си́на Сво́го́ на зе́млю. Съ того́ ча́су благода́ть возсия́ла на землі и пока́зана вся́кому доро́га въ ца́рство небе́сне. Богъ яви́всь на землі Бого-чоловіком, щобъ навчи́ть

насъ покая́нию и щобъ ми бли́жче ста́ли до Ёго. Обер-ни́сь тільки до Ёго моли́твою: *Спаси́ мене́!* то не оста́вить Вінъ тебе́ въ гріха́хъ погиба́ти: у ту́ю жъ саму́ мину́ту почу́ешъ душе́ю, що Вінъ бли́зько коло те́бе, бо за́разъ яки́йся світъ осия́е душе́вну темноту́ твою́ и хоть би́ ти бувъ поки́нутий сирота́, хоть би́ сидівъ у темни́ці, якъ у я́мі, щи́ра моли́тва зро́бить таке́ чу́до зъ душе́ю твое́ю, що ти вознесе́сся надъ усімъ ми́ромъ, на́че Госпо́дь приня́въ тебе́ на ло́но Свое́ и зъ небе́сноі висоти́ пока́зуе тобі всі Своі бла́га. Помоли́сь тільки га́ряче Бо́гу, то твоя́ ту́га обе́р-нетця въ ра́дість тобі, назове́шъ ти бла́гомъ и саме́ твое́ нещастє, кото́ре очи́стило се́рце твое́ и вознесло́ тебе́ ви́шче всего́ ми́ру до Бо́га. Ми́слі и чу́вства твоі взигра́ють, я́ко хвале́бна пісня Го́сподеві; загово́рить твое́ се́рце таки́ми слова́ми, якъ псалми́ Проро́ка Да-ви́да; ти іхъ и не ви́мовишъ язико́мъ твоі́мъ, а Гос-по́дь почу́е твоі ти́хиі серде́чні ре́чи и при́йме іхъ одъ те́бе, я́ко но́вий псало́мъ, уго́дний Ёму́ не ме́нше, якъ и ти́і псалми́ сладкогла́сниі, кото́рі Богодухнове́нний Дави́дъ оста́вивъ намъ у Псалтирі на віковічню хвалу́ Го́споду.

4.



осподь лю́бить своі лю́ди,
Лю́бить, не оста́вить,
Дожида́е, по́ки пра́вда
Передъ ни́ми ста́не.

Нау́ка. Не оди́нъ грішний чоловікъ, роскида́ючи ро́зумовъ по́ світу, унива́е, що на́че Госпо́дь поки́нувъ миръ у бідахъ и напа́стяхъ погиба́ти. Ось бо нечести́ві пану́ють, ліни́ві роскошу́ють, жеру́ть чуже́ добро́ непла́чене, незаро́блене, вла́ствують лука́вствомъ и ома́ною, а не до́бримъ ро́зумомъ; а лю́де Богобоязли́ві, роботя́щі, вели́кі трудолю́бці, наймити́ повсядне́вниі, нево́льникі досме́ртниі всу́е здоро́въе свое́ тра́тять и хи́жихъ дармоі́дівъ году́ють. Го́ре тобі, чоловіче, колі́ ти ду́маешъ, що Богъ або́ сёго́ нічо́го не ба́чить, або́, вбача́ючи, не хо́че ви́зволити Своіхъ люде́й изъ нечести́воі корми́ги! Не роскида́й ро́зумомъ по́ світу, а розбери́ себе́ само́го. Отъ ти роди́всь убо́гимъ и, мо́же, убо́гимъ и вмрешъ. Скажи́ жъ мині, якъ ти въ своиму́ убо́жестві ви́повнивъ за́повіді Бо́жі? чи всі ви́повнивъ? чи до́бре ви́повнивъ? Христо́съ, прийшо́вши въ миръ, до таки́хъ, якъ ти, пе́рше всёго оберну́вся: *Пріидите ко Мнѣ вси труждающіися и обремене́нніи, и Азъ упоко́ю вы.*

Возьмите иго Мое на себе и научитесь отъ Мене, яко кротокъ есмь и смиренъ сердцемъ, и обрящете покой душамъ вашимъ. Бачишъ, якъ сказавъ Христосъ? Не сказавъ Вінъ: »Прийдіте до Мене, Я дамъ вамъ великі достатки, зроблю васъ великими панами, и знайдете покой душамъ вашимъ«, тимъ не сказавъ, що ні великі достатки, ні велике панство не дае души покою; дае души покой тілько кротость и смиреніе серця. Чи послухавъ же ти Христа въ своему вбожестві и тісноті? чи навчивсь одъ Его незлобію и тихому житію? чи знайшовъ, идучи Христовимъ слідомъ, покой души своій? Коли знайшовъ, то нічого більшъ и не забажаетъ, бо и ввесь миръ не стоіть душевного покою. Коли жъ не знайшовъ у бідності, на прямій дорозі до царства небесного, то якъ же ти думаешъ, що, зробившись багатимъ и вельможнимъ, ставъ би одъ того кротокъ и смиренъ серцемъ? Господь, даючи одному достатокъ и вельможность, а другому нужду и тісноту, рівно любить обохъ, яко чадъ Своіхъ. Якъ ні псуетця багатий у роскошахъ и гордині, якъ ні падае духомъ убогий одъ великоі туги, — не оставляе Вінъ іхъ; назирае ихъ зъ неба всевидящимъ окомъ и жде, поки одинъ зрозуміе суету багатства и вельможества, а другій позна е, що йде вінъ у своиму убожестві Христовою дорогою и простуе въ царство небесне. Оттогді-то правда й стане передъ очима въ людей; отсёго-то й дожидае Господь у великому Своему милосердию.

5.



лóвлять дýшу праведни-
чу,
Кровъ дóбру осýдять,
Мині Госпóдь приста́-
нище,
Застýпникомъ бýде,
И воздáсть імъ за ділá іхъ,
Крівáві, лукáві,
Погýбить іхъ, и іхъ слáва
Стáне імъ въ неслáву.

Нáука. Не дýмай, чоловіче, що прáведнії, люде за свою дóбру жизнь не дознають нікóли напáсти. Напáсть нікóго не минáе, а чáсомъ на прáведника ще більшъ накидáютця злúі люде, ніжъ на грішника. Дúвне діло! чомý бъ, здаéтця, такъ не вчинúти Гóсподу Бóгу, щобъ дóброго чоловіка не займáвъ ледáчий! Нехáй би всі дóбрі люде жилú на світі, якъ возлюбленні чáда Бóжі, до котóрихъ злóму чоловікові стрáшно булó бъ и приторкнýтись! Отъ же Богъ такъ не дае; бо щó бъ изъ сёго вúйшло? Вúйшло бъ изъ сёго те, що спасéннії дýши зробúли бъ зéмлю собі рáемъ и вже бъ не помишля́ли объ тій стороні, де немá ні печáли, ні воздихáния; а скóро чоловікъ забýде про небéсну жизнь, то зáразъ душá ёгó псуéтця, прихиля́ючись до

земни́хъ утіхъ, и незаба́ромъ такий изъ праведника зро́битця грішникомъ. Тимъ-то й попуска́е Госпо́дь, щобъ нечести́ві гна́ли й тісни́ли пра́веднихъ, коли́ не діломъ, то сло́вомъ; попуска́е и́ноді вели́кі беззако́ния надъ непови́нними твори́ти. 'Иншому здае́тця, що вже Госпо́дь одступи́всь одъ его, коли́ вінъ за до́бре діло попаде́ въ напа́сть; а Госпо́дь тимъ сами́мъ воздвига́е Его́ ду́шу одъ недба́лости; коли́ жъ душа́ й такъ не була́ недба́лою, то Богъ дае́ ій слу́чай вознести́сь надъ усіми печа́лями земни́ми, такъ щобъ и сама́ вона́ почу́ла свою́ кріпость о Го́споді и зрозуміла, що ій помага́е та си́ла, кото́ра сотвори́ла и соде́ржить світъ, що за не́і заступа́етця та пра́вда, кото́ра пи́ше свої зако́ни не на папе́рі, а на серця́хъ непоро́чнихъ. Отсе́ жъ перете́рпить чоловікъ напа́сть за до́брі вчи́нки, да й успокі́тця — коли́ не на землі, то на не́бі; а тимъ ча́сомъ Госпо́дь возда́е по діла́мъ уся́кому, и нечести́ві дознають страше́ннихъ му́къ душе́внихъ. Тимъ іхъ му́ки страшни́і, що не змо́жуть вони́ до Бо́га, такъ якъ непови́нній му́ченикъ, оберну́тись. Ги́нуть вони́ душе́ю, схо́дячи зъ сего́ світу, и що більшъ велича́лись своіми доста́тками, вельмо́жествомъ и си́лою на землі, тимъ гли́бше пото́нуть у преиспо́дній, а на землі оста́влять по́слі се́бе тілько смо́родъ гріхівъ своіхъ. Отсе́-то воно́ й есть, що Госпо́дь іхъ погу́бить, бо гу́блять іхъ самі гріхи́ іхъ; отсе́-то й есть, що іхъ земная сла́ва обе́рнетця імъ на несла́ву.

6.



салóмъ нóвий Гóсподеві
И нóвую слáву
Воспоéмъ честни́мъ со-
бóромъ,
Сéрцемъ нелукáвимъ;
Во псалти́рі и тимпáні
Воспоéмъ благáя,
'Яко Богъ карá непрáвихъ,
Прáвимъ помагáе.
Преподóбнії во слáві
И на ти́хихъ лóжахъ
Рáдуютця, славослóвлять,
Хвáлять и́мя Бóже.

Наýка. Си́ми віршами призивáются всі чи́стії дýши до хвали́ Бóжоі. Госпóдь знáе всяке жадáннє и воздихáннє нáше; тимъ-то співáй Ёмý які хочъ славослóвия, мáючи въ сéрці лукáвство, — не прийме Вінъ хвали́ твоéі. Чоловіка мóжно улести́ть словáми, возвели́чивши ділá ёгó; а Бóга не влести́шъ. Чоловікъ не зрозуміе твогó лукáвства и дасть підойти́ підъ сéбе; а Богъ создáвъ твою дýшу, то бáчить іі всю лýчче, ніжъ ти вбачáешъ діло рукъ своіхъ, и не підíйдешъ ти підъ Ёго ніякóю омáною. Коли́ жъ хóчешъ, щобъ приклони́въ Госпóдь ýхо Своé до твоéі моли́тви и до твогó

славословия, то вознеси до Его щиру молитву, покинувши прежне лукавство. Отсе-то й буде *псаломъ новий*, отсе й буде *нова слава* Господеві. Любо Єму слухати покаянную пісню и чисту хвалу Собі одъ одного чоловіка, а ще любійше одъ *честного собору*. Собором же тутъ зоветця всяка громада, котора собралась для доброго діла, угодного Богу. *Воспоемъ* не значить тутъ, щобъ именно піснею озватись до Бога. Нехай тілько щирії души подвигнутця вкупі на добро, тоніякий псалтирь ([1]) и тимпанъ не заиграе Єму любійше. Коли жъ ми вознесемъ до Бога хвалебну пісню не душами одними, а вкупі й голосами, коли візьмемся на хвалу Божу за гуслі и тимпани; то пісня наша нехай буде про благиі ділá Господні, про Єго кару надъ неправими и Єго поміч правимъ. Велике щасте сподобатись Господу! Хто дойшовъ душею до святости, той увесь уже сияе во славі передъ Богомъ, яко зоря незаходимая; той не тілько въ день сияе ділами своіми, яко-то: незлобиемъ, милосердиемъ, братолюбиемъ, да й на тихому ложі радуетця о Бозі, славословить и хвалить Єго имя душею своею. Дай же намъ, Господи, всімъ изійтись докупи помислами своіми и заспівать Тобі новий псаломъ честнимъ соборомъ и серцемъ нелукавимъ!...

([1]) Псалтирь булй гуслі, а книга Псалтирь називалась такъ затимъ, що псалми співались підъ тиі гуслі, которі псалтиремъ звались.

Старосвітська ду́ма про гетьма́на Наливáйка.

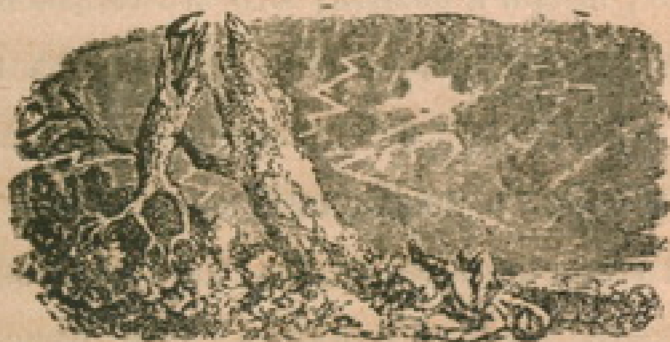
7.



къ у нáшій у слáвній
Украíні
Бувáли колись пре-
стрáшниі злúгодні,
боздóльні годúни,
Бувáли й мóри, и вій-
ськóві чвáри.
Ніхтó Вкраíнцівъ не рятовáвъ,
Ніхтó за нихъ Бóгові молитóвъ не поси-
лáвъ;
Тілько святúй Богъ нáшихъ не забувáвъ,
На велúкі зусúлля, на одповіддя державъ,
Тілько Богъ святúй знавъ,
Що Вінъ дýмавъ, гадáвъ, замишлявъ,
Якъ невзгóдини на Вкраінську зéмлю по-
силáвъ.
Отъ жей пройшлú, изойшлú злúі невзгодúни,
Немáе нікóго, щобъ насъ подоліли.
Тілько Богъ святúй знавъ,
Щó Вінъ дýмавъ, гадáвъ, замишлявъ.

Наýка. Украіна нáша зъ дáвніхъ давéнъ дознаé великихъ смýтківъ, більшъ одъ йншихъ земéль. Вонá розлягáетця скрізь плащйною, и немá въ нéі на граний-цяхъ ні висóкихъ гіръ, ні глибóкихъ рікъ, ні мóря, щобъ упéртись коло нйхъ и не дать чужозéмцю своéі землі пліндровáти. Такá булá вóля Бóжа, щобъ нáша гáрна, плодовйта сторонá стоя́ла незагорóжена одъ сусідъ. Отъ же—дйвне діло! орýдовавъ нáшимъ крá-емъ Ляхъ, грасовáвъ тутъ Татáринъ и Тýрокъ, скіль-ко-то полягло́ крещéного мйру одъ мечá врáжого! скілько пійшлó въ невóлю съ Татáрськими загóнами! скілько вся́кого глýму перетéрпіли дідй нáши й прáді-ди! скілько нáшихъ рóдівъ и колінъ попереверталось у чужý віру и въ чужйі звичáі! а стоіть Украіна и дóсі осóбною одъ усіхъ сусідъ сторонóю. Увéсь світъ прой-дй — нігдé не знáйдешъ такóго любого нарóду, нігдé такóі гáрноі мóви не почýешъ, нігдé такóі пісні тобі не заспівáють. У тйі *злйгодні* й *бездóльні годйни*, котóрі споминáе дýма, не забувáвъ насъ Богъ; помігъ Вінъ намъ пережйть и *мóри*, и *вíйськóві чвáри*, бо держáвъ насъ на світі на великі *зусилля, на одпо-віддя*. Трéба булó намъ посилковáтись, щобъ ви-бйтьця изпідъ кормйги Ля́дськоі; трéба булó велй-кого дýху, щобъ одповідáти гóрдимъ панáмъ, котóрі, перевернýвшись самі въ чужý віру и въ чужі звичáі, вважáли насъ за несмйслену отáру. Знавъ Госпóдь милосéрдний, для чóго насилáе на Вкраінську зéмлю невзгóдини. Не хотівъ Вінъ оддáть іі въ нарýгу сусі-

дамъ, а хотівъ воздвигнуть ії на брань за волю и віру, насилаючи всяку напасть и біду. Окріпли серця Украінські, терплючи горе, и піднялись надъ усіма смутками, піднявсь увесь край, якъ одна душа, противъ неправоі сили Лядськоі — и не осталось въ тоій часъ на Вкраіні ні одного чужоземця и перевертня. Ото жъ и пійшла поміжъ миромъ дума: *Немае нікого, щобъ насъ подолили*, бо й справді неодолима одностайна сила народу, котрий підніметця за своіо віру и за своє право. Була Польща великимъ царствомъ, упиралась однимъ концемъ у Балтийске, а другимъ у Чорне море. Погляньте жъ, що теперъ изъ неі осталось! Де ії паниі й гетьмани, де ії дуки й воеводи? Стоіть теперъ Польща великимъ цвинтаремъ стародавнеі слави, и плачуть на тому цвинтарі живиі по мертвихъ. Се не чие, якъ наше діло. Допеклй Ляхи намъ своею зневагою до самого серця, стрепенулись ми — и захиталось Польске царство на своіі твердині; поти хиталось, поки сусіде зовсімъ ёго повалили. Такъ-то Богъ карае за неправду царства земниі тими самими руками, которі іхъ обороняли!



8.



й не день и не два Ляхи́
Украіну пліндрова́-
ли,
Ні на часи́ночку одпо-
чи́ння не ма́ли,
Ко́ней на зва́водахъ день и нічъ держа́ли,
До гетьма́на Налива́йка доро́гу верста́ли.
А гетьма́нъ, хоро́брий Налива́йко, що́ вінъ
ду́мае-гада́е?
Що́ вінъ за до́лю това́ришівъ своіхъ за-
мишля́е?
Тілько Богъ святи́й зна́е,
Що ёму́ на по́мічъ помага́е.

Нау́ка. Звідки взяли́сь Ляхи́ на Вкраіні? Украіна була́ самоста́йною земле́ю, по́ки не зруйнова́ли іі Тата́ре. Тата́рський царь Ба́тий напа́въ на насъ зъ нещисле́нною ордо́ю, поруйнова́въ и попали́въ скрізь по Вкраіні города́ й се́ла, позаганя́въ людей у непроходи́миі пу́щи, не́три й болота́, хто жъ оста́вcь, тихъ обложи́въ ганебною да́нью, а самъ угнізди́вcь изъ своіми Тата́рами въ Криму́ и скрізь по-надъ Чо́рнимъ и Азо́вськимъ да ажъ до Каспи́йського мо́ря. Ото́ жъ и панова́ли Тата́ре надъ Украіною, ажъ по́ки обізва́вcь на Литві могу́щий князь Геди́минъ. Сей прису́нувcь до

Вкраіни изъ своімъ військомъ, поби́въ Тата́ръ и одня́въ у іхъ Украіну. Якъ же́ злу́чилась Литва́ съ По́льщею, то й Украіна до По́льщи притули́лась. Мизе́рна тогді була́ сторона́ на́ша. Лежа́ла вона́ пусти́нею, и тілько круго́мъ Ки́ева, да коло Чернігова, да на Воли́ні й на Подо́ллі стоя́ли паха́рськиі се́ла; ато́ лежа́ла безлю́днимъ степо́мъ Украіна, скрізь по обідва бо́ки Дніпра́, ажъ до Тата́рського *ди́кого по́ля.* Хоть и обезси́ліли за Гедими́на-кня́зя Тата́ре, хоть и не зду́жали вде́ржать підъ корми́гою Украіну, а все разъ по́ разъ набіга́ли на нашъ край ордо́ю, хвата́ли людей у поло́нъ и гна́ли до Кри́му, понав'я́зувавши на же́ртки ни́зками. Тимъ и боя́лись лю́де сели́тись по степа́хъ, а держа́лись бли́зько лю́днихъ городівъ. Якъ ось почали́ королі По́льскиі роздава́ть двора́намъ поро́жні зе́мли на оса́ду; почали́ двора́не иззива́ть до се́бе людей и оса́жувать се́ла да́льше одъ городівъ; почали́ лю́де схо́дитьця съ пущъ, изъ не́трівъ и байра́ківъ на новину́ и роски́нулись геть по степа́мъ хутора́ми. Загомоніла знову пусти́ня людськи́мъ го́мономъ, и зачорніла підъ плуга́ми віковічня цілина́. Налета́ли й на но́ві осе́лі Тата́ре Бо́жимъ гнівомъ сарано́ю; а но́виі осе́лі добіра́ли спо́собу, якъ проти́въ орди́ става́ти. Кото́рі втіка́ли й хова́лись, а и́нші, ску́пившись за ва́ломъ и палі́са́домъ, до́бре привіта́ли Тата́ръ изъ луківъ и самопа́лівъ; ище́, одби́вши, не разъ гна́лись за ни́ми и въ пого́ню. Такъ ширшали оса́ди Украінськиі; такъ убезпеча́въ се́бе наро́дъ нашъ на старосвітській землі своій. Пани

тогді булú на Вкраіні людськúми отáманами, поважáли громáду, велú пéредъ супротúвъ неприятеля, а жилú прóсто, по-сільски, не завóдячи въ сéбе чужозéмськихъ вúдумокъ. Чи Лядського рóду бувъ осáдчий панъ, чи нáшого старо-Рýського Украінського, ніхтó сёгó не розбірáвъ. Слýхали іхъ селяне, а вонú селянъ любúли и про іхъ добрó дбáли. Якъ жé залюдніла Украіна, якъ забагáтіли держáвці, що пійшлú одъ осáдчихъ, якъ почалú жить панú по столúцяхъ, покúдавши сéла орендáрямъ да намістникамъ своімъ; то й завелáсь непрáвда по Вкраіні, завелóсь здúрство съ пахарівъ, почáвся глумъ надъ прóстимъ мúромъ, и вже котóрий панъ бувъ старóго Рýського коліна, изъ щúроі Украінськоі порóди, той, черезъ мóду, приставáвъ у чужý віру и въ чужі звичáі, и вкýші зъ Ляхáми потурáвъ непрáвдамъ и здúрствамъ орендáрськимъ, військóвимъ и всякимъ úншимъ. Військо бо Польске висилáлось кормúтись на Вкраіну и чинúло багáто лúха селянамъ, и нікому булó іхъ обороняти, бо вже держáвці поперевертáлись у чужозéмцівъ и одвернýлись одъ своѓó нарóду. Отó жъ и озвáвсь міжъ нарóдомъ гетьмáнъ Наливáйко, изозвáвъ до сéбе сміливхъ людéй, учинúвъ іхъ козакáми и пійшóвъ супротúвъ Ляхівъ воёвáти. Протúвъ ёгó-то Ляхú день и нічъ виступáли кінно и орýжно, абó *дорóгу верстáли*, щобъ ёгó зломúти и зновъ Украіну підъ сéбе підгорнýти. А гетьмáнъ Наливáйко уповáвъ на Бóга, Котóрий, дáвши нарóду натéрпітись бідú за гріхú ёгó, помóже ёмý за своі́ю прáвду стáти.

9.



Ой зза гори́ хма́ра виступа́е,
Виступа́е, вихожа́е,
До Чигрина́ гро́момъ ви-
грімля́е,
На Вкраінську зе́млю блис-
кави́цею блиска́е.
То Поляки́ черезъ три ріки́
три перехо́ди ма́ли,
Да й коло тре́тёго перехо́ду ста́номъ ста́ли,
Пусти́ли ко́ней на попаса́ннє,
Сами́ собі дали́ на три годи́ни одпочива́ннє.
А що́ гетьма́нъ Налива́йко ду́мае-гада́е?
Що́ вінъ на невзго́ду Ляхівъ замишля́е?
Тілько Богъ те святи́й зна́е,
Що ёму́ на по́мічъ помага́е.

Нау́ка. Чигри́нъ тогді бувъ кріпкимъ містомъ, бо зъ одного́ бо́ку на горі стоя́въ за́мокъ, а зъ дру́гого річка Тя́сминъ не дава́ла до ёго ле́гкого при́ступу. Ото́ жъ стоявъ гетьма́нъ Налива́йко підъ Чигирино́мъ надъ Тя́смином и ждавъ на се́бе Ля́дськоі поту́ги.

Зъ грозо́ю вона́ на его наступа́ла, мовъ чо́рна хма́ра до Чигири́на су́нулась, ку́рява підъ самі небеса́ встава́ла, гула́ гарма́тами, що гро́момъ, и, якъ блискави́ці, миготіла въ тій ку́ряві стрельба́ огне́нна. Коло Чигирина́ зупини́лась ся хма́ра, ути́хла, розляглась по Тясми́нському лу́гу. Ста́ли Ляхи́ ко́ней попаса́ти, ста́ли сами́ одпочива́ти, збіра́ючись уда́рить всіма́ си́лами на Налива́йка. А гетьма́нъ Налива́йко упова́въ на Бо́га, Кото́рий, попусти́вши наро́дъ у напа́сть за гріхи его, помо́же ему́ за свою́ пра́вду ста́ти.

10.



о не хма́ри по не́бу гро́
момъ святи́мъ вигрім
ля́ють,
То не Святи́хъ вони́ до
Бо́га провожа́ють:
То Ляхи́ у бу́бни вдаря́ють,
У свистілки да у тру́би вийграва́ють,
Усе́ військо свое́ доку́пи у грома́ду скли-
ка́ють,
Щобъ ийшли́ всі до грома́ди на послуха́н-
не,

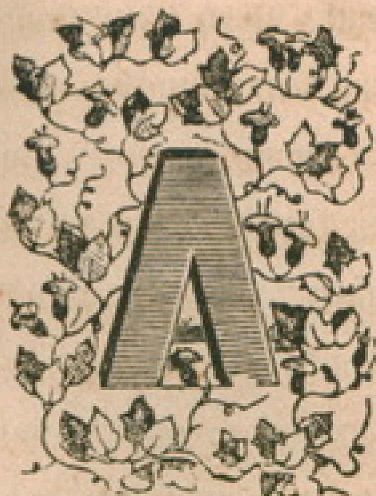
Слу́хати гетьма́на Жолко́вського оповіда́н-
не.
Отто́ й прийшли́ всі, ря́домъ ста́ли,
Усі ря́домъ ста́ли, да й замовча́ли,
Гетьма́нську о́повідь слу́хати зача́ли.
А послу́хавши, ко́ней сідла́ли,
Черезъ Білу Річку перехо́дъ вели́кий ма́ли:
Мости́ мости́ли,
Греблі гати́ли,
Кілле забива́ли,
Горзи́ну да дряни́цю кла́ли, —
Черезъ Білу ріку́ перехо́дъ вели́кий ма́ли.

Нау́ка. Ище́ до Чигири́нщини почала́ Украіна промишля́ти, я́къ би собе́ одъ сусідъ забезпе́чити, а найбільшъ одъ Тата́ръ, кото́рі що весни́ по свіжій паші пуска́ли своі заго́ни скрізь по на́шихъ оса́дахъ, хапа́ючи людей необа́чнихъ, або́ малолічнихъ. Отто́ жъ кото́рі смілійші ви́сунулись у степъ, икъ Дніпро́вимъ поро́гамъ, и, роски́нувшись хутора́ми, почали́ кінно козакова́ти и на сами́хъ Тата́ръ наiжджа́ти, а де́-которі, поки́нувши хуторі, засіли на острова́хъ по Дніпру́, ни́жче Поро́гівъ, жили́ землянками безъ жіно́къ и обіща́лись Бо́гу всю жизнь свою супроти́въ невірнихъ ворогівъ Христия́нськихъ воёва́ти. Вбача́ючи тогді коро́ль По́льский Степа́нъ Бато́рий, що заво́дитця щось могу́ще на Низу́ по Вкраіні, усовітовавъ тимъ Низовця́мъ

и Запоро́зцямъ на полки́ поділи́тись и гетьма́на надъ собо́ю обра́ти, а гетьма́ну присла́въ була́ву, бунчу́къ и корого́въ — такі жъ са́мі клейно́ди, якъ и въ коро́нного (По́льского), и въ Лито́вського гетьма́на. Ото́ жъ и ста́ло три ві́йська на зе́мляхъ короле́вскихъ: коро́нне, Лито́вське и Запоро́зьке. Вели́кою по́міччю й защи́тою було́ для По́льщи Запоро́зьке ві́йсько. Якъ же́ поча́ли Ляхи́ зъ на́шими пере́вертнями не по пра́вді на Вкраі́ні верхово́дить, то оберну́лись Запоро́зці проти́въ оби́дчиківъ, вихо́дили ку́пами зъ Ни́зу Дніпра́, ззива́ли селя́нъ підъ корого́въ и дава́ли собе́ знать оби́дчикамъ. Отсе́ жъ и гетьма́нъ Налива́йко уступи́вся за Вкраіну; а Ляхи́ посла́ли проти́въ ёго коро́нного гетьма́на Жолко́вського, щобъ ёго́ знести́ и Вкраіною беззако́нно ору́довати. Отсе́ жъ, ста́вши гетьма́нъ Жолко́вськии надъ Тя́смином, кото́рии зва́вся *Бі́лою Рі́чкою*, говори́въ своему́ ві́йську оповіда́ннє, якъ уда́рить на козаківъ, якъ обгорну́ть іхъ и ви́стинать до ноги́. Отсе́ жъ, посідла́вши ко́ней, перехо́дять вони́ черезъ Білу Рі́чку.



11.

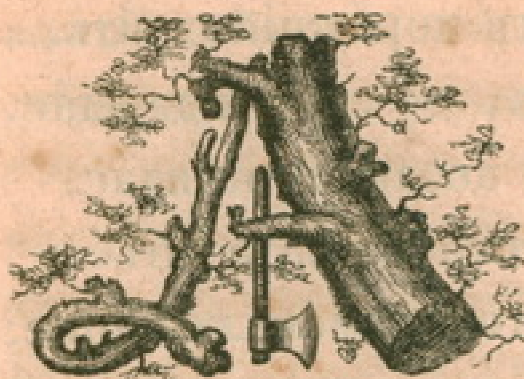


перейшо́вши, огоро́ди да
шанці роби́ли,
У окріпъ гарма́ти стано-
ви́ли,
А попе́редъ гарма́тъ три
крести́ у зе́млю вби́ли.
А що пе́рвий крестъ, то Со́мино виси́ть,
Со́мино виси́ть, ду́же голо́сить.
А що дру́гий крестъ, то Богу́нъ виси́ть,
Богу́нъ виси́ть, шаблю́кою лопоти́ть.
А що тре́тій крестъ, то поро́жній стоіть,
Усіхъ и́нших козаківъ до се́бе піджида́е,
Козаківъ піджида́е, козаківъ огляда́е.
Хто пе́рвий підійде́, того́ гарма́та убъе́;
Хто дру́гий добіжи́ть, того́ самопа́лъ ца́пне;
Хто тре́тій підско́чить, той крести́тьця
бу́де,
Крести́тьця бу́де й моли́тьця ста́не:
Що кре́стъ зъ оси́ки, то его́ надба́не.

Нау́ка. Поба́чивши, що стоя́ть козакй та́боромъ, до́бре обкопа́вшись, не посміли Ляхи́ суну́тьця на нихъ, не обпе́ршись та́кожъ объ окріпу. Ста́вши въ око́пахъ, вию ста́вили впере́дъ гарма́ти, а передъ гарма́тами на кре-ста́хъ повісили стари́хъ коза́цькихъ старши́нъ, кото́рихъ

у бою ище́ пе́рше похапа́ли, бо вже не разъ исчепи́вся изъ ни́ми Налива́йко, по́ки ставъ підъ Чигирино́мъ. Ото́ жъ виси́ть на одному́ кресті Со́мино, а на дру́гому Бо-гу́нъ, тре́тій крестъ ляка́е козаківъ, щобъ кому́ не по-ви́снуть и на тре́тёму. Не діти жъ були́ козаки́, щобъ излякáтьця сме́рти. Чи такъ, чи сякъ умiра́ти, разъ ма́ти роди́ла, тілько роди́ла не на глумъ лю́дямъ нече-сти́вимъ, а на те́, щобъ добро́ и пра́вду возлюби́ти, и за добро́ и пра́вду не пожа́ловать своеі жи́зни. Не зна́ли Ля-хи́, яки́мъ ду́хомъ ди́ше коза́къ; тимъ и вважа́ли іхъ за звіря́тъ, кото́рихъ мо́жна сами́мъ стра́хомъ подоліти.

12.



козаки́ гляділи, у вічи
вбача́ли,
Проміжъ се́бе бурко-
ва́ли, рахова́ли,
Три коро́гви на забаче́ннє Ляха́мъ стано-
ви́ли,
На корогва́хъ уговó́ръ-ря́дну писа́ли:
»Вірному правосла́вному Христия́нству ми́-
ромъ миръ,
А Ляха́мъ-ворога́мъ пеке́льний пи́ръ!
Въ ко́го крестъ,
На то́го й крестъ!«

Отсé жъ и пійшли́ козаки́ на чоти́ри поля́,
Що на чоти́ри поля́, а на пяте на Подóллє.
А козаки́ Ляхівъ на всі стóрони,
По всімъ креста́мъ колоти́ли.
Ляхи́ опрощéння проси́ли, да не допроси-
лись.
Не таківські козáки, щобъ опрощéннє дали́!
Не таківські жъ и Ляхи́, щобъ напáсть за-
бýли!

. . . .

Наýка. Такé діло стáлось коли́сь підъ Чигиринóмъ. Зложи́ли про ёго кобзарі пісню и пійшли́ по всій Украі́ні воспівáти. Отъ же хоть нáши й одоліли Ляхівъ, да ще далéко було́ до свобóди, ищé дóвго глуми́лись нечести́ві люде надъ Украіною, ищé багáто трéба було́ проли́ть крові, щобъ ви́битьця изпідъ корми́ги. Не оди́нъ ищé гетьмáнъ виступáвъ Наливáйковимъ слідомъ за прáво и віру свогó нарóду, не одна́ ти́сяча мýчениківъ скоротáла вікъ одъ меча́, одъ огня́ и вся́кого мучи́тельства. Самóго Наливáйка взяли́ Ляхи́ живцéмъ підъ Лубня́ми на Солóниці и замýчили въ Варшáві, роспороши́ли козаківъ ёгó, скрути́ли рýки кіннимъ и орýжнимъ селя́намъ, и обернýли Украіну, якъ сами́ схотіли. Отъ же не ослáбъ дýхомъ нарóдъ нашъ, підіймáвъ одъ чáсу до чáсу похи́лу гóлову спідъ корми́ги, пáдавъ изнóвъ и знов уставáвъ, ажъ пóки настáла Хмельни́ччина и пóки Пóльща захитáлась одъ мóря до мóря, по-

чу́вши недале́кий кіне́ць свій. Вели́ка си́ла односта́йного лю́ду; ніхто́ не всто́іть супроти́въ односта́йности Не ору́жие, не иску́ство одоліва́е въ во́йнахъ наро́ди; бо́рютця вони́ між собо́ю односта́йностю: въ ко́го більше во́лі и ду́ми еди́ноі, той и бере́ надъ и́ншими го́ру. Такъ було́ въ да́вню старовину́, такъ бу́де й до конця́ світу. Еди́на жъ во́ля и еди́на ду́ма иде́ одъ свято́і віри Христия́нськоі, кото́ра наповня́е пра́вдою серця́ людськи́і и ро́бить рідними брата́ми людей між собо́ю дале́кихъ и невідо́михъ. Тимъ-то вся́ка душа́ пра́ведна приумножа́е собо́ю во́інство пра́вди и во́лі, кото́рому пе́редъ веде́ самъ Христо́съ, Пра́вда Бо́жа, на землі возсия́вшая. Яко́го бъ ти ні бувъ пле́мя и язи́ка, иди́ слідо́мъ Христо́вимъ, то й бу́дешъ во́іномъ пра́вди, кото́роі ніяка́ непра́вда не одоліе. А що бува́ють на насъ уся́кі напа́сті и біди́, то се не на що́ и́нше, якъ на те́, щобъ на́шу ду́шу кріпше ста́лі загартова́ти и непреобори́мою для вся́кого зла учини́ти.

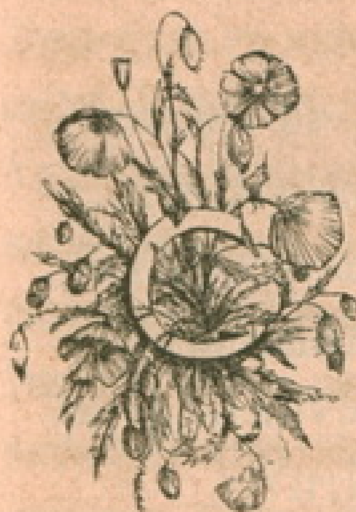


Переложений псаломъ 12.



óже ми́лий! чи Ти мене́
На вікъ забува́ешъ,
Одверта́ешъ лице́ Свое́,
Мене́ покида́ешъ?
До́ки бу́ду му́чить ду́шу
И се́рцемъ боліти?
До́ки бу́де во́рогъ лю́тий
На ме́не диви́тись
И сміятись?... Спаси́ мене́,
Спаси́ мою ду́шу,
Да не ска́же хи́трий во́рогъ:
»Я его́ поду́жавъ!«
И всі злиі посміютця,
Якъ упаду́ въ ру́ки,
Въ ру́ки вра́жі... Спаси́ мене́
Одъ лю́тоі му́ки!
Спаси́ мене́! помолюся
И воспою зно́ву
Твоі бла́га чи́стимъ се́рцемъ,
Псалмо́мъ ти́химъ, но́вимъ.

Переложений псаломъ 53.



уди́, спаси́ мене́, Бо́же,
Ти по Своїй во́лі!
Молю́сь, Го́споди, вну-
ши́ імъ
Устъ моіхъ глаго́ли!
Бо на ду́шу мо́ю вста́ли
Си́льниі чужи́і,
Не зрять Бо́га надъ собо́ю,
Не зна́ють, що́ діють.
А Бо́гъ мині помага́е,
Мене́ заступа́е
И імъ пра́вдою Свое́ю
Верта́е іхъ зла́я.
Помолю́ся Го́сподеві
Се́рцемъ одино́кимъ,
И на злихъ моіхъ погля́ну
Незли́мъ моімъ о́комъ.

Переложений псаломъ 132.



Чи е́ що́ кра́ще, лу́чче
въ світі,
Якъ уку́пі жити,
Бра́томъ до́бримъ до-
бро́ пе́вне
Позна́ть, не ділити?
Яко ми́ро доброво́нне
Зъ голови́ честно́і
На бо́роду Ааро́ню
Спада́е росо́ю
И на шитіі оме́ти,
Ри́зи дорогиі,
Або ро́си Ермо́нськиі
На святиі го́ри
Висо́киі, Сио́нськиі
Спада́ють и тво́рять
Добро́ тва́рямъ земноро́днимъ
И землі, и лю́дямъ:
Отта́къ братівъ благи́хъ Своіхъ
Госпо́дь не забу́де!
Воцари́тця въ до́му ти́хихъ,
Въ семъі тій вели́кій
И пошле́ імъ до́бру до́лю
Одъ віка до віка.

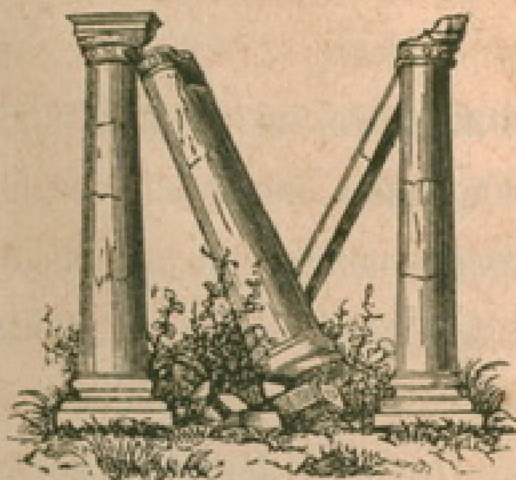


*Богоро́дице, Дѣво, ра́дуйся, благода́тная
Марíе, Госпо́дь съ тобо́ю!*

ПО́ГЛЯДЪ НА БО́ЖУ ПРА́ВДУ,

КОТО́РОЮ ДЕРЖИ́ТЦЯ СВІТЪ.

Чоловіче розу́мний! Ти ба́чишъ, що книжка ся годи́тця не для одни́хъ діте́й. Отъ же, навча́ючи діте́й письме́нства, прока́зуй імъ буйну́ печа́ть, а самъ прочи́туй дрібну, щобъ и тобі само́му порозумнійшать. Якъ же на́вчатця діти чита́ть и змо́же іхъ ро́зумъ знести́ ви́щчу нау́ку, тогді самі́ попрочи́тують усе́, що тутъ напеча́тано. Ти жъ іхъ до сёго не примуша́й, бо нау́ка прему́дрости не лю́бить ніяко́го приму́су. До́брою во́леєю, самохіть чоловікъ изъ письме́нного ро́битця розу́мнимъ, а си́лою ніко́го розу́мнимъ не зро́бишъ.



и зна́емъ изъ Би́блиі, якъ світъ поча́вся, якъ лю́де прогніви́ли гріха́ми своіми Бо́га, якъ Богъ насла́въ пото́пъ на всю зе́млю и тілько пра́ведного Но́я зъ семъе́ю спасъ одъ пото́па. Одъ Но́я зновъ розроди́лись лю́де и розійшли́сь по всій землі, и почали́ жить се́лами, города́ми й царства́ми. Було́ ца́рство Вавило́нське, було́ Ассири́йське ца́рство, було́ ца́рство

Еги́петське и и́нші. Вся́ке почало́сь изъ мало́го и, підгорну́вши підъ се́бе сусідъ, ши́рилось да́льше, панова́ло надъ нещисле́нними зе́млями, а по́слі, перебра́вши міру горди́ні и беззако́ний чоловічеськихъ, само́ въ собі псова́лось, роспада́лось на мали́і царства́ и не то старода́вню си́лу, да й саме́ и́мя теря́ло.

На́ що жъ допуска́ла Бо́жа во́ля воздвига́тись вели́кимъ тимъ царства́мъ, колй одъ іхъ поостава́лись теперъ сами́ руіни? На те́, щобъ людське́ пле́мя дозна́ло нікче́мность хи́жоі живо́тноі си́ли, кото́ра хо́че миръ опанова́ти, — щобъ людське́ пле́мя дозна́ло си́лу, ви́шчу, розу́мну, боже́ственну, кото́ра йде своі́мъ по́ступомъ изъ віка въ вікъ, изъ ца́рства въ ца́рство, ажъ до на́шого ча́су, — и щобъ, дозна́вши іі на всіхъ наро́дахъ, почали́ лю́де горну́тись брате́рськимъ ро́зумомъ грома́да до грома́ди, а не приму́сомъ и нево́лею.

Въ ти́і дале́кі, недовідо́мні намъ ча́си, якъ ши́рились старода́вні вели́киі царства́, попира́ючи одно́ одно́го и кро́въю людсько́ю зе́млю полива́ючи, Господь одкрива́въ свою́ *пра́вду* наро́ду Евре́йському; а живъ наро́дъ сей степови́ми чабана́ми, ганя́ючи своі ота́ри съ па́ши на па́шу и слу́хаючи стари́хъ людей, своіхъ вождівъ — патриа́рхівъ. Усі наро́ди пійшли́ одъ Но́я и семъі его́, да не всі зна́ли пра́вду Госпо́дню; бо ще на пе́рвихъ пора́хъ одхили́лись одъ Богобоязли́вихъ семе́й, поки́нули старосвітські до́брні звичаі, а зъ ни́ми

спасе́нниі слова́, котóрі оте́ць си́нові изъ рóду въ рідъ переказу́е: забу́ли страхъ Бóжий и вдали́сь у ди́киі жадóби земни́і, у грішниі утіхи; бага́тства да панова́ння тілько шука́ли, а про Бóжу вóлю байду́же. Тимъ-то й пійшли́ гріхи́ и беззакóния рости́ по всему́ світу; тимъ-то окри́ла тьма людськи́і ду́ши; тимъ-то лю́де почали́ пра́витись хи́жою си́лою, не ма́вши надъ собóю ви́шчого небе́сного закóну.

Тілько жъ не мóжуть лю́де безъ Бóга пробува́ти, хоть би й забу́ли Бóга и́стинного. Не здола́е естествó чоловічеське своéю земнóю си́лою супроти́въ уся́кої дóлі стоя́ти. Чу́е вонó по всякъ часъ, що не людська́я вóля, а яка́сь ви́шча пра́вить нарóдами, що не чоловікъ, а хтось надъ усіма́ людьми́ облада́е землéю й мóремъ, и всюди дае́ свій вели́кий, во віки непоруши́мий поря́докъ. Тимъ-то й беззакóнниі се́мъі, занедба́вши пе́рвий закóнъ Бóжоі пра́вди, що йшовъ изъ рóду въ рідъ одъ Нóя, не до конця́ душе́ю омрачили́сь. Шука́ли й вони́ святóі Си́ли, котóра сотвори́ла світъ и соде́ржить ёгó, тілько не зна́ли, де знайти́ іі, якъ ій поклони́тись, якъ одъ не́і добу́ть прему́дрости. Замість одногó Бóга и́стинного, повиду́мували, мнóгихъ богівъ. 'Инші сóнце за Бóга вважа́ли; и́нші кла́нялись земнорóднимъ тва́рямъ, я́ко би въ нихъ божествó водвори́лось; а и́нші могу́щихъ людéй за богівъ уважа́ли. Коли́ явля́всь між тими те́мними рóзумомъ се́мъями могу́щий чоловікъ, котóрий и́нших одоліва́въ и підгор-

тавъ підъ себе, то ёму нечоловічу силу придавали; вінъ же и вмеръ, а ёго безсмертнимъ десь на високій горі, чи въ глибокій пещері уважали и на имя ёго истукани становили, и тимъ истуканамъ, яко живимъ, покланялись, и жертви приносили.

Племя жъ Еврейське, живучі чабанами середъ розлогихъ долинъ и степівъ, добре памятало, що старі люде про Божу волю переказували. Чиста була ёго віра: знало воно, що Богъ одинъ, що Богъ — духъ, очима грішними невидимий; то й не творило собініякого кумира, замість Бога, и ніякого Ёму подобия. Отсе жъ було воно, се племя, въ Бога — яко искра въ попелі; зберегавъ ёго Богъ середъ беззаконного миру на таке время, якъ перейде миръ черезъ усякі злигодні, черезъ усякі перевороти и переберé всякого способу добро и правду на світі постановити. Знавъ бо Господь, що якъ би люде въ гріхахъ ні загрузли, то не перестануть изъ гріхівъ вибиватись и до Бога руки простягати; бо не такъ сотворивъ Вінъ людску натуру, щобъ вона черезъ нечестие могла у скотство обернутись: сотворивъ іі такъ, щобъ изъ усякого упадку підіймалась и своé достоінство помалу, помалу изновъ приймала. Знавъ Господь, що й середъ беззаконниківъ являтимутця мужи мудрі и жени високі духомъ, которі людській розумъ прояснятимуть, людськиі серця очищатимуть; що у всякого народу явитця одъ такихъ мужівъ и женъ благая наука, якъ у світі достойно и

и праведно жити; що ся-то наука, переходячи изъ роду въ рідъ, не допустить вселенну до конця розледащіти и вознесе людськый розумъ до познания глибокихъ таенъ естества Божого. Тілько жъ знавъ Богъ и те, що сей розумъ самъ собою найглибшихъ Божихъ таенъ не збагне, а не збагнувши, не знайде дороги до царства небесного. Тимъ-то й берігъ Господь Еврейське племя изъ ёго чистою вірою, щобъ середъ сёго племя явити мирові Одкровенне правди Своеі...

Посли старого Египетського царства піднялась процвітаючи Греція; якъ же й сама Греція ослабла и велике царство Македонського Александра роспалось, піднялась воюючи страшенна сила Римська и ввесь світъ підъ себе підгорнула. И у всіхъ тихъ народівъ булй великиі мужи громадськиі, булй великі мудреці и чоловіколюбці; отъ же ні одинъ народъ и ні одинъ мудрець не дойшовъ такого чистого розуму, якъ Пророки Еврейськиі, бо імъ самъ Богъ объявлявъ свою правду не тілько про те, що було, да й про те, що буде. Господь обітовавъ не разъ черезъ Пророківъ Еврейському народові, що родитця міжъ нимъ Спаситель мирові; и державсь народъ Еврейський великою обітницею Божою у своій вірі; ся обітниця не допускала ёго міжъ ледачими зледащіти и міжъ темними розумомъ помрачитися. Чи ввесь же то народъ Еврейський процвітавъ душею передъ очима Божими, якъ одна семъя? Ні, такого чуда не благоволивъ Господь

явити, щобъ увесь народъ, якъ одна семъя, процвітавъ благочестиемъ. Допускавъ Господь и Евреямъ у беззаконие впадати, идольскими жертвами оскверніятись и праведний законъ забувати. Тимъ и терпівъ народъ сей усякі пригоди, ділився самъ на себе, враждовавъ коліно противъ коліна и попадавъ не разъ підъ кормигу могущихъ царівъ и невірнихъ народівъ. А все жъ не до остатку всі Евреі забували Бога; все жъ іхъ пророки книги закону, якъ великий скарбъ, сохраняли, людямъ оповідали и зъ роду въ рідъ передавали. И якъ одъ доброго кореня одходить дерево и всякий злакъ на землі весною, такъ и въ народі Божому оживала одъ часу до часу гаряча віра, и каявсь народъ передъ Богомъ, и кидавъ идольськиі нечистиі жертви, и ждавъ зъ гарячою вірою обітованого Спасителя мирові.

Зберегавъ Господь народъ Еврейський середъ миру, яко искру въ попелі, щобъ колись, черезъ Мессию, що народитця въ сему народі, увесь миръ правдою осияти; зберегавъ хоть не ввесь его, то роди избранниі, невеличку жменю чистихъ душею и яснихъ розумомъ. Бо вже Евреі давно стались не тими, що пійшли одъ Израіля, що висвободились одъ мучителя Фараона, що сорокъ літъ ходили по пустині, очищаючись одъ Египетського лєдарства, що получили зъ Синайськоі гори одъ Бога заповіді, що добули собі мечемъ Обітовану Землю. Дванадцять колінъ іхъ вийшло изъ Египта, а тілько два, Іудине и Вениаминове,

не впа́ли въ и́дольскую тьму и поклания́лись еди́ному и́стинному Бо́гу; да й сії по́часту одъ пра́ведного зако́ну одступа́ли и чужозе́мними скве́рнами помрача́лись. Були́ жъ за те Евре́і підъ корми́гою въ Ассири́янъ, були́ въ Вавило́нянъ, у Персия́нъ и Гре́ківъ, одъ одного́ ярма́ до дру́гого за свої гріхи́ перехо́дячи; и вся́ка корми́га ду́ха правоти́ въ іхъ угаша́ла; якъ же́ налягла́ на іхъ важка́ корми́га Ри́мська, тоді й зовсімъ пони́къ до землі Бо́жий наро́дъ и́збранний. Забра́вши Римля́не підъ се́бе уве́сь миръ, наслідовали поро́ки и беззако́ния всего́ ми́ру, а не зна́вши Бо́га и́стинного, приняли́ до се́бе всіхъ богівъ язи́чеськихъ, — не приняли́ тілько Евре́йського Бо́га у свої хра́ми, бо сей Богъ бувъ духъ, очи́ма неви́дамий, и не мо́жна було́ поста́вить Ему́ куми́ра, ниже́ подо́бія міжъ и́ншими бога́ми. Не приняли́ жъ одъ Евре́ївъ и книгъ зако́ну, бо въ тихъ кни́гахъ проклина́ютця всі боги́, я́ко пога́ні и́доли, и тілько оди́нъ Госпо́дь Егова́ надъ усімъ ми́ромъ сла́витця. Тимъ ча́сомъ одъ се́бе надали́ Евре́йському наро́дові уся́кого нече́стия, а найбільшъ якъ поста́вили царе́мъ Ерусали́мськимъ 'Ирода. Сей бо завівъ пога́ні и́грища Ри́мськиі въ Ерусали́мі и станови́въ хра́ми Ри́мському ке́сарю, на́че Бо́гові. Такъ леда́че приложи́лось до леда́чого, и ростекла́сь гріхо́вна ха́лепа по всій Палести́ні. Бо вже давно́ переста́въ наро́дъ Евре́йський дба́ти про Бо́га и припа́въ се́рцемъ своімъ до утіхъ земни́хъ, до грішнихъ роско́шівъ, ки́нувсь на бага́тство, на ошука́нне люде́й простоду́шнихъ, на здирство зъ беззащи́тнихъ, на по-

клóни и угóду могу́щимъ грішникамъ, переста́въ вóлю Бóжу твори́ти, якъ написа́ли прорóки въ Библиі, а поча́въ твори́ти вóлю людéй беззакóнnихъ. И до тóго вже дойшлó, що и прему́дриі кни́жники, котóрі толкова́ли ми́рові книги закóну, и ти́і занедба́ли у своіхъ діла́хъ за́повіді Господні; и тілько слóво іхъ булó пра́ведне, а всі учи́нки нечести́виі.

Отсé жъ прийшлóсь ужé всёму́ ми́ру у гріха́хъ погиба́ти, бо зни́кла пра́вда Бóжа изъ суди́лищъ, переела́сь вона́ міжъ людьми́ бага́тими, міжъ просвіщéнними, міжъ могу́щими, міжъ влади́ками земни́ми, и въ самóму нарóді Еврéйському, котóрий оди́нъ знавъ и́стинного Бóга, и тамъ задéржалась пра́вда тілько міжъ людьми́ прóстими и убóгими, да міжъ священниками Бóжими непорóчними, котóрі со стра́хомъ передъ Бóгомъ ходи́ли и обітóваного Спаси́теля ми́рові жда́ли. Гріхóвна тьма лежа́ла по всёму́ світу; пони́кла безсмéртна душа́ чоловічеська одъ гріхівъ, я́ко злакъ одъ пóломъя. Су́мно ста́ло въ Бóжому ми́рі. Ажъ ось — возсія́ла звізда́ надъ Виѳлеéмомъ гóродомъ: народи́всь обітóваний ми́рові Спаси́тель.

Не вся́ке жъ ту звізду́ поба́чило, не вся́ке те чу́до зрозуміло; ужé бо й наймудріи́ші Еврéйські кни́жники здорóвий и чи́стий рóзумъ серéдъ нечести́вого ми́ру загуби́ли. Вбача́ючи по прорóчихъ кни́гахъ, що му́сить прийти́ въ світъ Мессія, Спаси́тель миро-

ві, вони́ ду́мали, що я́витця вінъ во сла́ві и бага́тстві: не розуміли Бо́жоі прему́дрости; котóра земну́ю сла́ву и бага́тство за нікче́мну суету́ уважа́е. Отó жъ посміявсь Госпóдь горди́ні чоловічеській и повелівъ Своему Си́нові, Царю́ царівъ, въ убóгій осе́лі у я́слахъ, якъ старе́чій дити́ні, народи́тись. Посмія́вся й рóзуму чоловічеському и давъ Христу́ учениківъ и апóстолівъ не съ книжниківъ и прему́дрихъ ми́ра сегó, а съ прóстихъ селя́нъ, котóрі своіми рука́ми хлібъ собі заробля́ли. Посмія́вся жъ Богъ и пра́вді людській и допусти́въ іи́ осуди́ти Си́на Своró, я́ко розбійника, и роспясти́ на кресті пóручъ изъ розбійниками. Потрясла́сь земля́ одъ страшнóго сёгó діла, одъ те́много сёгó беззакóния, а се́рце запе́клихъ облада́телей ми́ра не потрясло́сь. Христóсъ уме́ръ за гріхи́ всёгó світу, а вони́, тогó не зна́ючи, нóві гріхи́ до стари́хъ прибавля́ли и изъ нече́стия въ нече́стие перехóдили. Подви́гнулась душа́ вели́кимъ жа́лемъ и се́рце замліло одъ стра́ху Бóжого тілько въ людей спасе́ннихъ, проміжъ котóрихъ не да́рмо прохожа́въ Христóсъ изъ своіми апóстолами, слова́ спасе́ния посіва́ючи. Вони́ Ёгó оплака́ли, вони́ объ Ёгó воскресе́нні зъ вели́кою ра́достю довідались, вони́ Ёгó учениківъ у се́бе въ госпóдахъ шанова́ли, святу́, спасе́нную нау́ку одъ іхъ слу́хаючи. По всёму́ світу пішли́ апóстоли Христия́нську віру благовіствова́ти. Хто жъ іхъ найбільше слу́хавъ? Слу́хавъ іхъ прóстий се́рцемъ, и ши́рилась Христия́нська віра між людьми́ смире́нними, и просвіти́лись вони́ більшъ одъ прему́дрихъ книжниківъ,

и забагáтіли душéю більшъ одъ панівъ и князівъ земнихъ, и дýхомъ стáли могýщі надъ усяку сúлу и власть на землі, и скілько ні затемняли лживі учúтелі іхъ віри своіми вúдумками — нікóму не піддалúсь вонú на омáну, скілько ні спокушáли іхъ своіми роскóшами багáтиі, топтáли вонú, якó сміттє, всяке багáтство; и чогó не рóбили влáсті мирськиі, щобъ одвернýть іхъ одъ віри Християнськоі! перенеслú вонú всі мýки, а віри не поламáли й не покúнули. И черезъ сіхъ-то убóгихъ и невчéнихъ учениківъ Христóвихъ, черезъ сіхъ-то пéрвихъ мýчениківъ, віра Християнська розійшлáсь по всёмý мúру, и просвітúлись тоді вже óчи мнóгимъ багáтимъ и могýщимъ, и покúдали вонú, якó нéгідь, багáтства своі, и возридáли объ грішній слáві своій, и возлюбúли сéрцемъ багáтство прáведне, котóрого тля не берé и злóдій не крáде, и возлюбúли слáву прáведну, котóра во віки вічниі сияє. И оттоді-то вже Рúмській миръ гóді Християнство гнáти, и всі влáсті земниі учинúлись Християнами.

Отъ вонá вúшча, розýмна сúла божéственна, безъ котóроі усяка úнша сúла нікчéмна, отсé вонá-то йде, не мáючи впúну, изъ віка въ вікъ, изъ цáрства въ цáрство, вонá розширяє по всёмý мúру братéрській союзъ Бóжоі прáвди, на місто союза хúжоі вóлі и живóтноі сúли людськóі. Бо розберú усяке. Прийшóвъ у миръ Христóсъ незнáемий, явúвъ мúрові свою премýдрость, свою прáвду, убóгимъ чоловікомъ ходúвъ Вінъ

по землі, не ма́ючи де го́лову приклони́ти; уме́ръ безъ сла́ви на кресті изъ розбійниками; Ёго́ апо́столи, проповідуючи Ёго́ вели́ку нау́ку, своіми рука́ми хлібъ собі зароблѧ́ли; пе́рвиі Христия́не підъ землею, у катако́мбахъ изъ своіми книгами, изъ своіми святи́ми дарами хова́лись; ловили іхъ пога́нці якъ звіря́тъ и оддава́ли на пота́лу ле́вамъ, ти́грамъ, ба́рсамъ, гіе́намъ; закру́чували іхъ живи́хъ у коно́плі, обсмо́лювали смоло́ю и по ноча́хъ сади́, мовъ ѳа́келами, освіща́ли; сло́во *Християни́нъ* до́вго було́ вели́кимъ поноше́ннемъ и ла́йкою у язи́чниківъ. Яки́й же то бувъ духъ, що все те ви́державъ и надъ тимъ гони́тельствомъ и мучи́тельствомъ узя́въ го́ру? Бувъ то *духъ прему́дрости, духъ ро́зуму, духъ стра́ху Бо́жого*, кото́рий воплоти́всь на землі черезъ Христа́, була́ то ви́шча, розу́мна, боже́ственная си́ла, супроти́въ кото́роі не вето́іть ніяка́ и́нша си́ла на землі. Не гамова́лась вона́ нічи́мъ въ серця́хъ скорбя́щихъ и обремене́ннихъ, кото́рихъ Христо́съ изозва́въ до Се́бе, я́ко свою́ вели́ку се́мъю, а росла́ вгору да вгору, обійма́ла се́ла й городи́ и одъ про́стихъ селя́нъ підняла́сь пома́лу, пома́лу до царськи́хъ пала́тъ и престо́лівъ. По́ти пе́рві Христия́не терпіли вся́ку нару́гу и вся́кі му́ки одъ безу́мнихъ нечести́вцівъ, по́ки знемогли́сь самі мучи́телі, іхъ убива́ючи, роздира́ючи, шмату́ючи. Вели́ка була́ си́ла у власте́й ми́ра сего́; отъ же почу́ла, що бо́ретця зъ більшою, зъ несказа́нною си́лою духо́вною, кото́ра росте́ одъ проли́тоі кро́ві, ши́ритця по світу́ одъ мучи́тельства и оберта́е ні на ві що

багáтство, власть и слáву землю́. Смирѝлись передъ нéю гóрдиі, притѝхли несѝтиі, и кровáвий Рѝмський миръ ставъ мѝромъ Христия́нськимъ.

Погля́немо жъ, чи щѝримъ сéрцемъ піддалóсь усяке Христу́ и Ёгó зáповідямъ? чи всі могу́щі зреклѝсь рáди Ёго своéі влáсти? чи всі багáті оберну́ли по Ёгó нау́ці свої сокрóвища?... Ні! назвáвшись Христия́нами, не всі почалѝ жить по-Христия́нськи: лукáвство попсóванихъ сердéць и тутъ пійшлó своéю дорóгою. Нечестѝві люде, приня́вши Христия́нство, черезъ Христия́нство безъ покая́ния, не вчинѝлись благѝми; несѝтиі на багáтство ду́ши палáли въ Христия́нстві тимъ же, що й пéрше, огнéмъ пекéльнимъ; хѝжий на чужé добрó найшóвъ тутъ нóвиі спóсоби на шáрпаннє беззащѝтноі вдовѝ и сиротѝ; а роспу́стникъ ходѝвъ у Христия́нську цéркву, якъ на вѝставку, визирáть собі здóбичи. Тілько серця́ смирéнниі, тілько ду́ши чѝстиі уміли воздвигáти хрáми Христия́нському Бóгу, постро́ївши Ёму́ спéршу чѝсту, сияющу хрáмину у сéбе въ сéрці, и одѝнъ тілько Богъ знáе тѝі пóдвиги, котóрими воздвѝглась и розшѝрилась прáведна віра по всёму́ світу; намъ же явѝвъ небагáто святѝхъ подвѝжниківъ, щобъ не лежáли позадъ насъ мину́вшиі віки тéмною нíччю, щобъ сия́ли намъ тѝі святѝі именá, я́ко зóри на нéбі. Мóже, той, що стоя́въ у порóга въ пéрвому Христия́нському хрáмі, не сміючи у мизéрній своій одéжі насередъ цéркви вѝступити, учинѝвъ більший пóдвигъ

своéю убóгою жéртвою на Бóжий храмъ, дáвши мідякá трудовóго, аніжъ дýки и багатирі, сипнýвши незарóбленимъ зóлотомъ; мóже, ёгó тихе слóво про Бóжу прáвду міжъ своіми брáттями пахарями більшъ вúзвало ділателей на нúву Господню, на Евáнгельскі пóдвиги, аніжъ философськиі велеглáсні розмóви и витійства; мóже, въ ёгó души сиявъ Гóсподу Бóгу храмъ, крáщий надъ усі велелíпниі храмú рукотвóрниі. Не велúкимъ бо, не могýщимъ, не багáтимъ, не премýдримъ и щаслúвимъ мúра сегó одкрúлось Бóжее цáрство и Бóжа прáвда: одкрúлось цáрство Бóже и прáвда Ёгó найпéрше людямъ убóгимъ, найпéрше дýшамъ скорбящимъ, найпéрше труждáющимся и обременéннимъ; поміжъ нúми розширилась наýка Христóва; іхъ мýками, іхъ крóвъю вонá укріпúлась и возрослá по всёмý мúру. Якъ ходúвъ Христóсъ по землі, то сказáвъ своéму апóстолові, прóстому рибáлці Петрóві, твердóму вірою, яко кáмень: »Петрó! ти есú кáмень, и на сёмý кáменю созúжду я Цéркву Мою, и ввесь адъ, рúнувшись изъ ворітъ своіхъ, не одоліе іі.« (¹) Такъ же й стáлось. Підкопáвсь диявóлъ підъ усяку твердúню, и не однý святúню на землі зумівъ засморóдить смóродомъ гріхівъ людськúхъ; не

(¹) Трéба знáти, що въ дрéвніхъ людéй надъ ворітьмú городськúми булú бáшти зъ вóінами и ворóта булó найкріпше місто въ гóроді; тúмъ-то одолíть ворóта булó все однó, що добýть гóрода. Тимъ и въ словáхъ Христóвихъ *врата áдови* знáчать — усá пекéльна сúла.

зворухну́въ тілько тверди́ні чи́стихъ душъ Христия́нськихъ, тілько туди́ не внісъ своéі зара́зи; и отта́мъ-то Це́рква Христо́ва воздви́глась на такій твéрдій вірі, якъ булá Петрóва, и що-дня́ вонá ши́ритця, и що-дня́ ви́шче йде вгóру, що-дня́ въ нóву ліпоту́ облекáетця. Ти́мъ-то говóрить чи́стимъ ду́шамъ апóстолъ Пáвелъ: »Хиба́ не знáете, що ви хрáми естé и духъ Бóжий живé въ васъ?« Дорогá передъ Гóсподомъ ся нерукотвóрная будóва; ви́дно, дорогá и велеліпна; ви́дно, моли́тва чи́стихъ душъ угóдна, я́ко кади́ло, передъ Бóгомъ; ви́дно, оди́нъ щи́рий пóглядъ на нéбо, однó воздія́ние до Бóга руки́ одъ сéрця въ печáлі, абó въ щáсті, все рівно для Ёго, що *жéртва вечéрняя;* ви́дно, такъ вонó й есть, коли́ Христóсъ двомъ абó тромъ, хто зійдетця доку́пи во и́мя Ёгó, обітовáвъ буть посередъ іхъ. Такъ не въ високóсті му́рівъ, не въ коштóвності будóви, не въ зóлоті верхівъ и крестівъ вбачáе Христóсъ Це́ркву Своѝ, не для дорогóго фимиáму приникáе Вінъ зъ нéба на сині́ чоловічні. Любить Вінъ красоту́ Дóму Свогó, любить місто селéния слáви Своéі, а ще більшъ любить це́ркву нерукотворéнную, котóру созидáють Ёму́ прáведники слёзáми и моли́твами. Ти́ха розмóва двохъ душъ непорóчнихъ, котóрі подвизáютця вку́пі о и́мени Ёгó, станóвить Ёму́ храмъ на всякому місті; и, мóже, тамъ, де немá й це́ркви, де тілько бáтько си́нові перекáзуе вóлю Госпóдню и, читáючи святé письмó, будуе въ ёгó душі нерукотворéнну це́ркву Христóву; мóже, тамъ, де спасéнний чоловікъ прихóдить съ підмóгою абó порá-

дою до чоловіка бідола́шного, я́ко учени́къ Христо́въ, — голоснійше возно́ситця хвала́ Созда́телю, аніжъ та́мъ, де йгра́ють орга́ни и чару́ють у́хо пісносло́вия, и здаéтця така́ нерукотворе́нна це́рква страшно́ю камяни́цею дия́волу, підъ котóру ніяка́ си́ла не підкопáетця.

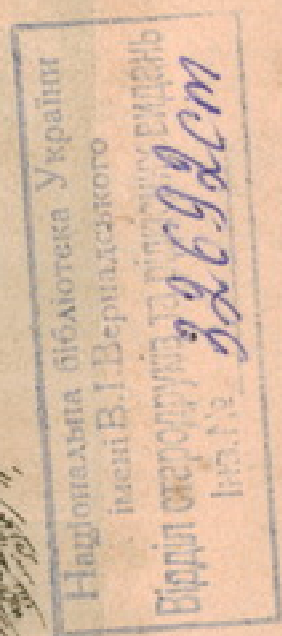
Поки не народи́всь Христо́съ, у ве́тхому завіті, Бо́жий зако́нъ и обітова́ния храни́въ наро́дъ Еврéйськии середъ гріхо́вноі темноти́, котóра увéсь миръ покрива́ла. Ледащівъ и мизе́рнівъ наро́дъ сей, перехо́дячи за гріхи́ своі изъ корми́ги въ корми́гу. Якъ же не познáвъ сво́го́ Мессі́і и допусти́въ своімъ архиере́ямъ и фарисе́ямъ заму́чить Его́ на кресті, тоді зледащівъ до конця́, и одда́въ его́ Госпо́дь на нару́гу и въ оги́ду усімъ племена́мъ земни́мъ; бо ви́гнали Римля́не Евре́івъ изъ Ерусали́ма и Землі Обіто́ваноі и роспороши́ли по всёму́ світу. Переста́ли буть Евре́і наро́домъ Бо́жимъ, и самі́і книги зако́ну іхъ закри́лись передъ ни́ми. Одъ восто́къ и за́падъ со́нця изійшли́сь лю́де зо всіхъ племе́нъ до апо́столівъ Христо́вихъ, котóрі викла́дували зако́нъ по Бо́жому, а не по фарисе́йському. Ти́мъ-то й ста́ло тепе́ръ уся́ке пле́мя наро́домъ Бо́жимъ, аби́ вірова́ло въ Си́на Его́ и жило́ въ благо́му зако́ні Его́. Христо́съ прийшо́въ на зе́млю, щобъ усімъ наро́дамъ зárівно одкри́ть благода́ть и и́стину, и одкрове́нне Бо́же дає́ зрозуміти тепе́ръ младе́нцямъ, що́ пе́рше було́ утáено одъ прему́дрихъ и розу́мнихъ. Отъ же на́че ріки води́ живо́і розли́всь по всёму́ світу зако́нъ Христия́нськоі

пра́вди, и вся́ке, хто живе́ въ сёму́ зако́ні, прихо́дить изъ си́ли въ си́лу. Кни́ги зако́ну тепе́ръ уже́ не въ одни́хъ кни́жникивъ; передъ уся́кою душе́ю вони́ розго́рнуті, и огне́нними слова́ми сия́е въ нихъ пра́вда Госпо́дня. Путь и и́стина вся́кому тепе́ръ пока́зані черезъ Христо́ву Це́ркву, у кото́рій світъ Христо́въ усіхъ освіща́е!

Отъ при сёму́-то світі й ви́дно, на́ що Госпо́дь допуска́е воздвига́тись вели́кимъ ца́рствамъ, обійма́ти неогля́днині зе́млі, підгорта́ти підъ се́бе нещисле́нні наро́ди, велича́тись сла́вою по всёму́ світу, а по́тімъ па́дать, якъ упа́въ дре́вле Вавило́нъ, и ни́кнуть, якъ зни́кла Ниневи́я. На те́, щобъ не перо́мъ на папе́рі, не го́лосомъ въ слухъ у́ха возвіща́вcь ми́рові зако́нъ Бо́жоі пра́вди, а щобъ ёго́ дохо́дила сама́ жизнь своіми зуси́ллями, му́ками и переворо́тами. Оце́ жъ уся́кий вікъ, умудря́ючись судьба́ми царствъ и наро́дівъ черезъ могу́щихъ вожаківъ своіхъ, силку́етця, я́къ би ёму́ на правоті ста́ти, я́къ би найбільшу лічбу́ людей задовольни́ти, я́къ би людське́ пле́мя одухотвори́ти и до подо́бия Бо́жого підня́ти. Нема́ бо и́ншоі зада́чи ро́ду людсько́му, опрічъ то́і, щобъ було́ все по во́лі Бо́жій на землі, я́ко и на небеси́. А во́ля Бо́жа: *возлюби́ бли́жнёго, я́ко самъ себе́.* Отъ же, кото́ре пле́мя не зна́е, або́ не хо́че зрозуміти се́і во́лі, тому́ бага́то ще зли́годнівъ терпіти; кото́ре жъ бли́жче підойшло́ до се́і це́лі, те вже само́ю любо́въю Христия́нською кріпне и бере́ ро́зумомъ верхъ надъ и́ншими. Всёму́ жъ тому́ по-

ря́дку пе́редъ веде́ Богочоловікъ у Ева́нгелиі. Хто слу́хае гла́су Его́, той прискоря́е собо́ю ро́ду людсько́му гряду́щий вікъ світу, пра́вди и во́лі; хто жъ недба́лимъ у́хомъ и холо́днимъ се́рцемъ прийма́е святи́і, спаси́тельнии словеса́ Христо́ви, той оддаля́е ща́стє бра́тій своіхъ и приде́ржуе іхъ сами́мъ собо́ю у темноті, у безпра́въі и въ нево́лі. Оце́ жъ то й давъ намъ Христо́съ вели́ку за́повідь у Ева́нгелиі: *'Аще пребу́дете во Словеси́ Мое́мъ, во и́стину, ученицы́ моі бу́дете, и уразуміете и́стину, и и́стина свободи́ть васъ!*







Іису́съ Христо́съ на Та́йній Вече́рі.

КОРО́ТЕНЬКА

СВЯЩЕ́ННАЯ ИСТО́РИЯ.

Тутъ ко́ротко все те оповідано, що намъ передалй Проро́ки и Апо́столи про Бо́жий миръ, поча́вши одъ пе́рвого чоловіка Ада́ма. До́бре той зро́бить, хто се все на па́мять ви́вчить, а чого́ тутъ нема́, те ёму́ до гото́вого прило́житця одъ розмо́ви зъ благочести́вими людьми́ и одъ чита́ння розу́мнихъ книгъ.



семогу́щимъ еди́нимъ сло́вомъ Своімъ сотвори́въ Богъ не́бо и зе́млю. Шість день твори́въ Госпо́дь миръ зо всіми тра́вами, дерева́ми, пти́цями, ри́бами, га́дами, звіря́ми, ско́томъ и чоловікомъ, а въ се́мий день опочи́въ Госпо́дь одъ усіхъ ділъ своіхъ. Пе́рвий чоловікъ звавсь Ада́мъ, а пе́рва же́нщина 'Евва. Жили́ вони́ въ земно́му раю́, не зна́ючи ні болізни, ні сме́рти, жили́ свя́то, безъ гріха́.



озво́ливъ Богъ Ада́му и 'Евві істи вся́ку садовину́, тілько зъ одного́ де́рева не дозво́ливъ імъ істи. А дия́волъ спокуси́въ 'Евву попро́бовать съ того́ де́рева, а 'Евва спокуси́ла Ада́ма. За се Богъ ви́гнавъ іхъ изъ ра́ю, а черезъ іхъ гріхъ, ро́зумъ іхъ и се́рце переста́ли вже буть чи́стими и святи́ми, тіло почало́ дознава́ть болізнь, а на оста́токъ му́сили вони́ повміра́ти. Сей гріхъ зове́тця *перворо́дний гріхъ* и перехо́дить вінъ на вся́кого чоловіка одъ пе́рвихъ на́шихъ пра́отцівъ. Умилосе́рдився жъ Госпо́дь надъ людськи́мъ ро́домъ и обітова́въ тоді жъ Ада́му и 'Евві посла́ть на зе́млю Спаси́теля, кото́рий ви́купить насъ одъ перворо́дного гріха́ и одъ вічноі сме́рти.

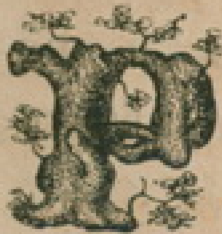


ри сини́ було́ у Ада́ма: Ка́інъ, 'Авель и Сиѳъ. За́разъ и показа́лось, що лю́де одъ грішного чоловіка пійшли́, бо Ка́інъ зненави́дівъ и вбивъ бра́та свого́ 'Авеля. Одъ Ка́і-

на пійшлй люде, котóрі Бóга забýли, а одъ мéншогѳ ёгó брáта, Сѝѳа, пійшлѝ такѝі, котóрі памятáли Адáмову наýку про Бóга и Ёгó вóлю. Навпóслі и Сѝѳове плéмє перемішáлось изъ Кáіновимъ, перевернýлось и самó въ нечестѝву жизнь, и остáлась однá тілько Богобоязлѝва семъя́ на свíті, а отéць тóі семъі звáвся Ной.



Господь, вбачáючи по всёмý свíту беззакóния, наслáвъ на зéмлю велѝкий потóпъ. Понялá водá всю зéмлю; погѝбли всі люде. Тілько одномý прáведному Нóю зъ ёгó семъéю повелівъ Госпóдь передъ потóпомъ збудовáть собі велѝке суднó, ковчéгъ, и взять у ковчéгъ запáсу и всякоі птѝці, всякого звіря й скóту по пáрі. Якъ погѝбло все въ воді, тогді водá спáла; Ной вѝйшовъ на сýшу и почáвъ жить на ввесь світъ одѝнъ изъ своéю семъéю, хвáлячи Бóга.



Розродѝлись изнóвъ одъ Нóя люде и розійшлѝсь по всій землі, и не всі памятáли

Нóеву наýку про Бóга и закóнъ Ёгó; багáто людéй почалѝ жить по грішному своéму рóзуму й сéрцю, а не по Бóжій прáвді. Бáчить тоді Госпóдь, що миръ у гріхáхъ изнóвъ погибáе, вѝбравъ міжъ людьмѝ прáведного чоловіка Авраáма и повелівъ ёмý зъ своіми домочáдцями и худóбою перейтѝ въ далéку, незнакóму зéмлю. Усю ту зéмлю обіщáвъ Богъ оддáть ёгó потóмкамъ и зъ ёгó рóду явѝть Спасѝтеля мѝрові, абѝ Авраáмове плéмє Бóжу прáвду изъ рóду въ рідъ перекáзувало.

Авраáма бувъ такѝй же Богобоязлѝвий синъ Исаáкъ; у Исаáка такѝй же прáведний синъ Іáковъ. Сей назвáвсь Израíлемъ и пошлó одъ ёго все плéмє Еврéйське звáться Израільтя́нами. Дванáдцять синівъ давъ Богъ Іáкову, да не всі вдалѝсь у отця́. Позавѝдовали братѝ мéншому брáту Іóсифу, що отéць лю́бить ёгó більшъ за всіхъ, и продалѝ въ Егѝпетъ купця́мъ, а отцю́ сказáли, що хѝжий звіръ ёгó ззівъ у пóлі.

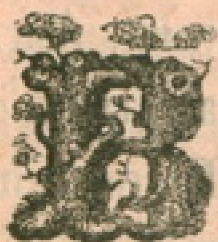


лáкавъ Іáковъ на стáрості літъ за Іóсифомъ, а Іóсифу тимъ чáсомъ Богъ помагáвъ на чужи́ні. Продали́ ёгó купці въ Еги́пті вели́кому пáну, котóрий служи́въ бли́зько коло царя́. Показáвъ Іóсифъ великий рóзумъ у своій невóлі, що довідавсь про ёго й самъ царь, и взявъ до сéбе, и зроби́въ ёгó вели́кимъ царедвóрцемъ и прави́телемъ. Ажъ ось, за гріхи́ людськіі не стáло ставáть хліба въ тому́ крáі, де жили́ брати́ Іóсифови, и прийшли́ вони́ въ Еги́петъ хліба куповáти, и познáвъ іхъ Іóсифъ, и перезвáвъ усіхъ изъ стари́мъ отцéмъ до сéбе.



или́ діти и потóмки Іáковови дóвго въ Еги́пті въ достáткахъ, и розроди́лось вели́ке плéмє, що почали́ боя́тьця іхъ сами́ Египтя́не, щобъ усімъ крáемъ Еврéі не завладáли. Почали́ Египтя́не тоді Еврéівъ тісни́ти. Що нóвий царь у Еги́пті, то нóві робóти й пóдаті на іхъ наклáдувавъ. Дове-

ли́ Египтя́не Израильтя́нъ до упа́дку; прийшло́сь погиба́ти Бо́жому наро́дові. Ажъ ось озва́всь міжъ нимъ, по во́лі Бо́жій, проро́къ Моисе́й, и вели́кимъ ро́зумомъ, и Бо́жою си́лою, кото́ра ёму́ дала́сь, ви́зволивъ наро́дъ свій изъ-підъ корми́ги Еги́петськоі. Отъ съ того́-то ча́су почали́ що-го́ду пра́зновать па́сху, а зва́лось па́схою ягня́, кото́ре іли Израільтя́не передъ ви́ходомъ изъ Еги́пта. (¹)



и́своводившись одъ мучи́теля Фарао́на Еги́петського, пійшли́ Евре́і въ зе́млю Ханаа́нськую, кото́ру обітова́въ Госпо́дь пото́мкамъ Авраа́мовимъ. Погна́всь Фарао́нъ за ни́ми, щобъ заверну́ть у Еги́петъ; а Моисе́й провівъ свій наро́дъ черезъ мо́ре, якъ по су́ші: си́ла Бо́жа ёму́ помага́ла; Фарао́нъ же, ки́нувшись слідомъ, потону́въ

(¹) Мстючи́ Египтя́намъ за Свій наро́дъ, Бо́гъ посла́въ 'Ангела умертви́ти всіхъ перворо́днихъ чадъ по Еги́пту. Евре́і жъ, готу́ючи собі на оста́тню трапе́зу ягня́, позначи́ли своі две́ри ягня́чою кро́въю. 'Ангелъ-истреби́тель мина́въ позна́чені две́ри, а по-Евре́йськи *мина́въ* говори́лось *паса́хъ*, одъ то́го назва́лась *па́сха*.

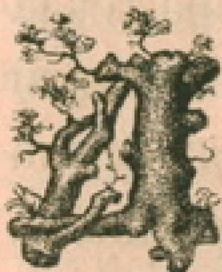
у мо́рі зо всімъ своімъ військомъ. Отсе́ жъ ча́сто въ це́ркві воспіва́ють, якъ Госпо́дь *коня́ и вса́дника вве́рже въ мо́ре Че́рмное* (Черво́не). Тако́ю піснею просла́вивъ Моисе́й Бо́га за спасе́ние наро́ду Ёго́ одъ ярма́ Еги́петського.



ъ пятидеся́тий день давъ Госпо́дь своему наро́дові черезъ Моисе́я за́повіді на Сина́йській горі середъ гро́му и блискави́ці. Сі де́сять за́повідей одъ Евре́івъ, черезъ Христа́, перейшли́ й до насъ Христия́нъ. Сами́ жъ Евре́і, осквернившись душе́ю въ Еги́петській нево́лі, не разъ переступа́ли іхъ, твори́ли и́дольскиі же́ртви и прогнівля́ли Го́спода. Тимъ Госпо́дь соро́къ літъ не допуска́въ іхъ до обіто́ваноі землі, кото́ра текла́ ме́домъ и молоко́мъ, а води́въ по каменя́стій пусти́ні, підъ руко́ю проро́ка Моисе́я и бра́та ёго́, Ааро́на. Якъ же́ переме́рли стари́і лю́де, кото́рі були́ прихильні́йші до Еги́петськихъ звича́івъ, ніжъ до чи́стоі Моисе́евоі нау́ки, тогді допусти́въ Госпо́дь Изра́іля опанова́ти зе́млю обіто́вану.

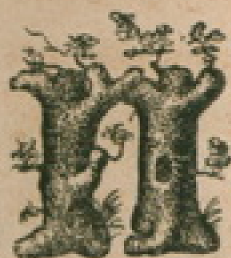


Евре́і, живучи́ въ землі обіто́ваній, були́ пе́рше підъ рукою су́ддей изъ найрозумнійшихъ и пова́жнихъ стариківъ своіхъ; якъ же́ почали́ й тутъ псова́тись и переста́ли слу́хать своіхъ власте́й грома́дськихъ, то Богъ повелівъ проро́ку Самуілу поста́вить надъ ни́ми царя́. Пе́рвимъ царе́мъ у нихъ бувъ Сау́лъ. Не гара́здъ пра́вивъ вінъ наро́домъ, поби́вали Изра́іля на войні сусіде. Тоді просла́вивсь міжъ наро́домъ ю́ноша Дави́дъ. Про́стого селяни́на бувъ вінъ синъ, игра́въ на гу́сляхъ и скла́дувавъ самъ проро́чі псалми́, а на войні бувъ пе́рвий во́інъ. Сёго́ проро́къ Самуілъ, по во́лі Бо́жій, поста́вивъ царе́мъ надъ Изра́ілемъ.



Дави́дъ бувъ царь богодухнове́нний, въ псалма́хъ своіхъ пророкова́въ вінъ ми́рові про Спаси́теля Іису́са Христа́ и восхваля́въ діла́ Бо́жі и чудеса́ Ёго́. Сиі псалми́ всі вку́пі зову́тця Псалтире́мъ и чита́ютця въ

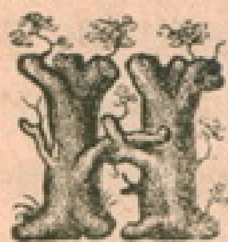
нашій Християнській цéркві найчастійше. Пóслі Давúда царювáвъ синъ ёгó, премý-дрий Соломóнъ. Сей збудовáвъ велúкий храмъ úстинному Бóгу въ Іерусалúмі на Сиóнській горі и написáвъ мýдриі прúтчи, котóрі дойшлú до насъ у Бúблиі.

ослі Соломóна, цáрство ёгó роспáлось нáдвое, бо въ ёгó сúна одбúвъ більшу половúну Іеровоáмъ. Сей цáрствовавъ у гóроді Самарúі, и цáрство ёгó називаlось Израíльскимъ, а цáрство Соломóнового сúна звáлось Іудéйськимъ. [1] Въ Іудéйському цáрстві держáлась чúста віра въ едúного úстинного Бóга; Самаряне жъ одщепúлись одъ чúстоі віри; за се іхъ не злюбúли Іудéі, а пóслі цурáлись іхъ, якo нечúстихъ, и въ закóні своимý постáвили — до нихъ не приторкáтись. Вбачáючи Господь погибель нарóду Своró, посилáвъ пóчасту прорóківъ,

---

[1] Все плéмя Еврéйське ділúлось на коліна, и вся́ке коліно йшло одъ Іаковового сúна. Отъ же при Соломóновому сúну остáлось тілько два коліна, Іýдине и Вениамúнове: тимъ и цáрство звáлось Іудéйськимъ.

котóрі говорúли дýхомъ Бóжимъ и нарóдъ удéржува:и одъ гріхíвъ, пророкýючи велú-кі біди и обітýючи Спасúтеля мúрові, котó-рий прúйде на зéмлю спастú миръ Своімъ слóвомъ и Своіми мýками.



Не слýхали пророкíвъ ні Iудéі, ні Са-марянe чи Израильтяне; враждовáли міжъ сéбе, ділúлись самú на сéбе, забувáли Бó-га, нікчéмніли въ гріхáхъ и роскóшахъ. За те Госпóдь попустúвъ іхъ підъ кормúгу — однúхъ Ассирúйському, а другúхъ Вави-лóнському нарóдові. Оттоді-то восплáкали Еврéі на рікáхъ Вавилóнськихъ, споминáю-чи про свій Iерусалúмъ и святý гóру Сиóнъ, и печáль не однý дýшу вернýла до чúстоі віри въ едúного Бóга. Продéржавши іхъ Богъ підъ чужозéмною кормúгою, давъ імъ ищé разъ вернýтьця въ прéдківську зéмлю; тілько жъ не попрáвились ужé Iудéі, не здý-жали стоя́ти супротúвъ могýщихъ сусідъ; тимъ чáсомъ вúросла сúла Рúмська и під-горнýла підъ сéбе всю Iудéю и Самаря́нську зéмлю.



ідъ Ри́мською корми́гою пра́вивъ Іуде́ями царь 'Иродъ и при сёму́-то царі прийшо́въ у миръ Спаси́тель. Не було́ вже снаги́ въ наро́ду Бо́жого держа́ти чи́сту віру; уже́ бо всі почали́ му́дрствовати по-идолопокло́нськи и, чита́ючи въ проро́чихъ кни́гахъ про Христа́, толкова́ли лю́дямъ, що Вінъ при́йде для то́го, щобъ усіхъ наро́дівъ підгорну́ть підъ Іуде́йське и́го, и що тогді Іуде́і жи́тимуть у бага́тстві, роско́шахъ и весе́лостяхъ. Ма́ло оста́лось таки́хъ, кото́рі розуміли, що Христо́съ при́йде звать люде́й у небе́сне ца́рство, а не въ земне́. Ти́мъ-то, запобіга́ючи всеми́рноі поги́бели, зми́ловавсь Богъ надъ людьми́ и посла́въ на зе́млю Спаси́теля.



ису́съ Христо́съ роди́всь одъ непоро́чноі Діви Мари́і. Духъ Святи́й найшо́въ на Мари́ю — и ста́ла вона́ Богома́терью; одъ не́і бо роди́всь Самъ Богъ, ста́вши для на́-

шого спасéния такúмъ якъ ми чоловікомъ, опрічъ гріхá. Дойшóвши пóвного зрóсту, вúйшовъ Христóсъ у пустúню, въ котóрій живъ прорóкъ Іоáннъ. Сей Іоáннъ звавъ людéй до покаяния, и хто кáявсь, тихъ крестúвъ у воді рікú Іордáна. Прийшóвъ до Ёго Інсýсъ Христóсъ и повелівъ Себé тáко жъ крестúти, покáзуючи лю́дямъ святý сúлу крещéния. Тутъ зійшóвъ зъ нéба на Ёго Духъ Святúй передъ усіми людьмú, якъ гóлубъ, а Богъ Отéць давъ гласъ изъ нéба и назвáвъ Христá Своімъ *Сúномъ возлю́бленнимъ*.

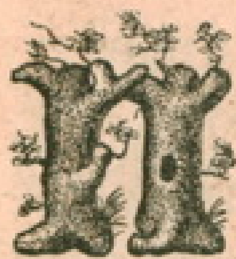
зъ пустúні вúйшовъ Христóсъ на прóповідь и вúбравъ собі изъ прóстихъ и висóкихъ душéю людéй дванáдцять чоловікъ учениківъ, абó Апóстолівъ. Навчáючи миръ прáвди Бóжоі, одкривáвъ Апóстоламъ Своімъ всі тáйни Бóжоі благодáти и посилáвъ іхъ міжъ нечестúвихъ людéй, я́ко овéць міжъ вовкú. Знавъ бо Христóсъ, що піднíмутця на Ёго лукáві лю́де за Ёгó прáведну наýку, и осýдять Ёгó, я́ко злочúнця,

и заму́чять Ёго́, и въ тре́тій день Вінъ воскре́сне. Пророкова́въ Вінъ Свою́ смерть и воскресе́ние ученика́мъ Своімъ, навча́ючи й іхъ не боя́тьця ні гони́тельства людсько́го, ні мукъ за Бо́жу пра́вду.


орога́ми Христо́вими булі́ найбільше кни́жники (учи́телі зако́ну) и фарисе́і, кото́рі виповня́ли зако́нъ передъ людьми́, а въ се́рці булі́ лука́ві и та́йно одъ люде́й грішили всякими гріха́ми. Воні́ давно́ вже покуша́лись уби́ть Христа́, да боялись наро́ду, кото́рий ходи́въ слідомъ за Христо́мъ, слу́хаючи Ёго́ нау́ку. Тутъ оди́нъ изъ учениківъ Христо́вихъ Іу́да Искаріо́тський польсти́вcь на іхъ гро́ши и объяви́въ де вхопи́ть уночі Христа́, якъ ви́йде Вінъ оди́нъ у глухе́ місто на моли́тву.


ристо́съ знавъ, що прийшо́въ часъ пострада́ть Ёму́ за ввесь миръ, и на оста́тній Та́йній Вече́рі благослови́въ и розломи́въ

хлібъ, подáвъ Своімъ ученикáмъ и сказáвъ: *Пріимúте, ядúте: сіе есть тѣло Моé, éже за вы ломúмое, во оставлéніе грѣхóвъ!* Пóслі взявъ чáшу зъ винóмъ, восхвалúвъ Бóга и сказáвъ: *Пійте отъ неñ всі: сія бо есть кровь Моя Нóваго Завѣта, ñже за вы и за многія изливáемая, во оставлéніе грѣхóвъ!* Сúми словáми установúвъ Спасúтель тáинство святóго причащéния и на місто Вéтхого Завіту Бóжого про Спасúтеля давъ Нóвий Завітъ Бóжий лю́дямъ, що мýками Спасúтеля всяка вірна Ёмý душá спасéтця.



Пóслі Тáйноі Вечéри вúйшовъ Христóсъ у садъ на молúтву. Тутъ Іýда привівъ на Ёго орýжний нарóдъ одъ кнúжниківъ, фарисéівъ и архиерéівъ Іудéйськихъ; взялú Ёгó и повелú на судъ до найстáршого архиерéя Каіáфи, а одъ ёго до Пилáта, Рúмського намістника; осудúли Ёгó неповúнно на смерть, мýчили, згнущáлись и роспялú на кресті, ñко бунтовникá нарóднёго.



кЪ уме́ръ Христо́съ на кресті, тіло Ёго́ положи́ли Богобоязли́ві лю́де въ гробъ; а ворогú Христо́ви, зна́вши, по проро́чимъ кни́гамъ и по Ёго́ Само́го сло́ву, що тре́ба Ёму́ воскре́снуть изъ ме́ртвихъ, приста́вили до гро́бу сторо́жу. И воскре́съ Іису́съ Христо́съ въ тре́тій день по Писа́нию, и яви́всь ученика́мъ Своі́мъ, и со́рокъ днівъ остава́всь ище́ зъ ни́ми на землі, навча́ючи іхъ, якъ проповідать ми́рові Ева́нгелие пра́вди Бо́жої; по́слі то́го вознісся съ пречи́стимъ Своімъ тіломъ на не́бо, обіща́вши Апо́столамъ буть неодлу́чно съ це́рквою Свое́ю и зо вся́кою вірною Ёму́ душе́ю до конця́ світу.



Іуде́івъ бувъ що-ро́ку пра́зникъ Пятидеся́тниця, на па́мять того́ дня, якъ давъ імъ Богъ за́повіді черезъ Моисе́я. Въ той са́мий день зійшо́въ на Апо́столівъ Духъ Святи́й, и просвіти́всь іхъ ро́зумъ, и одкрилась імъ вся́ка та́йна въ Писа́ниі Свято́му,

и почалѝ вонѝ говорѝть уся́кими язи́ками, и пійшлѝ по́слі сёго́ чу́да по всіхъ зе́мляхъ проповідать Ева́нгелие пра́вди Бо́жоі на всіхъ язи́кахъ и, бу́вши спе́ршу про́стими и невче́ними людьмѝ, перемоглѝ своє́ю нау́кою прему́дрихъ и розу́мнихъ по всёму́ мѝру. И до на́шого ча́су иде́ Апо́стольска нау́ка через православну Це́ркву, и вся́ка вірна душа́ є́ю спаса́етця.



КОРО́ТКА НАУ́КА

ХРИСТИЯ́НСЬКОИ ВІРИ.

Вопро́съ. Чого́ ти назива́есся Христия-ни́нъ?

Одвітъ. Того́, що вірую въ Го́спода на́шого Ісу́са Христа́ и живу́ по Свято́му Зако́ну Ёго́.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ правосла́вна Христия́нська віра?

Одв. Навча́е вся́кои пра́вди и вся́кого добра́.

Вопр. Де тобі пока́зана ся благода́тная нау́ка?

Одв. Въ Свято́му Письмі.

Вопр. Що назива́етця Святи́мъ Пись-мо́мъ?

Одв. Святи́мъ Письмо́мъ, або́ Свяще́нним Писа́нием, назива́ютця усі Проро́чі и Апо́стольскиі книги.

Вопро́съ. А ко́ротко де тобі все те пока́зано?

Одв. У Си́мволі Віри правосла́вноі, у Мо-ли́тві Госпо́дній и въ За́повідяхъ Бо́жихъ.

Вопр. Що́ назива́етця Си́мволомъ Віри?

Одв. Назива́етця Си́мволомъ Віри коро́тка нау́ка віри правосла́вноі.

Вопр. Якъ чита́етця Си́мволъ Віри?

Одв. Вѣрую во еди́наго Бо́га Отца́, вседержи́теля, Творца́ не́бу и земли́, ви́димымъ же всѣмъ и неви́димымъ. И во еди́наго Го́спода Іису́са Христа́, Сына Бо́жія, едино-роднаго, 'Иже отъ Отца́ рожде́ннаго пре́жде всѣхъ вѣкъ: Свѣта отъ Свѣта, Бо́га и́стинна отъ Бо́га и́стинна, рожде́нна, не сотворе́нна, единосу́щна Отцу́, 'Имже вся́ быша. На́съ ра́ди человѣкъ, и на́шего ра́ди спасе́нія сше́дшаго съ небе́съ, и воплоти́вшагося отъ Ду́ха Свята́ и Маріи Дѣвы, и вочеловѣчшася. Распя́таго же за ны при Понтійстѣмъ Піла́тѣ, и страда́вша, и погребе́нна. И воскре́сшаго въ тре́тій день, по писа́ніемъ. И возше́дшаго на небеса́, и сѣдя́ща одесну́ю Отца́. И па́ки гряду́щаго со сла́вою суди́ти живымъ й ме́ртвымъ, Его́же ца́рствію не бу́детъ конца́. И въ Ду́ха Свя-

та́го, Го́спода животворя́щаго, 'Иже отъ Отца́ исходя́щаго, 'Иже со Отце́мъ и Сыно́мъ спокланя́ема и ссла́вима, глаго́лавшаго Проро́ки. Во еди́ну, святу́ю, Собо́рную и Апо́стольскую Це́рковь. Испо́вѣдую еди́но креще́ніе, во оставле́ніе грѣхо́въ. Ча́ю воскресе́нія ме́ртвыхъ: И жи́зни бу́дущаго вѣка, ами́нь.

Вопр. Яка́ нау́ка дае́тця тобі въ Си́мволі віри?

Одв. Нау́ка про еди́ного Бо́га, сла́вимого въ Святій Тро́иці; по́тімъ нау́ка про Бо́жу Це́ркву и її Та́инства; а да́лі про воскресе́ние ме́ртвихъ и жизнь вічную.

Вопр. Якъ у́чить Си́мволъ Віри про Бо́га, сла́вимого въ Святій Тро́иці?

Одв. 'Учить, що Бо́гъ есть еди́нъ, тілько въ трохъ Ли́цяхъ, або́ Осо́бахъ: Богъ Оте́ць, Богъ Синъ, Богъ Духъ Святи́й. Не три Боги́, а оди́нъ Богъ, и дру́гого Бо́га нема́ ні на землі, ні на не́бі. 'Учить та́ко жъ, що Богъ, сотвори́вши все, що́ ми очи́ма вбача́емъ и ро́зумомъ досяга́емъ, усімъ владіе и пра́вить по своій во́лі.

Вопр. Якъ у́чить Си́мволъ Віри про дру́ге Лице́, або́ Осо́бу Свято́і Тро́иці?

Одвітъ. 'Учить, що дру́ге Лице́ Свято́і Тро́иці есть Богъ Синъ, единоро́дний Синъ Бо́жий, Госпо́дь и Спаси́тель нашъ Іису́съ Христо́съ. Не есть Іису́съ Христо́съ дру́гий Богъ, а той же сами́й Богъ, що и Богъ Оте́ць. Такъ якъ світъ, котрий сия́е одъ світа, не есть дру́гий світъ, а той же сами́й, одъ кото́рого вінъ сия́е; такъ и Іису́съ Христо́съ роди́всь напере́дъ всіхъ вікъ одъ и́стинного Бо́га, а не сотворе́нъ, и самъ есть той же и́стинний Богъ. 'Учить та́ко жъ Си́мволъ Віри, що Синъ Бо́жий Іису́съ Христо́съ, зми́ловавшись надъ на́ми, зійшо́въ зъ не́ба на зе́млю, роди́всь одъ непоро́чноі Діви Мари́і таки́мъ якъ ми чоловікомъ, опрічъ гріха, наитиемъ Свято́го Ду́ха, показа́въ лю́дямъ сло́вомъ и діломъ Бо́жу во́лю и пра́вду, принявъ за свою́ нау́ку одъ нечести́вихъ вся́кі му́ки, уме́ръ на кресті, — все для то́го, щобъ умилосе́рдить за насъ Бо́га Отця́ и спасти́ насъ одъ перворо́дного гріха́ и одъ усіхъ и́нших гріхі́въ; уме́рши жъ на кресті, воскре́съ на тре́тій день и вознісся съ пречи́стимъ Своімъ тіломъ на не́бо, а по́слі зновъ при́йде уже́ со сла́вою на зе́млю суди́ти всіхъ люде́й, живи́хъ и ме́ртвихъ.

Вопро́съ. Якъ у́чить Си́мволъ Віри про трéтє Лицé Святóі Трóиці?

Отв. Духъ Святи́й есть той же Богъ, що Отéць и Синъ. Одъ Бóга Отця́ роди́всь Богъ Синъ, я́ко світъ одъ світа, и одъ Бóга Отця́ исхóдить Духъ Святи́й, я́ко світъ одъ світа. Святóму Ду́хові покланя́емось тáкъ, якъ и Бóгу Отцю́ и Бóгу Си́ну, и та жъ сáма Єму́ одъ насъ честь и слáва; Святи́й Духъ всегдá глагóлавъ до людéй черезъ Пророкі́въ и Апóстолівъ.

Вопр. Якъ у́чить Си́мволъ Віри про Бóжу Цéрковъ?

Одв. 'Учить, що Бóжа Цéрковъ есть *еди́на,* що Бóжа Цéрковъ есть *Собóрная* и *Апóстольская.*

Вопр. Чогó Бóжа Цéрковъ еди́на?

Одв. Тогó, що главá Цéркви Самъ Госпóдь нашъ Ісу́съ Христóсъ.

Вопр. Чогó Бóжа Цéрковъ святá?

Одв. Тогó, що вонá не мóжеть у своíй предковíчній нау́ці погрішáти, абó збивáтись изъ прямóі дорóги до цáрства небéсного, бо управля́етця Святи́мъ Ду́хомъ, и нау́ка ся злóжена по Слóву Бóжому на вселéнськихъ

собóрахъ первосвятúтелями всíхъ Христи-янськихъ Церквéй.

Вопр. Чогó Бóжа Цéрковъ Собóрная и Апóстольская?

Одв. Собóрная тогó, що вонá есть каѳолú-ческая, а *каѳолúческая* знáчить *вселéнськая,* бо по всíй вселéнній, по всёмý світу всі úстинно вíрующиі люде всякого врéмя и всякого нарóду, всі вонú чáда Собóрноі Цéркви; а Апóстольскою зовéтця Бóжа Цéрква тимъ, що одъ самúхъ Апóстолівъ Хри-стóвихъ сохраняе вонá изъ рóду въ рідъ православну наýку и дáри Святóго Дýха.

Вопр. Якъ Бóжа Цéрква сохраняе изъ рóду въ рідъ дáри Святóго Дýха?

Одв. Госпóдь Іисýсъ Христóсъ вúбравъ дванáдцять Апóстолівъ и послáвъ імъ зъ нéба Дýха Святóго. Апóстоли проповідали Евáнгелие по всёмý світу и всюди становú-ли священноначáлие, поставляючи духóв-нихъ пáстирей; поставляли жъ вонú ду-хóвнихъ пáстирей на священство, возла-гáючи на гóлову імъ рýки своі, а черезъ се рукоположéнне схóдивъ на пáстирей невú-димо Духъ Святúй, такъ якъ и на самúхъ

Апо́столівъ ви́димо по́слі Христо́вого вознесе́ния. Святи́й Духъ дарова́въ рукополо́женнимъ духо́внимъ па́стирямъ си́лу и ро́зумъ соверша́ти Та́инства Церко́вниі и наставля́ти люде́й віри. Съ того́ вре́мя ста́ршиі священнослужи́телі чи архіере́і Бо́жиі до на́шого ча́су рукополага́ють свяще́нниківъ и передава́ють імъ да́ри Свято́го Ду́ха, и бу́дуть передава́ти до конця́ світу.

Вопр. Скілько Церко́внихъ Та́инствъ?

Одв.. Сімъ: Креще́ние, Миропома́зание, Причаще́ние, Покая́ние, Свяще́нство, Бракъ и Елеосвяще́ние.

Вопр. Що́ таке́ Креще́ние?

Одв. Креще́ние есть Та́инство, въ кото́рому вірующий окуна́етця три ра́зи въ воді во и́мя Отця́, и Си́на, и Свято́го Ду́ха, и симъ Та́инствомъ очища́етця одъ перворо́дного и всіхъ своіхъ гріхі́въ, нарожда́етця вновъ для жи́зни свято́і, Богоуго́дноі и прийма́етця въ бра́тство Свято́і Це́ркви. Це́рква бо всімъ намъ духо́вна ма́ти, и ми по Це́ркві всі—еди́не бра́тство Христия́нське.

Вопр. Що́ таке́ Миропома́зание?

Отв. Миропома́зание есть Та́инство, въ кото́рому пома́зуютця при Креще́нні ча́сті

тіла и черезъ се Таинство сходять на крещеного дари Святого Духа.

Вопр. Що таке Причащеніе?

Одв. Причащеніе есть Таинство, въ которому Християнинъ вкушае, въ виді хліба и вина, самого Тіла и Крови Христовоі, во оставленіе гріхівъ и въ жизнь вічнюю.

Вопр. Що таке Покаяніе?

Одв. Покаяніе есть Таинство, въ которому Християнинъ, возжадавши исправить свою жизнь, каетця передъ Священникомъ у гріхахъ своіхъ, и Богъ черезъ Свого Служителя одпускае ёму гріхи.

Вопр. Що таке Священство?

Одв. Священство есть Таинство, въ которому Духъ Святий, черезъ Архиерейське рукоположеннє, поставляе достойно вибраного Священника совершать Таинства и наставлять людей закону Божому.

Вопр. Що таке Бракъ?

Одв. Бракъ есть Таинство, которимъ женихъ и невіста, по добрій волі, сочетаютця въ одну пару, благословеніемъ Церкви, для чистого сожития и благословенного рожденія и воспитания дітей.

Вопр. Щó такé Елеосвящéние?

Одв. Елеосвящéние абó Маслосвя́тие есть Та́инство, въ котóрому болящого тя́жкимъ недýгомъ помáзують освящéннимъ елéемъ, мóлятця объ ёгó исцілéнии, и Богъ прощáе ёмý гріхи́ рáди усéрднихъ моли́товъ ёгó и покая́ния.

Вопр. Якъ ýчить Си́мволъ Віри про воскресéние мéртвихъ и про бýдущую жизнь?

Одв. 'Учить, що всі помéршиі люде коли́сь воскрéснуть изъ своімъ тіломъ, и вже тоді тіло іхъ бýде нетлінне и нерозруши́ме, и не бýде концá блажéнству дóбрихъ людéй и мýкамъ лю́дей нечести́вихъ.

Вопр. Якъ мóжеть чоловікъ зроби́тьця дóбримъ?

Одв. Черезъ благодáть, чи то спаси́тельную си́лу Бóжу, котóру ми получáемъ одъ Бóга по нáшій вірі моли́твою.

Вопр. Якá моли́тва найлýчча изъ усіхъ моли́товъ?

Одв. Та, котóроі Самъ Госпóдь нашъ Ісýсъ Христóсъ учи́въ Апóстолівъ.

Вопр. Якъ читáетця Моли́тва Госпóдня?

Одв. 'Отче нáшъ, Иже еси́ на небесѣхъ: да святи́тся и́мя Твоé, да прійдетъ цáрствіе

Твое́: да бу́детъ во́ля Твоя́, я́ко на небеси́ и на земли́. Хлѣбъ нашъ насу́щный даждь намъ днесь, и оста́ви намъ до́лги на́ша, я́коже и мы оставля́емъ должнико́мъ на́шимъ. И не введи́ насъ во искуше́ніе, но изба́ви насъ отъ лука́ваго. 'Яко Твое́ есть царство, и си́ла, и сла́ва, во вѣки, ами́нь.

Вопр. Чого́ ми про́симъ у Бо́га слова́ми: *да святи́тся и́мя Твое́?*

Одв. Про́симъ ми́рноі и любо́вноі жизни, бо и́мя Бо́же святи́тця міжъ на́ми тілько ми́ромъ и любо́вью.

Вопр. Чого́ про́симъ слова́ми: *да прі́йдетъ ца́рствіе Твое́?*

Одв. Про́симъ, щобъ воцари́лась Бо́жа пра́вда на землі, бо ні въ ко́му нема́ пра́вди безъ поми́лки, тілько въ еди́ному Бо́зі.

Вопр. Чого́ про́симъ слова́ми: *да бу́детъ во́ля Твоя́?*

Одв. Про́симъ, щобъ усе́ на землі роби́лось по во́лі Бо́жій, бо во́ля Бо́жа розумні́йша одъ уся́коі земно́і во́лі.

Вопр. Чого́ про́симъ слова́ми: *хлѣбъ нашъ насу́щный даждь намъ днесь?*

Одв. Про́симъ, щобъ Богъ тілько сей день

продéржавъ насъ на свíті, а дýмкою про дáльше врéмя себé не тревóжимъ, не знáючи, щó зъ нáми бýде и надіючись на Гóспода.

Вопр. Чогó прóсимъ словáми: *оставú намъ дóлги нáша?*

Одв. Прóсимъ, щобъ Богъ простúвъ намъ гріхú нáши, такъ якъ и ми прощáемъ тимъ, хто виновáтъ передъ нáми.

Вопр. Чогó прóсимъ словáми: *не введú насъ во искушéніе?*

Одв. Прóсимъ одвернýть одъ насъ такíі случáі, въ котóрихъ трýдно вберегтúсь одъ гріхá.

Вопр. Чогó прóсимъ словáми: *избáви насъ отъ лукáваго?*

Одв. Прóсимъ избáвить насъ одъ усякого зла и одъ начáльника всемý злу, лукáвого диявола, котóрий есть нашъ найлютійший вóрогъ, бо помагáе намъ у всякому гріхý, одъ наймéншого до найстрашнійшого, и черезъ гріхъ хóче надъ нáми пановáти.

Вопр. Дé покáзані тобі прáвила Богоугóдноі жúзни?

Одв. Въ десятú Зáповідяхъ Бóжихъ.

Вопр. Якъ читáютця Бóжі Зáповіді.

Одв. Пе́рва за́повідь: Азъ есмь Госпо́дь Богъ твой, да не бу́дутъ тебѣ бо́зи иніи ра́звѣ Мене́.

Дру́га за́повідь: Не сотвори́ себѣ куми́ра, и вся́каго подо́бія, ели́ка на небеси́ горѣ, и ели́ка на земли́ ни́зу, и ели́ка въ вода́хъ и подъ землею, да не покло́нишися имъ, ни послу́жиши имъ.

Тре́йтя за́повідь: Не во́змеши и́мене Го́спода Бо́га твоего́ всу́е.

Четве́рта за́повідь: По́мни день суббо́тный, е́же святи́ти его́: шесть дней дѣлай, и сотвори́ши (въ нихъ) вся дѣла́ твоя́, въ день же седмый суббо́та Го́споду Бо́гу твоему́.

Пя́та за́повідь: Чти отца́ твоего́ и ма́терь твою́, да бла́го ти бу́детъ, и да долголѣтенъ бу́деши на земли́.

Ше́ста за́повідь: Не убій.

Се́ма за́повідь: Не прелюбы сотвори́.

Во́сьма за́повідь: Не укра́ди.

Девя́та за́повідь: Не послу́шествуй на дру́га твоего́ свидѣтельства ло́жна.

Деся́та за́повідь: Не пожела́й жены и́скренняго твоего́, не пожела́й до́му бли́жняго твоего́, ни села́ его́, ни раба́ его́, ни ра-

быни его́, ни вола́ его́, ни осла́ его́, ни вся́каго скота́ его́, ни всего́, ели́ка суть бли́жняго твоего́.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ пе́рва за́повідь?

Одв. Навча́е знать, почита́ть, боя́тьця и люби́ть еди́ного тілько Бо́га.

Вопр. А я́къ тре́ба почита́ть Святи́хъ Бо́жихъ?

Одв. Не такъ, якъ Само́го Бо́га, а тілько якъ уго́дниківъ Бо́жихъ, кото́рі мо́лятця Бо́гу за на́ше спасе́ние; іще́ жъ тре́ба стара́тись намъ и жить такъ, якъ вони́ жили́ на світі, въ незло́биі, братолю́биі и вся́кому добрі.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ дру́га за́повідь?

Одв. Навча́е цура́тись и́долівъ и не вели́ть покланя́тись ніякій тва́рі такъ, якъ Бо́гу.

Вопр. Якъ тре́ба че́ствовать святи́і ико́ни?

Одв. Тре́ба іхъ че́ствовать, а не боготвори́ть, затимъ що ико́ни на те́ тілько поста́влені, щобъ ми, ди́влячись на іхъ, спомина́ли діла́ Бо́жі и уго́дниківъ Его́, и возно́сились умо́мъ до Бо́га и до Святи́хъ Бо́жихъ.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ тре́йтя за́повідь?

Одв. Навча́е не призива́ть Бо́жого и́мя *всу́е,* чи то ду́рно, а призива́ть тілько въ моли́тві и въ вели́кому случа́і, коли́ нема́ и́ншого свидітеля и засту́пника пра́вди, опрічъ Бо́га. Ти́мъ-то бо́жучись, або́ присяга́ючи, тре́ба призива́ть и́мя Бо́же зъ вели́кою шано́бою и стра́хомъ.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ четве́рта за́повідь?

Одв. Навча́е въ воскре́снні дні и въ празники́ оставля́ть усі діла́ и робо́ти, прихо́дить у це́ркву, а до́ма вести́ до́бру розмо́ву, уго́дну Го́споду.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ пя́та за́повідь?

Одв. Навча́е шанова́ть и поважа́ть отця́ й ма́тіръ, а съ тимъ и вся́кого, хто объ насъ радіе, якъ оте́ць и ма́ти.

Вопр. Чому́ у́чить тебе́ ше́ста за́повідь?

Одв. 'Учить не убива́ть люде́й.

Вопр. Чимъ чоловікъ убива́е чоловіка?

Одв. Убива́е не одни́ми рука́ми, а й язико́мъ. Хто кому́ заподіе яке́ зло, той уже́ тимъ зломъ и вбива́е чоловіка. Смерть хоть и не ско́ро при́йде, а Богъ зна́тиме, хто вкороти́въ чолові́кові віку оби́дою, печа́лию, ну́ждою и вся́кимъ и́ншимъ зломъ. Ти́мъ-

то стра́шно обижа́ти кого́ бъ ні було́, щобъ не вчини́тись Ка́іномъ передъ Го́сподомъ.

Вопр. Чому́ учи́ть тебе́ се́ма за́повідь?

Одв. 'Учить жи́ти непоро́чно зъ дру́гимъ по́ломъ, такъ щобъ и себе́ до гріха́ не дово́дить и ніко́го и́ншого не спокуша́ти леда́чими слова́ми и ділами.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ во́сьма за́повідь?

Одв. Навча́е не займа́ть нічо́го чужо́го, и щобъ одъ ме́не не було́ ніко́му ніяко́го уби́тку чи въ гро́шахъ, чи въ худо́бі, чи въ пашні, чи въ чому́ бъ ні було́, що́ не мое́, а чуже́ добро́.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ девя́та за́повідь?

Одв. Навча́е не клевета́ть, не говори́ть непра́вди на друго́го, чи то въ свидітеляхъ, чи то въ доно́сі, чи то въ осу́ді, щобъ я чужо́го діла й сло́ва не зневажа́въ противъ со́вісти мое́і.

Вопр. Чому́ навча́е тебе́ деся́та за́повідь?

Одв. Навча́е, щобъ я не диви́всь зави́дливимъ о́комъ на чуже́ добро́, бо одъ за́висти чоловікъ, не поберігшись, поку́ситця и на зло дру́гому чолові́кові.

ПОСЛО́ВИЦІ.

Посло́виця живе́ зъ да́вніхъ даве́нъ міжъ наро́домъ. Се намъ пре́дківськиі̆ завітъ, якъ тре́ба світъ розуміти, якъ міжъ людьми́ оберта́тись. Чоловікъ оди́нъ по собі помиля́етця въ сло́ві и въ мо́ві, ска́же не до ладу́, зро́бить не до ро́зуму. Якъ же́ уве́сь наро́дъ усто́ітця на яко́му розу́мному да дола́днёму сло́ві, то таке́ сло́во бу́де вже не хибне́. Ти́мъ-то, хто хо́че піддéржать свою́ річъ, щобъ більше да́но ії віри, що вона́ не дурни́ця, тоі̆ обпира́етця на посло́вицю, я́ко на отце́вське й пре́дківське до́бре ви́пробоване сло́во. Отсе́ жъ на нау́ку вся́кому печа́таемъ и тутъ кото́рі кра́щі посло́виці.

Богъ — Ба́тько: якъ бу́де насъ держа́ти, то бу́де й годова́ти.

Богъ ба́чить зъ не́ба, що́ кому́ тре́ба.

Кому́ Богъ помо́же, то все перемо́же.

До́бре бра́тство кра́ще бага́тства.

Ду́рень ка́мінь у во́ду вки́не, а де́сять розу́мнихъ не ви́тягне.

Не плюй у коло́дязь: згоди́тця напи́тьця.

Пра́вда не вто́не въ воді, не згори́ть у огні.

Не той коза́къ, що поборо́въ, а той, що ви́вернувсь.

Брехне́ю світъ прійдешъ, да наза́дъ не ве́рнесся.

Де вро́да, тамъ и си́ла.

Не вміра́е віко́вий, тілько часо́вий.

Отце́ва й ма́терина моли́тва зо дна мо́ря ряту́е, а проклінъ у калю́жі то́пить.

Про́ханий шмато́къ го́рло дере́.

За дурно́ю голово́ю нема́ нога́мъ упоко́ю.

Кого́ Богъ хо́че покара́ти, то пе́рше ро́зумъ оди́йме.

Ліни́вий двійчи ро́бить, скупи́й двійчи тра́тить.

Чужé переступи́, да не займи́.

Ви́ори мілко, а посій рідко, — уро́дитця дідько.

Було́ вчи́ти, якъ у-пере́къ поду́шечки лежа́ло, а вже вподо́вжъ!

Нау́ки за плечи́ма не носи́ть.

Не шту́ка нау́ка, а шту́ка ро́зумъ.

Розу́мний мо́литця, а ду́рень пла́че.

Души́ не вбива́й — пра́вду виявля́й.

Неха́й бу́де, якъ ка́жуть лю́де.

Грома́да — вели́кий чоловікъ!

По́ти ста́рець пло́хий, по́ки соба́ки не осту́плять.

Не той убо́гий, що ма́ло ма́е, а той, що бага́то жада́е.

Хто го́денъ, той не голо́денъ.

Трудя́ща копійка году́е до віка.

Хвали́ чуже́, а свое́ й безъ похва́локъ до́бре.

Леда́ча та дівка, що сама́ себе́ хва́лить.

Не бу́дь ні гірки́й, ні соло́дкий: бу́дешъ гірки́й — проклену́ть, а соло́дкй — проглину́ть.

Що бу́де, те бу́де, а бу́де те́, що Богъ дасть.



АРИѲМЕ́ТИКА.

Нау́ка Ариѳме́тика навча́е насъ, якъ вести́ щотъ або́ лічбу вся́коі ве́щи и вся́кого діла. Для сёго тре́ба знать, якъ пи́шутця ци́фри, кото́рими веде́тця щотъ. Пи́шутся вони́ такъ:

Оди́нъ	1.
Два	2.
Три	3.
Чоти́рі	4.
Пять	5.
Шість	6.
Сімъ	7.
Вісімъ	8.
Де́вять	9.
Де́сять	10.
Одина́дцять	11.
Двана́дцять	12.
Трина́дцять	13.
Чотирна́дцять	14.

Пятна́дцять	15.
Шістна́дцять	16.
Сімна́дцять	17.
Вісімна́дцять	18.
Девятна́дцять	19.
Два́дцять	20.
Три́дцять	30.
Со́рокъ	40.
Пятьдеся́тъ	50.
Шістьдеся́тъ.	60.
Сімдеся́тъ	70.
Вісімдеся́тъ	80
Девяно́сто	90.
Сто.	100.
Дві́сті	200.
Три́ста	300.
Чоти́риста	400.
Пять сотъ	500.
Шість сотъ	600.
Сімъ сотъ.	700.
Ві́сімъ сотъ	800.
Де́вять сотъ	900.
Ти́сяча	1000.
Дві ти́сячи	2000.
Три ти́сячи	3000.
Чоти́рі ти́сячи	4000.

Пя́ть ти́сячъ . . . . 5000.
Ші́сть ти́сячъ . . . . 6000.
Сі́мъ ти́сячъ . . . . 7000.
Ві́сімъ ти́сячъ . . . . 8000.
Де́вять ти́сячъ . . . . 9000.
Де́сять ти́сячъ . . . . 10000.

Оце́ жъ пе́рвиі ци́фри: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 зову́тця *одини́цями,* по́тімъ ажъ до 99 зову́тця *деся́тки,* а да́лі *со́тні* и *ти́сячи.* Неха́й бу́де написане таке́ число́ 8952; то одини́ці бу́дуть стоя́ть на пе́рвому мі́сті одъ пра́воі руки́, и іхъ тутъ 2; деся́тки на дру́гому, и іхъ тутъ 5; со́тні на тре́тёму, и іхъ тутъ 9; ти́сячи на четве́ртому, и іхъ тутъ 8. Тимъ и чита́етця се число́ такъ: ві́сімъ-ти́сячъ, де́вять-сотъ, пять деся́тъ, два. Коли́ жъ пи́шутця деся́тки ти́сячъ, то бу́дуть стоя́ть на пя́тому мі́сті, со́тні ти́сячъ — на ше́стому, миліо́ни—на се́мому. Неха́й стоя́тиме таке́ число́: 2862528. Хто хо́че ёго́ прочита́ть, той перелічить ци́фри, поча́вши одъ пра́воі руки́. Послі́дня ци́фра 2 бу́де се́ма по що́ту; зна́чить вона́ пока́зуе, що се не дві со́тні, не дві ти́сячи, а два миліо́ни. Ни́жче миліо́нівъ стоя́ть со́тні ти́сячъ. Отъ и чита́емъ: два миліо́ни, вісімъ сотъ ти́сячъ. Ни́жче со́тень ти́сячъ стоя́ть деся́тки ти́сячъ, а ще ни́жче стоя́ть ти́сячи. Отъ и чита́емъ: два миліо́ни, ві́сімъ сотъ шість деся́тъ дві ти́сячи. Ни́жче ти́сячъ стоя́ть со́тні, а тамъ деся́тки, а ни́жче всіхъ одини́ці. Отъ и чита́емъ: два миліо́ни, ві́сімъ сотъ, шість

деся́тъ дві ти́сячи, пять сотъ два́дцять вісімъ. Якъ же́ кото́ре місто поро́жне, що нема або́ одини́ць, або́ деся́тківъ, або́ со́тень, чи ти́сячъ, то пи́шетця тамъ 0 и чита́ючи не вимовля́етця нія́къ. Отъ стоїть 500. На пе́рвому місті 0, на дру́гому 0, а на тре́тёму 5; тре́тє жъ місто пока́зуе со́тні,—зна́чить пять сотъ рівно, безъ деся́тківъ и одини́ць. Неха́й же стоїть таке́ число́: 20048. На пе́рвому місті вісімъ одини́ць, на дру́гому чоти́рі деся́тки, зна́чить со́рокъ вісімъ, а на тре́тёму со́тень нема́, на четве́ртому ти́сячъ нема́, а на пя́тому деся́тківъ ти́сячъ два. Отъ и чита́етця: двадцять ти́сячъ со́рокъ вісімъ.

Навчи́вшись писа́ти и вимовля́ти чи́сла, мо́жна іми́ робить спра́ви, кото́рихъ чоти́рі: *склада́ннє, о́дличъ, помноже́ннє* и *поділъ*.

ПЕ́РВА СПРА́ВА, СКЛАДА́ННЄ.

Скла́дуютця чи́сла такъ. Пи́шутця одні підъ дру́гими такъ, щобъ одини́ці стоя́ли підъ одини́цями, десятки підъ деся́тками, со́тні підъ со́тнями, и да́лі, и да́лі. Отъ у те́бе на одній ни́ві уроди́ло 23 ко́пи жи́та, на дру́гій 114, на тре́тій 52, на четве́ртій 240. То й напиши́ іхъ такъ:

23
114
52
240

Тепе́ръ підчеркни́ и скла́дуй 3 да 4 бу́де 7, да 2 бу́де 9, и пиши́ 9 підъ черто́ю. По́тімъ скла́дуй такъ деся́тки: 2 да 1 бу́де 3, да 5 бу́де 8, да 4 бу́де 12; пиши́ 2 підъ деся́тками, а 1 однеси́ до со́тень и скла́дуй изъ нимъ со́тні: 1 да 1 бу́де 2, да ще 2 бу́де 4; пиши́ 4 підъ со́тнями. Отъ и ви́йде воно́ въ те́бе такъ:

23
114
52
240
———
429

Тепе́ръ и ба́чишъ, що въ те́бе всёго́ вроди́ло на чотиро́хъ ни́вахъ 429 кіпъ.

Або́ отъ ти продае́шъ жи́то. У пе́рвий разъ прода́въ и записа́въ 352 пу́ди; у дру́гий разъ 800 пудъ; у тре́тій 1028 пудъ, у четве́ртий 23562 пу́ди, у пя́тий 2241 пудъ, у ше́стий 389 пудівъ. Зложи́ іхъ такъ, якъ пока́зано, то й бу́дешъ знать, скілько всіхъ пудъ ти ви́продавъ за шість разъ. Ви́пишемъ іхъ и зло́жимъ. (Нулі мина́ютця при скла́дуванні.)

352
800
1028
23562
2241
389
———
28372

Вихо́дить, що ти прода́въ 28372 пу́ди. Оце́ жъ ті́і чи́сла, кото́рі скла́дуютця, зову́тця *склада́емиі*, а кото́ре вихо́дить по́слі склада́ння підъ черто́ю, зове́тця *су́ммою*.

Отъ ище́ зада́чи:

1526	5621	2638
4200	102	1021
3681	3626	30000
1186	21500	80020
10593	60299	50300
	91148	261
		164240

ДРУ́ГА СПРА́ВА, О́ДЛІЧЪ.

Ся спра́ва ро́битця тоді, якъ тре́ба изъ яко́го числа́ одличи́ть яку́ ча́сть. Отъ у те́бе на рука́хъ 3849 рублівъ, а тобі тре́ба одлічи́ть, або́ одділи́ть изъ іхъ 1427 рублівъ, то, щобъ узна́ть, скілько въ те́бе оста́нетця, пиши́ сперва́ одно́ число́, а підъ нимъ дру́ге и підчеркни́, отта́къ:

3849
1427

Те́перъ одлічуй одини́ці одъ одини́ць — 7 одъ 9 бу́де 2 — и пиши́ підъ одини́цями унизу́ підъ черто́ю; по́тімъ деся́тки — 2 одъ 4 бу́де 2 — и пиши́ підъ чер-

тóю; дáлі сóтні — 4 одъ 8 бýде 4 — и пиши́ підъ сóт-
нями; а дáлі ти́сячи — 1 одъ 3 бýде 2 — и пиши́ вни-
зý. Тоді ви́йде въ тéбе такъ:

3849
1427
————
2422

Отъ и знáешъ, що въ тéбе остáлось 2422 рублі.

Знáй же, що пéрве числó, одъ котóрого одлічуешъ, зо-
вéтця *зменшáеме;* дрýге, чи котóре одлічуешъ, зовéтця
одлíчýеме; а трéте, що остаéтця за óдліччу, зовéтця
остáнокъ.

Чáсто бувáе, що у зменшáемому числó одини́ць мéн-
шее, ніжъ числó одини́ць у одлічýемому, абó тожъ, у
десяткахъ, чи сóтняхъ, чи́ що; тоді займáють одини́цю
одъ сусіднёі ци́фри зъ лівóі руки́ да й одлічують изъ
двохъ. Отъ таки́й приклáдъ:

532
261

Тутъ 1 изъ 2 бýде 1. Отъ и підпи́шемъ підчерк-
нýвши:

532
261
———
1

Дáлі 6 изъ 3 не мóжна одлічи́ть, бо 3 мéнше 6; то
займáешъ зъ лівóго бóку одини́цю и вже тоді 6 одъ 13
бýде 7. Отъ и підпи́шемъ:

532
261
———
71

Тепе́ръ оста́лось 2 изъ 5, а одъ 5 заняли́ ми одини́цю, то вже 2 изъ 4 бу́де 2. Отъ и підпи́шемъ:

532
261
———
271

Отъ ище́ зада́чи:

63201	40003	82728
32640	12321	35689
30561	27682	47039

ТРЕ́ТЯ СПРА́ВА, ПОМНОЖЕ́ННЄ.

Ся спра́ва тоді бува́є ну́жна, якъ одно́ й те жъ саме́ число́, отъ хоть би́ 322, тре́ба було́ взя́ть пятьде́сятъ чи два́дцять разъ. Отъ неха́й ти заплати́въ кому́ чоти́рі ра́зи по 322 рублівъ, и колі́ хо́чешъ знать, скілько всего́ ти заплати́въ, пиши́ 322, а підъ одини́цями пиши́ 4, и підчеркни́, отта́къ:

322
4
———

Тепе́ръ помножа́й на 4 пе́рше одини́ці, по́тімъ деся́тки, по́тімъ со́тні, и підпи́суй уся́ке на своиму́ місті. Отта́къ: чоти́рижди 2, або́ чоти́рі ра́зи 2, або́ два́жди чоти́рі, се все одно́ бу́де 8, и пиши́ підъ одини́цями.

Изно́въ два́жди 4 бу́де 8; сю ци́фру пиши́ підъ деся́тками. Да́лі чоти́рижди 3, або́ три́жди 4, бу́де 12; пиши́ підъ со́тнями. Отъ и ви́йде въ те́бе такъ:

```
 322
   4
────
1288
```

Тепе́ръ и зна́ешъ, що за чоти́рі ра́зи заплати́въ ти 1288 рублівъ.

Заміть же, що пе́рве число́, кото́ре помножа́етця, зове́тця *мно́жиме*; дру́ге число́, на кото́ре помножа́ется пе́рве, зове́тця *мно́житель*; а тре́те число́, кото́ре вихо́дить одъ помноже́ння, зове́тця *добу́токъ*.

Отъ ище́ зада́ча:

```
 754
   3
────
2262
```

Тутъ три́жди 4 було́ 12; то 2 пи́шетця, а 1 заміча́етця. По́слі три́жди 5 бу́де 15, да той 1, що замітивсь, бу́де 16. Отъ 6 пи́шетця, а 1 изно́въ заміча́етця. Да́лі три́жди 7 бу́де 21, да 1, то бу́де 22. Зна́чить три ра́зи 754 бу́де 2262.

Ище́ зада́ча: 5413 узя́ть 32 ра́зи. Отъ и пи́шемъ:

```
  5413
    32
 ─────
 10826
16239
──────
173216
```

Тутъ помно́жили ми 5413 пе́рше на 2, отъ и ви́йшло підъ чертóю 10826; пóтімъ помнóжили на 3 и почалú підпи́сувать противъ 3-хъ, а пóслі підчеркну́ли, да обúдва добу́тки зложи́ли такъ, якъ рóбитця складáнне. Отъ и знáемъ, що якъ узя́ть 5413 три́дцять два рáзи, то бу́де 173216.

Нехáй же бу́де такá задáча:

5000
20

Се знáчить, щобъ 5000 узя́ть 20 разъ. Тоді підчеркну́ть и всі нулі ви́ставить у-ря́дъ, а чи́сла помнó-жить. Отъ и ви́йде:

5000
20
100000

Отъ ище́ задáчи:

30080	4620	43465
30	340	3002
902400	184800	86930
	1386	130395
	1570800	130481930

Помножáючи на яку-не́будь ци́фру, тре́ба починáть підпи́сувать якъ-рáзъ противъ не́і. Отъ нехáй би 522 тре́ба було́ взять 333 рáзи; то помноже́нне пи́шетця такъ:

```
    522
    333
   1566
  1566
 1566
 173826
```

А щобъ до́бре помножа́ть, тре́ба ви́вчить тябли́чку помноже́ния, кото́ра тутъ припеча́тана. Чита́ть же ії такъ: Два́жди два — чоти́рі, два́жди три — шість, и да́лі; а якъ дійдешъ до трохъ, то *три́жди* чита́й; до чотиро́хъ — *чоти́рижди*, до пяти́ — *пятьма́* до шести́ — *шестьма́*, до семи́ — *сема́*, до восьми́ — *восьма́*, до девяти́ — *девятьма́*.

Тябли́чка помноже́ния.

2	×	2	=	4	5	×	5	=	25
2	×	3	=	6	5	×	6	=	30
2	×	4	=	8	5	×	7	=	35
2	×	5	=	10	5	×	8	=	40
2	×	6	=	12	5	×	9	=	45
2	×	7	=	14	5	×	10	=	50
2	×	8	=	16	6	×	6	=	36
2	×	9	=	18	6	×	7	=	42
2	×	10	=	20	6	×	8	=	48
3	×	3	=	9	6	×	9	=	54
3	×	4	=	12	6	×	10	=	60
3	×	5	=	15	7	×	7	=	49
3	×	6	=	18	7	×	8	=	56
3	×	7	=	21	7	×	9	=	63
3	×	8	=	24	7	×	10	=	70
3	×	9	=	27	8	×	8	=	64
3	×	10	=	30	8	×	9	=	72
4	×	4	=	16	8	×	10	=	80
4	×	5	=	20	9	×	9	=	81
4	×	6	=	24	9	×	10	=	90
4	×	7	=	28	10	×	10	=	100
4	×	8	=	32					
4	×	9	=	36					
4	×	10	=	40					

ЧЕТВЕ́РТА СПРА́ВА, ПОДІЛЪ.

Якъ бй кому́ тре́ба було́ поділи́ть на рівні ча́сті гро́ши, або́ жи́то, то для сёго есть у Ариѳме́тиці спра́ва *поділъ*. Отъ неха́й би тре́ба було́ 483 поділи́ть на 23 рівнні ча́сті; то пи́шуть такъ:

$$\begin{array}{r|l} 483 & 23 \end{array}$$

Оце́ жъ 483 зове́тця *ділиме*, а 23 *діли́тель*, а вся́ка 23 ча́сть бу́де зва́тись *части́на*. Бере́мъ за́разъ дві ци́фри одъ ліво́і руки́, и́менно 48 и гово́римъ 23 у 48 бу́де 2 ра́зи. И пи́шемъ:

$$\begin{array}{r|l} 483 & 23 \\ \cline{2-2} & 2 \end{array}$$

По́тімъ 23 помножа́емъ на 2 и підписуемъ добу́токъ підъ 48; и́менно:

$$\begin{array}{r|l} 483 & 23 \\ \cline{2-2} 46 & 2 \end{array}$$

Да́лі одлічимъ добу́токъ 46 одъ 48. Оста́нетця підъ черто́ю 2. До числа́ добавимо тре́йтю ци́фру 3; бу́де підъ черто́ю 23; и тоді зада́ча я́витця вже тако́ю:

$$\begin{array}{r|l} 483 & 23 \\ \cline{2-2} 46 & 2 \\ \cline{1-1} 23 & \end{array}$$

Изно́въ гово́римъ 23 у 23 бу́де 1 разъ; изно́въ пи́шемъ у части́ні 1; помножа́емъ на ёго 23 и добу́токъ

одлі́чуемъ одъ 23; въ оста́чі не бу́де нічо́го. А зада́ча я́витця тако́ю:

```
483|23
46 |--
-- |21
 23
 23
 --
  »
```

Отъ и ви́йшло, що якъ поділи́ти 483 на 23 ча́сті, то вся́ка часть бу́де 21.

Бува́е ча́сомъ, що приписа́вши до оста́нку одну́ ци́феру ділимого, діли́тель въ ёму не поміща́етця; въ тако́му ра́зі пи́шуть у части́ні 0, а до оста́нку дописують дру́гу ци́феру дили́мого и ро́блять спра́ву, якъ ка́зано. Се тра́питця въ сіхъ зада́чахъ:

```
                   65683496|20
                   60......|-------
                   --      |3284174
                    56.....
                    40.....
                    ---
                    168....
67508|42            160....        300022|130
42...|----          ---             260...|----
---  |1607            83...         ---   |2307
255..                 80...          400..
252..                 --             390..
-----                  34..          ----
  308                  20..          1022
  294                  ---            910
  ---                  149.           ---
   14                  140.           112
                       ----
                         96
                         80
                         --
                         16
```

ПОВІРКА ЧОТИРОХЪ СПРАВЪ.

Повірить, чи такъ зроблено *складáнне* мóжна черезъ óдлічъ. Одки́нуть оди́нъ рядъ складáемихъ чи́селъ, а всі безъ ёго зложи́ть и одліч́ить одъ сýмми. Колі́ въ остáнку ви́йде одки́нутий рядъ, то немá въ складáнні поми́лки. Зрóбимо при́кладъ:

```
  1620
   120
   580
  ————
  2320 (*)
   700
  ————
  1620
```

Повірка *óдлічу* рóбитця черезъ складáнне. Зложи́ть одлічýеме зъ остáпкомъ, и якъ ви́йде зменшáеме, то немá поми́лки. При́кладъ:

```
  2683
  1500
  ————
  1183
  ————
  2683
```

(*) Тутъ одкидáетця пéрвий рядъ складáемихъ чи́селъ 1620, а склáдуютця два остáтні ряди́ 120 и 580, и якъ одлічитця сýмма, що ви́йшла одъ сёго вже складáння, 700, одъ сýмми, що попéредъ ви́йшла, то отъ и вихóдить одки́нутий ря́дъ 1620.

Повірка *помноже́ння* ро́битця черезъ поділъ. Поділи́ть добу́токъ на мно́жителя, и коли́ ви́йде помножа́еме, то нема́ поми́лки. При́кладъ:

```
  4286        137152 | 32
    32        128... |----
  ----        ---    | 4286
  8572          91..
 12858          64..
 ------         ----
137152          275.
                256.
                ----
                 192
                 192
                 ---
                  »
```

Повірка *поділу* ро́битця черезъ помноже́нне. Помно́жить части́ну на діли́теля и приложи́ть оста́точокъ, и коли́ ви́йде діли́ме, то нема́ поми́лки. При́кладъ:

```
8620 | 55          156
55.. |----          55
---- | 156         ----
312.                780
275.               780
----               ----
 370               8580
 330                 40
 ---               ----
  40               8620
```

НАЗВА́НИІ ЧИ́СЛА.

Чи́сла сами́ по собі, якъ отъ: 2, 8, 100, зову́тця *про́стими;* якъ же́ вони́ якъ-не́будь на́звані, якъ отъ: 2 пу́ди, 8 рублівъ, 100 верстъ, то зову́тця *назва́ними*.

Щобъ добре висчитувать назвáнні чи́сла, трéба знать усякі звáння. Для сёго ви́вчи оцю́ рóспись:

У версті 500 сáжнівъ; у сáжні 3 арши́ни; у арши́ні 16 вершківъ.

У чéтверті 8 четвериківъ або́ мірокъ, у четверику́ або́ мірці 8 гáрнцівъ.

У пýді 40 фýнтівъ; у фýнті 32 лóти; у лóті 3 золотники́.

У гóді 12 місяцівъ, у місяці 30 днівъ (*), у дні 24 часи́, у часі 60 мину́тъ. А всёгó въ году́ триста шістьдесятъ пять днівъ.

У рублі 100 копіёкъ.

СПРÁВА РÓЗДРІБЪ.

Трапля́етця въ щóті роздроби́ть на наймéнші звáння яке-нéбудь число́. Ся спрáва зовéтця *рóздрібъ;* а рóбитця вонá такъ. Нехáй би довело́сь роздроби́ть 4 версти́, 28 сáжнівъ и 2 арши́ни на вершки́, щобъ знать скілько вершківъ ви́йде изъ 4 верстъ, 28 сáжнівъ и 2 арши́нъ. То зáразъ 4 версти́ помно́жимъ на 500 сáжнівъ, бо въ версті сáжнівъ пять сотъ. Ви́йде вонó такъ.

(*) Місяці не всі рівні, и́менно: у генварі 31, у февралі 28, а въ високо́сний годъ 29 днівъ, у мáрті 31, у апрéлі 30, у мáі 31, у іюні 30, у іюлі 31, у áвгусті 31, у сентябрі 30, у октябрі 31, у ноябрі 30, у декабрі 31 день.

$$\begin{array}{r} 4 \\ 500 \\ \hline 2000 \end{array}$$

До сіхъ 2000 са́жнівъ, кото́рі ви́йшли съ 4 верстъ, прикла́дуемъ ти́і 28 са́жнівъ, кото́рі есть у зада́чі. Ви́йде такъ:

$$\begin{array}{r} 4 \\ 500 \\ \hline 2000 \\ 28 \\ \hline 2028 \end{array}$$ са́жнівъ

Щобъ узна́ть, скілько въ сихъ 2028 са́жняхъ арши́нъ помно́жимъ іхъ на 3, бо въ са́жні три арши́ни. Ви́йде такъ:

$$\begin{array}{r} 4 \\ 500 \\ \hline 2000 \\ 28 \\ \hline 2028 \\ 3 \\ \hline 6084 \end{array}$$

2028 са́жнівъ — 6084 арши́нъ

До сіхъ 6084 арши́нъ прило́жимъ 2 арши́ни, кото́рі есть у зада́чі; ви́йде 6086 арши́нъ. Щобъ узна́ть скілько въ нихъ вершківъ, помно́жимъ 6086 на 16, бо въ арши́ні 16 вершківъ. Тоді вся спра́ва ви́йде въ насъ такъ:

```
     4
  × 500
  ─────
   2000
  + 28
  ─────
   2028 сáжнівъ
    × 3
  ─────
   6084
    + 2
  ─────
   6086 арши́нъ
   × 16
  ─────
  36516
  6086
  ─────
  97376 вершківъ.
```

Крéстикъ × стáвитця въ спрáвахъ для тóго, щобъ означи́ть помножéнне, крéстикъ +, щобъ означи́ть складáнне, а значóкъ — покáзуе óдлічъ.

Такъ же роздробля́ютця и всі и́ншиі звáння. Отъ задáчи:

1. *Роздроби́ть 50 четвертéй, 6 четвериківъ и 5 гáрнцівъ — на гáрнці.*

```
 50 четвертéй, 6 четвериківъ, 5 гáрнцівъ.
× 8
─────
 400
 + 6
─────
 406 четвериківъ.
 × 8
─────
3248
 + 5
─────
3253 гáрнцівъ.
```

2. *Скілько золотниківъ у 20 пудáхъ, 36 фýнтахъ и 2 лóтахъ?*

20 пудъ, 36 фýнтівъ, 2 лóти.
× 40
800
+ 36
836 фýнтівъ.
× 32
1672
2508
26752
+ 2
26754 лóтівъ
× 3
80262 *золотниківъ*

3. *Скілько въ годý минýтъ?*

1 годъ
× 365
365 днівъ
× 24
1460
730
8760 часівъ
× 60
525600 *минýтъ.*

4. *Скілько въ 2000 рублівъ копіёкъ?*

2000 рублівъ
× 100
200000 *копіёкъ.*

СПРА́ВА ПЕРЕВЕРТА́ННЄ.

'Иноді ну́жно бува́е въ що́ті дрі́бнії зва́ння переверну́ть на вели́кі. Ся спра́ва зове́тця переверта́ннемъ.

Отъ неха́й би ви́шло въ ме́не въ що́ті 97376 вершківъ; а я бъ схотівъ знать, скілько тутъ ви́йде верстъ; то за́разъ тре́ба вершки́ діли́ть на ста́рше зва́ннє, на арши́ни. У арши́ні 16 вершківъ, то 97376 и поділи́ть на 16:

```
       |верш.
97376 |16
96... |6086 арши́нъ.
 137.
 128.
   96
   96
    »
```

Поділи́вши 97376 вершківъ на 16, ми ба́чимъ, що ви́йшло зъ нихъ 6086 арши́нъ. Скілько жъ у сіхъ арши́нахъ верстъ? Бу́демъ діли́ть и арши́ни на ста́рше зва́ннє, такъ якъ вершки́. У са́жні 3 арши́ни, Розділимъ 6086 арши́нъ на 3.

```
арш.
6086 |3
6... |2028 са́жнівъ
 08.
  6.
  26
  24
   2 арши́ни.
```

Вийшло зъ 6086 арши́нъ 2028 сáжнівъ и 2 арши́ни. Скілько жъ у сіхъ сажня́хъ верстъ? Розділимъ іхъ на 500, бо въ версті 500 сажнівъ.

```
сажн.
2028 | 500
2000 |--------
-----| 4 версти́
  28 сáжнівъ
```

Отъ и вихóдить, що въ 97376 вершкáхъ 4 версти́, 28 сáжнівъ и 2 арши́ни. А що вонó и́менно такъ, то се ми бáчимо съ тóго, що, роздроби́вши въ прéжній задáчі 4 версти́, 28 сáжнівъ и 2 арши́ни на вершки́, ми получи́ли 97376 вершківъ.

Такъ завсегдá мóжна рóздрібъ повірить перевертáннемъ, а перевертáнне роздрóбомъ.

Візьмемъ для задáчъ ти́і сами́і чи́сла, що повихóдили у насъ изъ роздрóбу.

1. *Скілько четвертéй у 3253 гáрнцяхъ?*

```
       гарнц.
3253 | 8
32.. |-----  четверик.
-----| 406 | 8
  53 | 40. |------------
  48 |-----| 50 четвертéй
  --     6 четвериківъ
   5 гáрнцівъ
```

Вихóдить: *50 четвертéй, 6 четвериківъ и 5 гáрнцівъ.*

2. *Скілько пудъ у 80262 золотникáхъ?*

```
золотн.
80262|3
6....|_______   лот.
20...|26754|32
18...|256..|_____   фунт.
 22..| 115.|836|40
 21..|  96.| 80.|_______
  16.| 194 |  36 |20 пудъ
  15.| 192 |     36 фу́нтівъ
   12|   2 лóти
   12
    »
```

Вихóдить: *20 пудівъ, 36 фу́нтівъ и 2 лóти.*

3. *Скілько годъ у 52560 мину́тахъ?*

```
минут.
52560|60
480..|______  час.
 456.|8760|24
 420.|72..|____  дн.
  360|156.|365|365
  360|144.|365|_____
    »| 120|  » |1 годъ
     | 120
     |   »
```

Вихóдить: *рівно 1 годъ.*

4. *Скілько рублівъ у 200000 копійкахъ?*

```
коп.
200000|100
200...|______
______|2000 рублівъ.
   000
```

Виходить: *2000 рублівъ.*

СПРА́ВА, СКЛАДА́ННЄ НАЗВА́ННИХЪ ЧИ́СЕЛЪ.

Нехай би тре́ба було́ зложи́ть доку́пи:

5	верстъ	400	са́жнівъ	2	арши́ни
8	—	100	—	1	—
14	—	482	—	2	—

Почина́ть сю спра́ву тре́ба одъ ме́ншого зва́ння. Зложи́ть пе́рше арши́ни: 2 да 1, да 2 ви́йде 5 арши́нъ. Переверну́ть ихъ на са́жні:

```
арш.
 5|3
 3|______
__|1 са́ж.
 2 арш.
```

Ви́йде 1 са́жень и 2 арши́ни. Два жъ арши́ни написа́ть підъ арши́нами, а оди́нъ са́жень приложи́ть до са́жнівъ и склада́ть тоді вже са́жні. Ви́йде всего́ 983 са́жні, — більшъ ніжъ у версті; то тре́ба переверну́ть іхъ на ве́рсти:

```
сажн.
983|500
500|______
___|1 верста́
483 са́жні
```

483 са́жні писа́ть підъ сажня́ми, а 1 версту́ приложи́ть до верстъ и скла́дувать ве́рсти. Отъ и вийде вся спра́ва такъ:

5	верстъ	400	са́жнівъ	2	арш.
8	—	100	—	1	—
14	—	482	—	2	—
28	верстъ	483	са́жні	2	арш.

Отъ ище́ зада́чи:

500	четверте́й	6	четвериківъ	3	га́рнці
100	—	4	—	4	—
1000	—	7	—	6	—
5862	—	3	—	0	—
7464	че́тверті	5	четвериківъ	5	га́рнцівъ

300	пудъ	32	фу́нти
600	—	20	—
826	—	39	—
5000	—	2	—
16	—	0	—
6744	пу́ди	13	фу́нтівъ

120	рублівъ	52	копійки
600	—	90	—
10	—	87	—
1852	—	3	—
4222	—	60	—
6806	рублівъ	92	копійки

5	годъ	2	мі́сяці	27	день
1	—	11	—	20	—
4	—	10	—	13	—
12	годъ	1	мі́сяць	0	день

СПРА́ВА О́ДЛІЧЪ НАЗВА́НИХЪ ЧИ́СЕЛЪ.

Тутъ одлічуютця ме́нші зва́ння зъ ме́ншихъ, а більші зъ більшихъ, такъ якъ и въ про́стихъ чи́слахъ; тілько, якъ у зменша́емому ме́нше бу́де, ніжъ въ одліч́уемому, то одъ ста́ршого зва́ння бере́тця одини́ця, роздробля́етця на ме́нше зва́нне, прикла́дуетця до зменша́емого, и тоді вже зъ ёго одлічують. Отъ неха́й бу́де тре́ба съ 14 рублівъ 40 копіёкъ одлічи́ть 2 рублі и 82 копійки. Напи́шемо поря́дкомъ:

14 рублівъ 40 копіёкъ
2 — 82 —

За́разъ ба́чимъ, що зъ 40 нельзя́ одлічи́ть 82. То бере́мъ одъ 14 рублівъ 1 рубъ и роздробля́емъ на копійки́; бу́де 100 копіёкъ, да 40 копіёкъ. Отъ 140 копіёкъ мо́жна вже одлічи́ти 82 копійки. Ви́йде въ оста́тку 58 копіёкъ. Тепе́ръ одлічуемъ рублі. Було́ 14 рублівъ, да взялй ми оди́нъ до ме́ншого зва́ння, такъ оста́лось 13. Изъ сихъ 13 одлічимъ 2; отъ и ви́йде вся спра́ва такъ:

14 рублівъ 40 копіёкъ
2 — 82 —
11 рублівъ 58 копіёкъ

Отъ ище́ зада́чи:

3 версти́ 490 са́жнівъ 2 арши́ни
1 — 491 — 1 —
1 верста́ 499 са́жень 1 арши́нъ

600 пудъ 2 фу́нти
21 — 39 —
578 пудъ 3 фу́нти

СПРА́ВА ПОМНОЖЕ́ННЄ НАЗВА́НИХЪ ЧИ́СЕЛЪ.

Назва́нії чи́сла помножа́ютця такъ, якъ и про́стиі, піча́вши одъ ме́нши́хъ зва́ний; тілько, якъ ви́йде въ добу́тку стілько або́ більшъ, ніжъ одини́ця ви́шчого зва́ння, то перевертáетця сей добу́токъ у ста́рше зва́ннє и що ви́йде въ части́ні, те прикла́дуєтця до добу́тку одъ помноже́ння ста́ршого зва́ння. Отъ неха́й намъ тре́ба було́ бъ розда́ть 20 чоловікамъ по 8 рублівъ и 47 копіёкъ. Написа́ть зада́чу тре́ба такъ:

8 рублівъ 47 копіёкъ
× 20

Одъ помноже́ння 47 копіёкъ на 20 чоловікъ ви́йде 940 копіёкъ; а въ рублі тілько 100 копіёкъ. Переве́рнемъ на рублі 940 копіёкъ; ви́йде 9 рублівъ, 40 копіёкъ. Копійки́ напи́шемъ підъ копійка́ми, а 9 рублівъ замітимъ. Тепе́ръ помно́жимъ 8 рублівъ на 20 чоловікъ; ви́йде 160 рублівъ; да прило́жимъ сюди́ ти́і 9 рублівъ, — ви́йде 169 рублівъ. Вся спра́ва бу́де тоді въ насъ така́:

8 рублівъ 47 копіёкъ
× 20
169 рублівъ 40 копіёкъ

Отъ и знáемъ, що трéба двадцятóмъ чоловікамъ ві-дать 169 рублівъ 40 копіёкъ.

Ищé задáчи:

1. *35 душъ привезлú по 2 чéтверті и по 6 четвериківъ жúта. Скілько всёгó?*

2 чéтверті, 6 четвериківъ
× 35

96 четвертéй, 2 четвериківъ

2. *130 женцівъ нажáли по 1 копі и по 10 снóпівъ. Скілько всёгó кіпъ нажáто?*

1 копá 10 снóпівъ
× 130

151 *кóпу* 40 *снóпівъ.*

3. *Привезлú чумакú на 13 возáхъ по 49 пудъ и 27 фýнтівъ сóли. Скілько всёгó сóли привéзено?*

49 пудъ 27 фýнтівъ
× 13

645 *пудъ* 31 *фунтъ.*

4. *Копáло 150 грабарівъ канáву и всякий грáбаръ вúкопавъ канáви 8 сáжнівъ и 2 аршúни. Скілько всёгó вúкопано канáви?*

8 сáжнівъ 2 аршúни
× 150

2 *верстú*, 300 *сáжнівъ* 0 *аршúнівъ.*

5. *5862 чоловікамъ рóздано по 4 пýди и по 21 фýнту хліба. Скілько пудъ усёгó рóздано?*

4 пýди 21 фунтъ
× 5862

26525 пудъ 22 *фýнти.*

СПРÁВА, РОЗДІЛЪ НАЗВÁНИХЪ ЧИСЕЛЪ.

Ділять назвáниі чи́сла такъ, якъ и прóстиі, почáвши одъ стáршихъ звáний. Щó остáнетця одъ розділу, те приклáдуетця до мéншого звáння и вкýпі зъ нимъ ділитця. Отъ пóслі отця́ остáлось на 8 синівъ 123 рублі и 40 копіёкъ. Почімъ доведéтця на брáта?

Пи́шемъ задáчу такъ:

```
123 рублі 40 копіёкъ | 8
  8                  |————————
———                  | 15 рублівъ
 43
 40
———
 3 рублі
```

Вихóдить по 15 рублівъ; да ищé остáлось 3 рублі и 40 копіёкъ. Роздробляéмъ 3 рублі на копійки́; ви́йде 300 копіёкъ. Приклáдуемъ 40; ви́йде 340 копіёкъ. Тогді розділимъ 340 на 8, и ви́йде до 15 рублівъ ищé й по 42 копійки; да остáнетця одъ розділу 4 копійки. Роздрóбимъ ихъ на дéнежки, ви́йде 8 дéнежокъ, — по одній на брáта.

Щобъ знать, чи по стілько и́менно впадé на всякого брáта, помнóжъ 15 рублівъ, 42 копійки и 1 дéнежку на 8; то й ви́йде 123 рублі 40 копіёкъ.

15 рублівъ 42 копійки 1 де́нежка
× 8
123 рублі 40 копiёкъ 0 де́нежокъ.

Ище́ зада́чи:

1. *Тре́ба перевезти́ 890 пудъ жи́та на 24 підво́дахъ. По скілько прийдетця на ко́жну підво́ду?*

```
890 пудъ | 25
 75      |----------------
-----    | 35 пудъ, 24 фу́нти.
 140
 125
-----
  15
× 40
 600 | 25
 50  |----
-----| 24
 100
 100
-----
  »
```

2. *352 гра́барі порядились ви́копать кана́ву завдо́вжки на 28 верстъ и 82 са́жні. Скілько повиненъ уся́кий гра́баръ прокопа́ть?*

```
  28 верстъ 80 са́жнівъ | 352
× 500                  |------------
-------                | 40 са́жнівъ.
 14000
 + 80
 14080 | 352
 1408  |------------
-------| 40 са́жнівъ.
   »
```

ЗАДА́ЧИ ЗЪ ОДВІТАМИ.

1) Въ 128 верста́хъ скілько арши́нівъ?—*Одвітъ:* 192,000 арш.

2) Хазя́інъ прода́въ пшени́ці въ пе́рвий разъ 7 четверте́й 3 четверики́ и 7 га́рнцівъ; у дру́ге 5 четверт. 6 четверик. и 5 гарнц.; въ тре́тій разъ 9 четверт. 5 четверик. и 6 гарнц. Скілько вінъ прода́въ всеі́ пшени́ці? — *Одвітъ:* 23 че́тверті 2 га́рнці.

3) Оди́нъ чума́къ привізъ со́ли 512 пудівъ и 25 фу́нтівъ; прода́въ на я́рмарці 235 пуд. 28 фунт. и 15 ло́тівъ. Скілько у его ище́ оста́лось? — *Одвітъ:* 276 пуд. 36 фунт. 17 лот. оста́лось.

4) 25 косарівъ зароби́ли 13 рублівъ 75 копіёкъ. По скілько зароби́въ ко́жний коса́рь? — *Одвітъ:* по 55 коп.

5) Хазя́інъ наня́въ на́ймита и договори́вся плати́ть ёму́ въ годъ по 12 руб. 50 коп. На́ймитъ служи́въ 7 літъ и взявъ гото́вихъ гро́шей 67 р. 25 коп. и оде́жу Скілько жъ та оде́жа сто́іть? — *Одвітъ:* 20 руб. 25 коп. сто́іть оде́жа.

6) Ку́плено 75 платківъ за 158 руб. 25 коп. и про́дано опісля́ вся́ку дю́жину по 27 руб. 60 коп. Скілько полу́чено бариша́ на оди́нъ плато́къ? — *Одвітъ:* 19 коп.

7) Скілько тре́ба возівъ съ хлібомъ, щобъ прохарчова́ть 4500 чоловікъ въ 8 днівъ, счита́вши, що на во́зі вміститця 75 хлі́бівъ, ко́жний хлібъ по 15 фу́нтівъ, а на вся́кого чоловіка дае́тця въ день по 1 фу́нту 16 ло́тівъ. — *Одвітъ:* 40 возівъ.

8) За 110 са́жнівъ дровъ бере́зовихъ и 80 саж. сосно́вихъ запла́чено 1272 рублі; дру́гимъ ра́зомъ по тійже ціні ку́плено 129 саж. дровъ бере́зовихъ и 80 саж. сосно́вихъ и запла́чено 1408 руб. 80 коп. — По якій ціні ку́плено са́жень бере́зовихъ и по якій са́жень сосно́вихъ дровъ? — *Одвітъ:* бере́зові по 7 р. 20 коп., а сосно́ві по 6 рублівъ са́жень.

9) За три шту́ки сае́ти да́но 486 руб.; въ пе́ршій шту́ці було́ 58 арш.; въ дру́гій вдво́е більшъ безъ 38 арш.; а въ тре́тій втро́е ме́нше, ніжъ въ дру́гій. По скілько жъ сто́іть 1 арши́нъ сае́ти? — *Одвітъ:* по 3 руб.

10) Два пішохо́дці иду́ть навстрічу оди́нъ одному́ и зустрілись въ 14 днівъ; пе́рвий ишо́въ по 34 верстви́ въ день; по скілько жъ йшо́въ дру́гий, колі́ все́і доро́ги було́ 882 версти́? — *Одвітъ:* 29 версто́въ.

11) Оди́нъ поміщикъ до́лженъ купце́ві 4560 руб., да взявъ ще у ёго това́рівъ на 3285 руб. Скілько вінъ ище́ винова́тъ гро́шей, одда́вши 47 биле́тівъ 50-ти рубле́вихъ и 145 біле́тівъ 25-ти рубле́вихъ? — *Одвітъ:* 1870 руб. до́лженъ.

ВЕЛИ́КИ СЛОВА́
ИЗЪ
ПИСЬМА́ СВЯТО́ГО.

Святе́ Письмо́ сияе вели́кими слова́ми, якъ не́бо зоря́ми, а тутъ напеча́тані тілько де́-которі, щобъ уся́ка па́мять змогла́ іхъ умісти́ть у собі. Благода́тнії сі слова́ освітять уся́ку ду́шу, кото́ра іхъ зъ вірою при́йме и сохрани́ть.

Нача́ло премꙋ́дрости стра́хъ Гдⷭ҇ень.

Нача́ло прему́дрости страхъ Госпо́день (Псал. 101, ст. 10).

Хто Бо́га боітця, той ніч́ого леда́чого не ро́бить; а не ро́блячи леда́чого, бере́тця за до́бре, за розу́мне: отъ и *нача́ло прему́дрости.*

Бл҃же́ни слы́шащіи сло́во Бж҃іе и҆ храня́щіи е.

Блаже́ни слышащіи сло́во Бо́жіе и храня́щіи е (Луки, гл. 11, ст. 28.)

Коли́ до́брий чоловікъ обе́рне до насъ розу́мне сло́во, то й то яка́ ра́дість! а слу́хать сло́во Бо́же — и́стин-

но есть блаже́нство. Розу́мне сло́во до́брого чоловіка тимъ намъ приятне, що воно́ насъ навча́е, якъ у світі жи́ти. Не ина́ко жъ и Бо́же сло́во вселя́е въ ду́шу блаже́нство: души одъ ёго світъ одкрива́етця; душа́ розуміе черезъ ёго пра́ведний путь свій. Ти́мъ-то *слу́хать* и *храни́ть*, чи то не забува́ть сло́ва Бо́жого — одно́ одъ дру́гого не одділя́етця; бо хто слу́хае зъ вірою, той не забу́де. Блаже́нъ чоловікъ на землі, слу́хаючи сло́во Бо́же и живучи́ по сло́ву Бо́жому; блаже́нъ буде вінъ и на тому́ світі, за те́, що слу́хавъ и храни́въ Бо́же сло́во!

Да оу҆вѣ́си, ка́ко подоба́етъ въ домꙋ̀ Бж҃їи жи́ти, ꙗ҆̀же є҆́сть Цр҃ковь Бг҃а жи́ва, сто́лпъ и҆ оу҆твержде́нїе и҆́стины.

Да увѣси, ка́ко подоба́етъ въ дому́ Бо́жіи жи́ти, я́же есть Це́рковь Бо́га жи́ва, столпъ и утвержде́ніе и́стины (1 Тим., гл. 3, ст. 15).

Жи́ти въ дому́ Бо́жому не зна́чить, щобъ и́менно жи́ти въ церко́вній огра́ді, а зна́чить душе́ю пробува́ть въ Бо́жому до́мі и розуміть се́рцемъ служе́ние Бо́гові. До́момъ Бо́жимъ, або́ Це́рквою, зове́тця грома́да вірнихъ Бо́гові душъ. Ся Це́рква стоїть стовпо́мъ непоруши́мимъ середъ ми́ру. Миръ и сюди́ й туди́ хита́етця одъ людськоі непра́вди и тілько тимъ не па́дае, що опира́етця объ сей стовпъ непоруши́мий. Миръ черезъ гріхи́ людськиі бага́то ро́бить непра́вди, и и́стина тілько тимъ не зни́кла одъ людськи́хъ беззако́ний, що піддéр-

жуе ії Це́рква Христо́ва. Созда́въ ії Христо́съ на защи́ту людéй одъ дия́вола. Дия́волъ же есть оте́ць неправди; то Це́рковъ не чимъ и́ншимъ и боро́нить миръ одъ ёго, якъ пра́вдою. Тимъ вона́ й домъ Госпо́день, бо Госпо́дь есть пра́вда; тимъ вона́ й *столпъ и утвержде́ніе и́стины.*

Дѣ́ломъ и҆ сло́вомъ чтѝ ѻ҆тца̀ твоегѡ̀ и ма́терь, да на́йдетъ тѝ бл҃гословенїе ѿ ни́хъ. Бл҃гослове́нїе бо ѻ҆́тчее ᲂу҆твержда́етъ до́мы ча̑дъ, кля́тва же ма́терня и҆скореня́етъ до ѡ҆снова́нїя.

Дѣломъ и сло́вомъ чти отца́ твоего́ и ма́терь, да на́йдетъ ти благослове́ніе отъ нихъ. Благослове́ніе бо о́тчее утвержда́етъ до́мы чадъ, кля́тва же ма́терня искореня́етъ до основа́нія (Сир., гл. 3, ст. 8, 9).

Всѣ́мъ се́рдцемъ твои́мъ прославля́й ѻ҆тца̀ твоегѡ̀, и҆ ма́терниⷯ болѣ́зней не забꙋ́ди: помяни̇̀, ꙗ҆́кѡ тѣ́ма рожде́нъ є҆сѝ, и҆ что̀ и҆̄ма возда́си, ꙗ҆̄коже ѻ҆нѝ тебѣ̀.

Всѣмъ се́рдцемъ твои́мъ прославля́й отца́ твоего́, и ма́терних болѣзней не забу́ди: помяни́, я́ко тѣма рожде́нъ еси́, и что и́ма возда́си, я́коже они́ тебѣ (Сир., гл 7, ст. 29, 30).

Да весели́тся ѻ҆те́цъ и҆ ма́ти ѡ҆ тебѣ̀, и҆ да ра́дуется ро́ждшая тя̀.

Да весели́тся оте́цъ и ма́ти о тебѣ, и да ра́дуется ро́ждшая тя (Притч., гл. 23, ст. 25).

Ча̑да, послꙋ́шайте роди́телей свои́хъ во всемъ: сі́е бо оу҆го́дно є҆́сть Гдⷭ҇еви.

Ча́да, послу́шайте роди́телей свои́хъ во всемъ: сіе́ бо уго́дно есть Го́сподеви (Кол., гл. 3, ст. 20).

Чты́й ѻ҆тца̀, въ де́нь мольбы̀ своеѧ̀ оу҆слы́шанъ бꙋ́детъ.

Чтый отца́, въ день мольбы своея́ услышанъ бу́детъ (Сир., гл. 3, ст. 5).

Ча́до, застꙋпѝ въ ста́рости ѻ҆тца̀ твоегѡ̀, и҆ не ѡ҆скорбѝ є҆гѡ̀ въ живо́тѣ є҆гѡ̀.

Ча́до, заступи́ въ ста́рости отца́ твоего́, и не оскорби́ его́ въ животѣ его́ (Сир., гл. 3, ст. 12).

И҆́же ѕлосло́витъ ѻ҆тца̀ и҆лѝ ма́терь, сме́ртїю да оу҆́мретъ.

'Иже злосло́витъ отца́ или ма́терь, сме́ртію да у́мретъ (Исх., гл. 21, ст. 16 Матѳ. гл. 15, ст. 4).

Оте́ць и ма́ти благословля́ють тілько до́брихъ діте́й — не одни́ми рука́ми, а та́ко жъ и душе́ю. Хто жада́е заслужи́ть благослове́ние, то не ина́ко ёго́ заслу́жить, якъ до́брими вчи́нками. 'Отъ же, привы́кши до́бре роби́ть, чоловікъ самъ собо́ю вже кладе́ тверди́ню своему́ до́му: не введе́ такий свого́ до́му въ гріхъ, у роспу́сту и у вся́ке роззоре́ние. Хто жъ ро́бить такъ, що й ма́терини уста́ подви́гне на клятьбу́, то сей чоловікъ підгни́въ у ко́рені и не мину́тця ёму́ ма́терини слёзи. Ти́мъ-то у́чить насъ Святе́ Письмо́ всімъ се́рцемъ до отця́ й ма-

тери обертáтьця и всяку честь імъ оддавáти. Вони́ тебé на світъ роди́ли; вони́ тебé ви́годовали; то хоть би́ ти й якъ імъ усéрдствовавъ, а нічóго тому́ рівного для іхъ не змóжешъ изроби́ти, щó вони́ для тéбе зроби́ли.

Не безчéсти человѣ́ка въ стáрости є҆гѡ̀: ѩ҆́ко и҆ ты̀ сáмъ состарѣ́ешисѧ.

Не безчéсти человѣ́ка въ стáрости ёгó: ибо и ты самъ состарѣ́ешися (Сир., гл. 8, ст. 7).

Стáрость якá бъ ні булá — святé діло. 'Иншого Богъ держи́ть на світі за ёгó прáвду: то я́къ же тобі такóго чоловіка безчéстити. 'Иншого жъ держи́ть Госпóдь на тé, щобъ дать ёму́ чáсу покáятьця: я́къ же ти, чоловіче, не боісся безчéстить тогó, когó самъ Богъ не осуди́въ на смерть и держи́ть на світі своéю ми́лостью? При́йде й твоя́ стáрість. Коли́ бýдешъ прáведнимъ чоловікомъ, то яковó тобі самóму бýде безчéсте приймáти? Коли́ жъ гріхи́ твоі до землі тебé пригнітáтимуть, то я́къ понесéшъ на своіхъ плéчахъ ищé й безчéсте?

Сы́не, не ревнꙋ́й мꙋжє́мъ ѕлы́мъ, нижѐ возжелѣ́й бы́ти съ ни́ми

Сыне, не ревнýй мужéмъ злымъ, нижé возжелѣ́й быти съ ними (Притч., гл. 24, ст. 1).

Нічого намъ зави́довать злимъ людямъ, хоть би́ вони́ здавáлись и щасли́вими. Однá омáна такé щáсте! Не тілько не зави́дуй, да хоть би́ и самъ ти мавъ дóступъ

до іхъ роско́шівъ, то не жада́й іхъ: се тілько соло́дка прима́нка, кото́рою дия́волъ присоло́жуе свою́ пеке́льню отру́ту, розставля́ючи іі по всёму́ світу. Ма́ешъ трудові́й шмато́къ хліба, —пожива́й его́, хва́лячи Бо́га милосе́рдного: отто́ тобі найздоро́вша харчъ, отто́ той *хлібъ насу́щний*, кото́рого ти про́сишъ на оди́нъ тілько день у Бо́га, живучи́ на світі не стілько хлібомъ, скілько сло́вомъ, кото́ре вихо́дить изъ устъ Бо́жихъ: воно́ тебе́ держи́ть на світі, воно́ тебе́ береже́ одъ ли́ха на сёму́ и одъ поги́бели на тому́ світі!

Бли́зъ Гдь всѣ́мъ призыва́ющимъ Его̀, всѣ́мъ призыва́ющымъ Его̀ во и́стинѣ.

Близъ Госпо́дь всѣмъ призыва́ющимъ Его́, всѣмъ призыва́ющимъ Его́ во и́стинѣ (Псал., 144, ст. 18).

Ба́чимъ міжъ собо́ю бага́то людей, кото́рі блага́ють Бо́га, щобъ давъ імъ те́ и те́. Чому́ жъ Богъ імъ не дае́? Тому́, що не на добро́ про́сять, а на те́, щобъ свою жадо́бу, або́ пиху́, або́ зло́бу заспоко́іть. Ма́ло чого́ дити́на не попро́сить, то хиба́ вся́ку вещъ и дають ій? Нерозу́мнii отці й матірки́ дають и́ноді дити́ні таке́, що́ ій зашко́дить; а Богъ — оте́ць розу́мний и пра́ведний: Вінъ зна́е, кому́ що́ дать и коли́ дать. Не ду́май, що Вінъ не чу́е твоеі моли́тви: Вінъ бли́зько коло те́бе, тілько призива́й Его *во и́стинѣ.* Вінъ тілько й жде сёго́, щобъ зрозумівъ ти черезъ ну́жду и біду́ свою, що́ таке́ світъ, що́ таке́ жизнь, що таке́ душа́ чоловіча и

щó ïй трéба на світі. Зрозумій се все тáкъ, якъ ýчить слóво Христóве, то й бýдешъ знать, якъ призивáть Бóга *во йстинѣ*, и вже тоді самъ почýешъ душéю, що Богъ блйзько коло тéбе и скáжешъ, такъ якъ Давйдъ: ***Едйно просйхъ одъ Гóспода, то взыскáхъ*** (одногó просйвъ я тілько въ Гóспода, и знайшóвъ те, чогó просйвъ!)

Ѧ҆́ще кто̀ рече́тъ, ꙗ҆́кѡ люблю̀ Бг҃а, а҆ бра́та своегѡ̀ ненави́дитъ, ло́жъ є҆́сть.

'Аще кто речéтъ, якó люблю Бóга, а брáта своегó ненавйдитъ, ложъ есть (1 Іоан., гл. 4 ст. 20).

Есть на світі такі люде, котóрі здаютця богомільними, и въ цéркву рáзъ пó разъ хóдять, и пóстують, а добрá нікóму не рóблять, дýмаючи: »Абй Бóгу вгодйть, а люде мині байдýже!« То такйі нехáй не сподівáютця ніякóі нагрáди одъ Бóга. Хто ненавйдить своró брáта, хто людямъ не мйслить добрá, той нехáй не дýмае, що вінъ любить Бóга. ***Ложъ есть!*** (непрáвда сёмý) говóрить Апóстолъ. Бóга не инáко мóжна любйти, якъ діючи добрó людямъ. Богъ намъ усімъ Отéць и немá Ёмý більшоі угóди, якъ хто любить чадъ Ёгó. Хто жъ ненавйдить дітéй, а говóрить, що любить Отцá, той непрáвду говóрить.

Ѧ҆́ще дрꙋ́гъ дрꙋ́га лю́бимъ, Бг҃ъ въ на́съ пребыва́етъ.

'Аще другъ дру́га лю́бимъ, Богъ въ насъ пребыва́етъ (1 Іоан., гл. 4, ст. 12).

Що-дня́ чита́емъ и мо́лимъ Бо́га: *пріиди́ и всели́ся въ ны*, мо́лимъ, щобъ Господь, утіши́тель нашъ, Духъ и́стини, пробува́въ въ на́шій души. Вели́кої че́сти ми про́симъ; бо, ждучи́ до се́бе чоловіка пова́жного, кото́рий насъ пора́дуе своімъ сло́вомъ розу́мнимъ, прибіра́емъ и двіръ, и ха́ту, и сами́ одяга́емся въ чи́сту оде́жу, а то́ жъ ждемо́, щобъ самъ Богъ прийшо́въ и всели́вся въ насъ! 'Отъ же така́ честь, така́ сла́ва неви́димо да́етця намъ, аби́ ми ду́шу свою́ очи́стили одъ леда́чихъ ду́мокъ и возлюби́ли другъ дру́га. Вели́кі сі слова́ Апо́стольскиі: *'Аще другъ дру́га лю́бимъ, Богъ въ насъ пребыва́етъ*. Богъ есть уве́сь одна́ любо́въ, одна́ бла́гость, одно́ милосе́рдие; то, лю́блячи другъ дру́га, ми черезъ те са́ме ма́емъ у се́рці Бо́га и *Богъ* тимъ сами́мъ *въ насъ пребыва́етъ*.

Любѧ́й бра́та своегѡ̀, во свѣ́тѣ пребыва́етъ, и̂ собла́зна въ не́мъ нѣ́стъ: а̂ ненави́дѧй бра́та своегѡ̀, во тмѣ̀ є̂́сть, и̂ во тмѣ̀ хо́дитъ.

Любя́й бра́та своего́, во свѣтѣ пребыва́етъ, и собла́зна въ немъ нѣсть: а ненави́дяй бра́та своего́, во тмѣ есть, и во тмѣ хо́дитъ (1 Іоан., гл. 2, ст. 10, 11).

Хто лю́бить бра́та свого́ (а братъ нашъ — уся́кий чоловікъ), той усе́ одно́, що йде середъ дня по доро́зі и до́бре ба́чить, куди́ ёму́ йти; бо любо́въ — про́ста

намъ доро́га до ца́рства небе́сного. Богъ намъ давъ для на́шого спасе́ния вели́ку за́повідь: *возлюби́ бли́жняго твоего́, я́ко самъ себе́.* Хто любить бли́жнёго, той, зна́чить, зрозумівъ за́повідь Бо́жу, и нема́ розумнійшого чоловіка надъ ёго передъ Бо́гомъ. Отсе́-то й есть: *во свѣтѣ пребыва́емъ.* Люблячи жъ бли́жнёго, радіючи ёму́ душе́ю, не впаде́ вінъ и въ гріхъ, бо кого́ любить, того́ не бу́де гра́бить, зневажа́ть, тому́ не бу́де зави́довать, не бу́де тому́ зла ми́слить, не бу́де того́ обма́нювать. Отсе́-то й зна́чить: *и собла́зна нѣсть въ немъ.* Хто жъ ненави́дить свого́ бра́та, той не зрозумівъ во́лі Бо́жоі, той не йде по доро́зі до ца́рства небе́сного. Зна́чить, лука́вий обгорну́въ ёго́ ду́шу тьмо́ю и во́дить ёго́ одъ одного́ гріха до друго́го, по́ки доведе́ до поги́бели.

Вс҃ѧ, є҆ли҆ка а҆́ще хо́щете, да творѧ́тъ ва́мъ человѣ́цы, та́ко и҆ вы̀ твори́те и҆̀мъ.

Вся, ели́ка а́ще хо́щете, да творя́тъ вамъ человѣцы, та́ко и вы твори́те имъ (Мате., гл. 7, ст. 12).

Нема́ лу́ччого спо́собу вберегти́сь одъ гріха́, якъ уся́кий свій учи́нокъ до се́бе прикла́дувати. Коли́ бъ ти бувъ у ну́жді, а тобі хто помігъ, то радъ би ти бувъ и дя́ковавъ би. 'Отъ, ба́чивши чоловіка въ ну́жді, не одверта́йся, поможи́ ёму́. Симъ ти уго́дишъ Го́споду. Коли́ на твое́ добро́ хтоква́питця и тя́гне ёго́ въ те́бе зъ рукъ чи си́лою, чи обма́номъ, тя́жко тобі непра́вду

переносить. 'Отъ же переступи́ черезъ чуже́ добро́, а не займи́, щобъ и кому́ другóму не було́ тя́жко. Такъ и въ уся́кому ділі роби́, то й бу́дешъ непоро́ченъ передъ Бо́гомъ.

Ѧ҆́ще (бо) ѿпꙋща́ете человѣ́кѡмъ согрѣше́нїѧ и҆́хъ, ѿпꙋ́ститъ и҆ ва́мъ Ѻ҆́тцъ ва́шъ небе́сный: а҆́ще ли не ѿпꙋща́ете человѣ́кѡмъ согрѣше́нїѧ и҆́хъ, ни Ѻ҆́тцъ ва́шъ ѿпꙋ́ститъ ва́мъ согрѣше́нїй ва́шихъ.

'Аще (бо) отпуща́ете человѣкомъ согрѣше́нія ихъ, отпу́ститъ и вамъ Оте́цъ вашъ небе́сный: а́ще ли не отпуща́ете человѣкомъ согрѣше́нія ихъ, ни Оте́цъ вашъ отпу́ститъ вамъ согрѣше́ній ва́шихъ (Мато., гл. 16, ст. 14, 15).

Мо́лимось що-дня́: *Го́споди поми́луй!* а самі́ чи бага́то кого́ ми́луемъ? 'Инший чоловікъ согріши́въ передъ на́ми незвича́йнимъ сло́вомъ, — то вже ми противъ ёго по-Християнськи не обе́рнемось, а за́разъ одка́жемъ іще́ гірше. Колі́ жъ не посміемъ, боючи́сь ёго́ си́ли и вла́сти, то вже та́йно ворогу́емъ и ра́ди бъ утопи́ть свого́ оби́дчика въ ло́жці води́. Хиба́ жъ сёго́ не бува́е, що оди́нъ друго́го нала́е, а дру́гий ёго́ попобъе́? Той уже́ й такъ безу́менъ и въ безу́мні ла́етця, а вінъ, бъючи́ ёго́, іще́ більшъ ёму́ се́рце ожесточа́е. А якъ би́ перені́съ ла́йку безъ гніву, давъ ёму́ вгамова́тись, да оберну́всь до ёго по-брате́рськи, то безу́мна зло́ба сама́ бъ себе́ постиди́-

лась. А про худо́бу нічого й каза́ть: и судо́мъ и безъ суда́, хто якъ змо́же, здира́е зъ друго́го за всяку ви́нну й неви́нну шко́ду. А зпа́е, що й самъ грішить передъ Бо́гомъ, боітця ка́ри Бо́жоі и про́сить: »Поми́луй мене́, Бо́же, по вели́кій ми́лості Твоій!« 'Якъ же ти, чолові́че, про́сишъ ми́лости, а самъ немилосе́рдний до то́го, хто передъ тобо́ю провини́вся? Знай же, що й Госпо́дь тобі не одпу́стить согріше́ний твоіхъ, колі́ ти не одпуска́ешъ лю́дямъ іхъ вині́ передъ тобо́ю.

Любите врагѝ ва́ша, добро̀ твори́те ненави́дащымъ ва́съ, благослови́те кленꙋ́щыѧ вы́, и̂ моли́тесѧ за творѧ́щихъ ва́мъ напа́сть.

Люби́те врагі́ ва́ша, добро́ твори́те ненави́дящымъ васъ, благослови́те клену́щыя вы, и моли́теся за творя́щихъ вамъ напа́сть (Лук., гл. 6, ст. 27, 28).

Ні оди́нъ чоловікъ не прожи́ве́ безъ ворогівъ на світі, ніхто́ не вбереже́тця, щобъ ёго́ хто не возненави́дівъ, щобъ ёго́ хто не клявъ, щобъ не напада́въ на ёго́ ніхто́ напа́стю. Яка́ жъ защи́та одъ ворогівъ, одъ нена́висти, одъ клятьби́, одъ напа́сти? Змага́тьця зъ ворога́ми, лаятьця, бить іхъ? Що́ жъ изъ сёго бу́де? Хиба́ во́рогъ переста́неворогова́ти одъ то́го, що ти ёго́ ви́лаявъ, або́ поби́въ, або́ якъ и́нше покара́въ? Хто жъ тебе́ ненави́дить, а ти ёго́ зненави́дишъ, то вінъ ище́ більшъ на те́бе взли́тця за твою́ нена́висть. Зачни́ клясти́ того́, хто тебе́ проклина́е, то вінъ, почу́вши твою́ клятьбу́, ище́ голосні́йше

бу́де клясти́ тебе́. Такъ же й до вся́кого зла. Пла́тячи зломъ за зло, ти зла не впиня́ешъ, а тілько согріша́ешъ передъ Бо́гомъ и во́рога свого́ іще́ до більшого гріха́ дово́дишъ. Ти́мъ-то Прему́дрость Бо́жа повеліла намъ и́ншимъ спо́собомъ справля́тись: вели́ть вона́ намъ люби́ть ворогівъ на́шихъ, бо хто встоі́ть противъ любо́ви и не ста́нетця зъ во́рога приятелемъ? вели́ть вона́ намъ твори́ть добро́ ненави́дящимъ насъ, бо хто змо́же ненави́діти чоловіка, кото́рий ро́бить ёму́ добро́? вели́ть благословля́ть тихъ, хто насъ кляне́, бо въ ко́го пове́рнетця язи́къ на клятьбу́, якъ почу́е, що ми про ёго одно́ до́бре гово́римъ и бажа́емъ ёму́ щастя й здоро́въя? вели́ть же ще й моли́тись за тихъ, хто чи́нить намъ зло, бо така́ моли́тва усяке гірке сло́во й діло людське́ изъ на́шоі па́мяти прогания́е и, помоли́вшись Бо́гу за ворогівъ своіхъ, обе́рнемось ми до людей зъ а́нгельськимъ, чи́стимъ по́глядомъ, и почу́ють черезъ насъ люде на ду́шахъ своіхъ любя́щу си́лу Бо́жу, кото́ра вся́ке зло на світі перемогае.

Ка́а (бо) по́льза человѣ́кꙋ, а҆́ще мі́ръ ве́сь пріѡбрѧ́щетъ, дꙋ́шꙋ же свою̀ ѡ҆тщети́тъ.

Ка́я (бо) по́льза человѣку, а́ще міръ весь пріобря́щетъ, ду́шу же свою́ отщети́тъ (Мато., гл. 16, ст. 26).

Бага́то вбача́емъ людей, кото́рі яко́го труда́ не підiймають, яко́го кло́поту собі не завдають и яко́го гріха́ на ду́шу не хапа́ють ра́ди прибу́тку! Ну, неха́й би йшло

такóму чоловíкові якъ по мáслу, нехáй би все ёмý по ёгó жадóбі стáлось, нехáй би вінъ увéсь світъ у свої рýки загáрбавъ. Чи нáдовго жъ? чи багáто нáшого віку на сёмý світі? А на той світъ, щó зъ собóю візьмешъ? Нічóго! Тілько зъ душéю своéю стáнешъ передъ Бóгомъ, а все багáтство тутъ остáнетця. Щó жъ у тогó чоловіка за душá бýде, котóрий, живучи́ на світі, не про цáрство небéсне дбавъ, а про земнýю суетý? Поги́бша неминýемо! Щó жъ ёмý за кори́сть, хоть вінъ и ввесь ми́ръ приобря́ще, да дýшу одъ цáрства Бóжого одлýчить? Ти́мъ-то, чоловіче, не тілько неправдою, да й щи́рою прáцею багáтство наживáти—опáсне діло, щобъ, побивáючись за багáтствомъ, души́ не занедбáти. Отó жъ, коли́ йде тобі въ рýку хазя́йство, чи торгъ, чи ремéство, то не припадáй до ёго всéю душéю и помишля́й про недóвгий свій вікъ и про небéсне багáтство, котóре не стліе, не згори́ть, котóрого въ тéбе не вкрáде злóдій и не одніме граби́тель. А небéсне нáше багáтство есть не що и́нше, якъ дóбриі нáши вчи́нки: братолюбие, милосéрдие, незлóбие, щи́рость у вся́кому слóві и ділі. Отъ нáше добрó, отъ нáши сокрóвища, котóрі й на томý світі стоя́тимуть передъ нáми!

МОЛИТВЫ.

Во и́мѧ Ѿца̀, и҆ Сы́на, и҆ Свѧта́гѡ Ду́ха, а҆ми́нь.

Бо́же, ми́лостивъ бꙋ́ди мнѣ̀ грѣ́шномꙋ.

Го́споди, І҆исꙋ́се Христѐ, Сы́не Бо́жїй, моли́твъ ра́ди пречи́стыѧ Твоеѧ̀ Ма́тере, и҆ всѣ́хъ свѧты́хъ, поми́лꙋй на́съ, а҆ми́нь.

Сла́ва Тебѣ̀, Бо́же на́шъ, сла́ва Тебѣ̀.

Царю̀ небе́сный, ᲂу҆тѣ́шителю, Дꙋ́ше и҆́стины, И҆̀же вездѣ̀ сы́й, и҆ всѧ̀ и҆сполнѧ́ѧй, сокро́вище бл҃ги́хъ, и҆ жи́зни пода́телю, прїидѝ и҆ всели́сѧ въ ны̀ и҆ ѡ҆чи́сти ны̀ ѿ всѧ́кїѧ скве́рны, и҆ спасѝ, Бла́же, дꙋ́шы на́шѧ.

Свѧ́тый Бо́же, Свѧ́тый крѣ́пкїй, Свѧ́тый безсме́ртный, поми́лꙋй на́съ.

Сла́ва Ѿцꙋ̀, и҆ Сы́нꙋ, и҆ Свѧто́мꙋ Дꙋ́хꙋ, и҆ ны́нѣ и҆ при́снѡ, и҆ во вѣ́ки вѣкѡ́въ, а҆ми́нь.

Пресвѧта́ѧ Тро́ице, поми́лꙋй на́съ: Го́споди, ѡ҆чи́сти грѣхѝ на́шѧ: Влады́ко, простѝ беззакѡ́нїѧ на́шѧ: Свѧ́тый, посѣтѝ и҆ и҆сцѣлѝ не́мощи на́шѧ, и҆́мене Твоегѡ̀ ра́ди.

Го́споди поми́лꙋй (три́жды).

—

Ѻ҃тче на́шъ, И҆́же є҆си на небесе́хъ! да свѧти́тсѧ и҆́мѧ Твоѐ, да прі҆и́детъ ца́рствіе Твое́: да бȣ́детъ во́лѧ Твоѧ̀, ꙗ҆́кѡ на небесѝ и҆ на землѝ. Хлѣ́бъ на́шъ насȣ́щный да́ждь на́мъ дне́сь, и҆ ѡ҆ста́ви на́мъ до́лги на́шѧ, ꙗ҆́коже и҆ мы̀ ѡ҆ставлѧ́емъ должникѡ́мъ на́шымъ. И҆ не введѝ на́съ во и҆скȣше́нїе, но и҆зба́ви на́съ ѿтъ лȣка́вагѡ. Ꙗ҆́кѡ Твоѐ є҆́сть ца́рство, и҆ си́ла, и҆ сла́ва во вѣ́ки, а҆ми́нь.

Прїиди́те, поклони́мсѧ Царе́ви на́шемȣ Бо́гȣ.

Прїиди́те поклони́мсѧ и҆ припаде́мъ Христȣ̀, Царе́ви, на́шемȣ Бо́гȣ.

Прїиди́те, поклони́мсѧ и҆ припаде́мъ само́мȣ Христȣ̀, Царе́ви и҆ Бо́гȣ на́шемȣ.

Ѱало́мъ н҃:

Поми́лȣй мѧ̀, Бо́же, по вели́цѣй ми́лости Твое́й, и҆ по мно́жествȣ щедро́тъ Твои́хъ ѡ҆чи́сти беззако́нїе моѐ. Наипа́че ѡ҆мы́й мѧ̀ ѿтъ беззако́нїѧ моегѡ̀, и҆ ѿтъ грѣха̀ моегѡ̀ ѡ҆чи́сти мѧ̀. Ꙗ҆́кѡ беззако́нїе моѐ а҆́зъ зна́ю, и҆ грѣ́хъ мо́й предо мно́ю є҆́сть вы́нȣ. Тебѣ̀ є҆ди́номȣ согрѣши́хъ, и҆ лȣка́вое предъ Тобо́ю сотвори́хъ. Ꙗ҆́кѡ да ѡ҆правди́шисѧ во словесе́хъ Твои́хъ, и҆ побѣди́ши внегда̀ сȣди́ти тѝ. Се́ бо въ беззако́нїихъ зача́тъ є҆́смь, и во грѣсе́хъ роди́ мѧ ма́ти моѧ̀. Се́ бо и҆́стинȣ возлюби́лъ є҆си; безвѣ́стнаѧ и҆

тайнаѧ премꙋдрости Твоеѧ ꙗвилъ ми еси. Ѡкропиши мѧ ѵссѡпомъ, и ѡчищꙋсѧ: ѡмыеши мѧ, и паче снѣга оубѣлюсѧ. Слꙋхꙋ моемꙋ даси радость и веселїе, возрадꙋютсѧ кѡсти смиренныѧ. Ѿврати лице Твое ѿтъ грѣхъ моихъ, и всѧ беззакѡнїѧ моѧ ѡчисти. Сердце чисто созижди во мнѣ, Боже, и дꙋхъ правъ ѡбнови во оутробѣ моей. Не отвержи мене ѿтъ лица Твоегѡ, и Дꙋха Твоегѡ Свѧтагѡ не ѿтъими ѿтъ мене. Воздаждь ми радость спасенїѧ Твоегѡ, и Дꙋхомъ Владычнимъ оутверди мѧ. Наꙋчꙋ беззакѡнныѧ пꙋтемъ Твоимъ, и нечестивїи къ Тебѣ ѡбратѧтсѧ. Избави мѧ отъ кровей, Боже, Боже спасенїѧ моегѡ, возрадꙋетсѧ ѧзыкъ мой правдѣ Твоей. Господи, оустнѣ мои отверзеши, и оуста моѧ возвѣстѧтъ хвалꙋ Твою. Ꙗкѡ аще бы восхотѣлъ еси жертвы, далъ быхъ оубѡ, всесожженїѧ не благоволиши. Жертва Богꙋ дꙋхъ сокрꙋшенъ: сердце сокрꙋшенно и смиренно Богъ не оуничижитъ. Оублажи Господи, благоволенїемъ Твоимъ Сїѡна, и да созиждꙋтсѧ стѣны Іерꙋсалимскїѧ. Тогда благоволиши жертвꙋ правды, возношенїе и всесожегаемаѧ: тогда возложатъ на Ѻлтарь твой тельцы.

Сѵмво́лъ правосла́вныя вѣ́ры.

Вѣ́рую во є҆ди́наго Бо́га Ѻ҆тца̀, вседержи́теля, Творца̀ не́бу и҆ земли̑, ви́димымъ же всѣ̑мъ и҆ неви́димымъ. И҆ во є҆ди́наго Го́спода І҆исѹса Христа̀, Сы́на Бо́жїя, є҆диноро́днаго, И҆̀же ѿ Ѻ҆тца̀ рожде́ннаго пре́жде всѣ́хъ вѣ̑къ: Свѣ́та ѿ Свѣ́та, Бо́га и҆́стинна ѿ Бо́га и҆́стинна, рожде́нна, не сотворе́нна, є҆диносѹ́щна Ѻ҆тцѹ̀, И҆́мже вся̀ бы́ша. На́съ ра́ди человѣ̑къ, и҆ на́шего ра́ди спасе́нїя, сше́дшаго съ небе́съ, и҆ воплоти́вшагося ѿ Дѹ́ха Свя́та и҆ Марі́и Дѣ́вы, и҆ вочеловѣ́чшася. Распя́таго же за ны̀ при Понті́йстѣмъ Пїла́тѣ, и҆ страда́вша, и҆ погребе́нна. И҆ воскре́сшаго въ тре́тїй де́нь по писа́нїемъ. И҆ возше́дшаго на небеса̀, и҆ сѣдя́ща ѡ҆деснѹ́ю Ѻ҆тца̀. И҆ па́ки грядѹ́щаго со сла́вою сѹди́ти живы́мъ и҆ ме́ртвымъ, Є҆гѡ́же ца́рствїю не бѹ́детъ конца̀. И въ Дѹ́ха Свята́го, Го́спода животворя́щаго, И҆́же ѿ Ѻ҆тца̀ и҆сходя́щаго, И҆́же со Ѻ҆тце́мъ и҆ Сы́номъ спокланя́ема и҆ сла́вима, глаго́лавшаго Проро́ки. Во є҆ди́нѹ, свя́тѹю, Собо́рнѹю и҆ А҆по́стольскѹю Це́рковь. И҆сповѣ́дѹю є҆ди́но креще́нїе, во ѡ҆ставле́нїе грѣхѡ́въ. Ча́ю воскресе́нїя ме́ртвыхъ: И҆ жи́зни бѹ́дѹщаго вѣ́ка, а҆ми́нь.

СЛО́ВО ДО ПИСЬМЕ́ННИХЪ.



Земля́ Украінська иде́ дале́ко по обидва бо́ки Дніпра́; сяга́е вона́ по́ти, по́ки наро́дъ гово́рить по-на́шому, а гово́рить наро́дъ по-на́шому и въ Австрі́йському ца́рстві ажъ по сами́ Карпа́ти. Пере́йдешъ гряни́цю и не догада́есся, що се вже и́нше ца́рство: зда́стця тобі, що се все йде рідна на́ша Воли́нь, або́ Подо́ллє. Лю́де ділять зе́млю на ца́рства, а Бо́жа прему́дрость на племена́. Прохо́дять со́тні літъ, кладу́тця и́нші гряни́ці міжъ царства́ми, а Бо́жі гряни́ці міжъ племена́ми стоя́ть неруши́мо; ви́мре одно́, дру́ге коліно, наста́нуть и́нші вла́сті — и́нші даю́тця города́мъ и се́ламъ зако́ни, а зако́ни язика́ и звича́івъ остаю́тця неруши́мими, по́ки само́ пле́мя не при́йме само́хіть и́ншоі мо́ви, и́ншихъ звича́івъ. Отъ же

уся́ земля́ поділена на наро́ди, на́че на вели́кі се́мъі, и вся́ка семъя́ гово́рить своім язико́мъ, співа́е своі пісні́, ма́е своі звича́і. Ні го́ри, ні моря́ не розділять таки́хъ семе́й міжъ собо́ю. Стріне Німець Німця за океа́номъ, въ Америка́нськихъ зе́мляхъ,—и рідні́йші вони́ здаду́тця оди́нъ одному́, а ніжъ Англича́не, чиИспа́нці, съ кото́рими по́ручъ стоіть Німе́цька осе́ля на чужи́ні. Опи́нитця нашъ братъ Южно-Ру́ський Украінець середъ Австри́йськихъ Русняківъ—и віта́ють ёго́ за гряни́цею такъ, на́че коло Лубе́нь, або підъ Полта́вою. Такъ було́ и за сто, и за двісті, и за ти́сячу літъ наза́дъ зо всіми племена́ми. Язи́къ и звича́і наро́днии найкріпше, найлюбійше единя́ть міжъ собо́ю наро́ди. Коли́ жъ така́ во́ля Бо́жа, щобъ жили́ лю́де на світі вели́кими се́мъями; то тре́ба всякому розу́мному чолові́кові свою́ вели́ку се́мъю, свое́ пле́мя зна́ти, де́ воно́ живе́, по яки́хъ зе́мляхъ, яки́ми города́ми й се́лами роски́нулось, тре́ба прислуха́тись до́бре до своеі рідноі мо́ви, чи вона́ зъ розу́мнихъ устъ иде́, чи вона́ въ пісні голо́сить, чи вона́ съ книжки чита́етця. Огля́нься наза́дъ у вели́ку старовину́ — онъ, за

короля́ По́льского Степа́на Бато́рия співа́ли те жъ са́ме кобзарі, що́ тепе́ръ одъ кобзарівъ розу́мні лю́де на вічню па́мять записа́ли й напеча́тали. Пройшло́ більшъ двохъ сотъ літъ—и чого́ не переверну́лось на Вкраі́ні! Були́ гетьма́ни, були́ воево́ди и намістники; вигоря́ли до тла се́ла и городи́ одъ При́петі до Синю́хи, на ти́ждень верховоі́ ізди́; переверта́лась на німу́, безлю́дну пусти́ню и зно́въ заселя́лась Украіна; а мо́ва оста́лась та жъ са́ма, що й за короля́ Степа́на, та жъ сама́ пісня голо́ситъ по всій Украі́ні, одъ Карпа́тъ до Есма́ні, одъ По́льщи до До́ну. Да й коро́ль Степа́нъ заста́въ Украіну съ то́ю жъ само́ю уже́ й тогді стародавнёю мо́вою. Не було́ ще й По́льщи въ спомі́нку, а вже нашъ наро́дъ пахарствовавъ такъ якъ тепе́ръ, живучи́ въ своіхъ звича́яхъ по-надъ Дніпро́мъ-славу́томъ. Шану́й же всякъ своє́ рідне сло́во, кото́ре не одъ кого́ и́ншого, якъ одъ само́го Бо́га намъ на́дане, и не для того́ на́дане, щобъ ми даръ Бо́жий знева́жили й забу́ли. Хто ёго зневажа́е й забува́е, той самохіть виганя́е себе́ зъ рідноі семъі Украі́нськоі, и до тако́го не обе́рнетця се́рце, якъ до ро́-

дича, на чужи́ні, тако́го не привіта́е на́ше пле́мя по-брате́рські підъ Карпа́тами, чужа́ тому́ на́ша пісня, которій нема́е рівні по всёму́ світу, німа́ для то́го бу́де щи́ра душа́ на́ша, и нема́ ёму́ части́ни въ тій сла́ві, кото́рої добули́ собі на́ши пре́дки по́лемъ и мо́ремъ у всёго́ світу, воюючи за віру Христия́нськую и во́лю людську́ю.

КІНЕ́ЦЬ И БО́ГУ СЛА́ВА.



Ц. 50 к.